

A II. HELVÉT HITVALLÁS

TARTALOM

Bevezetés	2
Császári rendelet arról, hogy kit kell katolikusnak vagy eretneknek tartani	3
Damasus hitvallása	3
I. A Szentírásról, Isten igaz igéjéről	4
II. A Szentírás magyarázatáról, az egyházatyákról, a zsinatokról és a hagyományokról	5
III. Isten egységéről és a Szentháromságról	6
IV. A bálványokról, vagy Isten, Krisztus és a szentek képmásairól	7
V. Isten imádásáról, tiszteletéről és segítségül hívásáról az egyedüli közbenjáró, Jézus Krisztus által	8
VI. Isten gondviseléséről	9
VII. A világmindenség teremtéséről, az angyalokról, az ördögről és az emberről	10
VIII. Az ember bűnesetéről, a bűnről és a bűn okáról	10
IX. A szabad akaratról és az ember képességeiről	11
X. Isten eleve elrendeléséről és a szentek kiválasztásáról	13
XI. Jézus Krisztusról, a valóságos Istenről és valóságos emberről, a világ egyetlen megváltójáról	15
XII. Isten törvényéről	17
XIII. Jézus Krisztus evangéliumáról, az ígéretekről, a Lélekről és a betűről	18
XIV. A bűnbánatról és az ember megtéréséről	20
XV. A hívők valóságos megigazításáról	22
XVI. A hitről és a jó cselekedetéről, azok jutalmáról és az ember érdeméről	23
XVII. Isten egyetemes [katolikus] és szent egyházáról és az egyház egyedüli fejéről	26
XVIII. Az anyaszentegyház szolgálóiról, rendeltetésükről és kötelességeikről	29
XIX. Krisztus egyházának sákramentumairól	34
XX. A szent keresztségről	37
XXI. Az Úr szent vacsorájáról	38
XXII. A szent és egyházi összejövetelekről	41
XXIII. Az egyházi könyörgésekről, az éneklésről és a kánoni órákról	42
XXIV. Az ünnepekről, a böjtökről és az ételek megválogatásáról	42
XXV. A vallástanításról, a betegek vigasztalásáról és meglátogatásáról	44
XXVI. A hívők eltemetéséről, a halottakkal kapcsolatos eljárásról, a purgatóriumról és a szellemjárásról	44
XXVII. A szertartásokról, a szokásokról és a közömbös dolgokról	45
XXVIII. Az egyházi javakról	46
XXIX. A cölibátusról, a házasságról és a háztartásról	46
XXX. A polgári hatóságról	47

BEVEZETÉS

Mi, e hitvallást aláíró svájci egyházak lelkészei, kegyelmet és békességet kívánunk az Atya Istentől, a mi Urunk Jézus Krisztus által, Krisztus összes hívének, akik Németországban és más országokban élnek.

Az egyes országokban, nemzetek körében és városokban már ez idáig is sok és különféle hitvallást és hitmagyarázatot írtak, és mostanság is adnak ki ilyeneket; ez utóbbi időkben pedig – amikor oly szerencsétlenül elszaporodtak és mindenütt előtörnek a veszélyes eretnokségek – ezekkel tanítják és tanúsítják, hogy egyházaikban tiszta szívvel és őszintén gondolják, hiszik és tanítják a keresztyén hitnek és vallásunknak minden tantételét, egészében is, és részeiben is, és hogy az eretnokségekkel és szektákkal semmiféle közösségük nincs. Ezt már mi is megtettük korábban közzétett írásainkban. Minthogy azonban ezek feledésbe merülhettek, illetve sokféle vonatkozásban és részletesebben is tárgyalják a dolgot, hogysen mindenkinek ideje lenne azokat alaposan végigvenni és átolvasni, most, más hívők jeles példáján felbuzdulva, ebben a rövid magyarázatban igyekszünk összefoglalni és Krisztus összes híve elé tární egyházaink tanítását és rendtartását, amelyet egyházaink már a reformáció kezdete óta, oly sok éve és annyi küzdelemben, a legnagyobb egyetértéssel tanítottak is, és meg is őriztek, mind e mai napig.

Egyúttal ezzel a munkával tanúsítjuk az Úrtól elnyert teljes egyetértésünket is, hogy egyházainkban – ahová szolgálatra rendelt bennünket – mindannyian egyképpen szóljunk, és ne legyenek közöttünk meghasonlások, hanem legyünk egy test, egyazon értelemmel és meggyőződéssel. Azt is tanúsítjuk, hogy egyházainkban egyáltalán nem terjesztjük azokat a tanokat, amelyeket megannyi ellenfelünk igyekszik hamisan és aaptalanul nekünk tulajdonítani és nyakunkba akasztani, kiváltképpen azok előtt, akikhez írásaink nem jutnak el, és tanításunkat nem ismerik. Hadd legyen hát nyilvánvalóvá írásunkból a pártatlan olvasók előtt, hogy egyetlen szektához és eretnokséghez sincs semmi közünk; ezért mi ezeket csaknem minden egyes fejezetben megemlítjük, megcáfoljuk és elutasítjuk. Azt is megtudhatják az olvasók, hogy mi nem szakadtunk el és nem váltunk külön istentelen módon Krisztus egyházaitól, amelyek Németországban, Franciaországban, Angliában és a keresztyén világ más nemzetei között vannak, hanem e megvallott keresztyén igazságban teljesen egyetértünk velük együttesen is és egyenként is, és őket őszinte szeretettel öleljük magunkhoz.

Bár a különböző egyházakban előfordulnak bizonyos különbségek a beszédformulákat, a tanítás kifejtésének módját, az egyházi szokásokat és szertartásokat illetően, és ezeket mindegyik a saját meggondolása, haszna és épülése szerint fogadta el, nyilvánvaló, hogy ezek az eltérések soha, egyetlen korban sem adtak okot az egyházban a széthúzásra és a szakadásra. E tekintetben ugyanis Krisztus egyházai mindig is éltek szabadságukkal. Ez látható az egyház történetében is. A régi kegyeseknek bőven elég volt, ha kölcsönösen megegyeztek a fő hittételekben, az igaz hit szerinti gondolkodásban és a testvéri szeretetben.

Ezért reméljük, hogy Krisztus egyházai, mihelyt meglátják és megértik, hogy a szent és örök Istenről szóló tanításban, az igaz hit szerinti gondolkodásban és a testvéri szeretetben velük, de elsősorban a régi apostoli egyházzal mindenben egyetértünk, szívesen megegyeznek majd velünk az egységes hitben, az igazhitű gondolkodásban és a testvéri szeretetben. Ezt a hitvallást is főképp azért adtuk ki, hogy békességet, egyetértést és kölcsönös szeretetet keressünk a németországi és más külföldi egyházakkal, velük közösségre jussunk, és azt megtartsuk. Meg vagyunk győződve, hogy ezekben az egyházakban biztosan van annyi szeretet, őszinteség és becsületesség irántunk, hogy ha eddig a mi dolgainkból valamit félreértettek, egyszerű hitvallásunkat hallván, ezután semmiképpen nem fognak minket az eretnekek közé sorolni, és nem fogják hitetlen egyházakként kárhoyzatni a mi egyházainkat sem, miután ezek Krisztus igaz egyházai.

Mindenekelőtt pedig kijelentjük, hogy amit itt előadtunk, azt a legnagyobb készséggel hajlandók vagyunk egészében és részleteiben bővebben is kifejteni, ha valaki ezt kéri, sőt, ha valakik Isten

igéjéből jobbra tanítanak, ezt megköszönve engedünk is nekik, és követjük is őket az Úrban, akinek dicséret és dicsőség.

Kelt 1566. március elsején.

Aláírta Krisztus mindegyik svájci egyházának valamennyi lelkésze, akik Zürichben, Bernben, Schaffhausenben, Sankt Gallenben, Churban és a szövetséges tartományokban, illetve az Alpokon innen és túl lévő egyházakban az evangéliumot hirdetik, valamint akik Mülhausenben és Bielben szolgálnak, s akikhez csatlakoztak a genfi, neuchâtel és más egyházak lelkészei is. De ezzel a már közzétett hitvallással egyetértettek a lengyel egyházak azon lelkészei is, akik a zatori és auschwitz hercegség területén élnek, nemkülönben a skót egyház lelkészei is, akik 1566. szeptember 9-én a híres Béza Tódor doktorhoz intézett levelükben, többek között, ezt írták: „Akik ezen a gyűlésen jelen voltunk, mindnyájan aláírtuk, és az akadémia hivatalos pecsétjével meg is erősítettük.” Ezenkívül a hitvallást Magyarországon, 1567. szeptember 1-én, Debrecenben is közreadták és kinyomtatták, néhány más hitcikkkel együtt, és II. János felséges fejedelemnek, Isten kegyelméből Magyarország választott királyának ajánlották. Ebben, többek között, ezek a szavak olvashatók: „Mi, a tiszáninnyi és tiszántúli egyházak összes lelkészei, az 1567. február 24-re, Debrecenbe összehívott szent zsinaton, más hitvallásokkal együtt, elfogadtuk és aláírtuk a Helvét Hitvallást is, amelyet az Úr 1566. esztendejében adott ki, és amelyet a genfi egyház lelképásztorai is aláírtak stb.”

Császári rendelet arról, hogy kit kell katolikusnak vagy eretneknek tartani

Gratianus, Valentinianus és Theodosius császárok Konstantinápoly népének. Azt akarjuk, hogy mindazok a népek, akik a mi kegyes uralmunk alatt élnek, azt a vallást gyakorolják, amelyet Szent Péter apostol adott át a rómaiaknak, azt a vallást, amelyet ő vezetett be, és mind e mai napig érvényben van, és amelyet Damasus pápa is követ, nemkülönben Péter alexandriai püspök is, az apostoli szentségű férfi; vagyis az apostoli tudomány és az evangéliumi tanítás szerint hisszük: az Atya, a Fiú és a Szentlélek egy istenség, méltóságuk egyenlő, és háromságuk szent. Elrendeljük, hogy akik ezt a tanítást követik, vegyék fel a katolikus keresztyén nevet; a többieket eszteleneknek és örülteknek tartjuk, akik az eretnek tanítás gyalázatát hordozzák, és méltók arra, hogy először az isteni büntetés sújtsa, utána a mi felindult bosszúnk, amelyet a mennyei ítéletből vettünk.

Kelt Thesszalonikában, február 27-én. Gratianus, Valentinianus és Theodosius császárok.

Különben az evangélium, az Apostolok Cselekedetei és Péter második levele tanít meg arra, hogy milyen vallást adott át Péter apostol az összes keleti és nyugati egyházaknak, nemkülönben Rómának. Damasus pápa hite és tanítása pedig a saját hitvallásából válik világossá.

Damasus hitvallása

„Hiszünk egy Istenben: a mindenható Atyában, és Jézus Krisztusban, a mi egyetlen Urunkban, Isten Fiában, és a Szentlélekben. Az Atyát, a Fiút és a Szentleket nem úgy tiszteljük és valljuk, mint három Istent, hanem úgy, mint egy Istent; nem úgy egy Isten, hogy egyedül van, és nem úgy, hogy önmagának atyja vagy önmagának fia lenne, hanem úgy, hogy Atya, aki nemzett, és Fiú, aki nemzetett; a Szentlélek sem nem született, sem nem születetlen; nem teremtett, nem létrejött, hanem az Atyával és a Fiúval együtt örök, egyenlő és velük együtt munkálkodó. Mert meg van írva: *Az Úr szava (vagyis Isten Fia) erősíti meg az egeket, és szájának Lelke azoknak minden ereje.* Másutt pedig: *Kibocsátod lelkedet, és meglesznek, és megújul a földnek színe.* Ezért az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében valljuk, hogy Isten egy, és hogy ez a név hatalmára utal, nem pedig tulajdonságára. Az Atya tulajdon neve Atya, a Fiú tulajdon neve Fiú, a Szentlélek tulajdon neve pedig Szentlélek. Ebben a hármasságban egy Istent tisztelünk, mert ami egy Atyától való, az egytermészetű, egylényegű és egyhatalmú az Atyával. Az Atya nemzette a Fiút, de nem akarat szerint, sem szükségből, hanem természet szerint. Az utolsó időben a Fiú alászállt az Atyától, hogy megváltson minket, és betöltse az Írásokat, ám sohasem szűnt meg az Atyával lenni. Szentlélektől

fogantatott, és szűztől született. Testet, lelket és érzéket, azaz tökéletes emberi természetet vett magára, de nem szűnt meg az lenni, ami volt, hanem elkezdett az lenni, ami nem volt, de úgy, hogy a saját tulajdonságaira nézve tökéletes, a miénkre nézve pedig valóságos volt. Mert aki Isten volt, úgy született meg, mint ember, és aki úgy született meg, mint ember, úgy munkálkodik, mint Isten, és aki úgy munkálkodik, mint Isten, úgy hal meg, mint ember, és aki úgy hal meg, mint ember, úgy támad fel, mint Isten. Aki, legyőzve a halál hatalmát, abban a testben ment fel az Atyához, amelyben született, szenvedett, meghalt és feltámadott, és ül az ő jobbjára felől dicsőségben, amely mindig is az övé volt, és most is az. Hisszük, hogy az ő halála és vére megtisztít minket, és az utolsó napon új életre támaszt majd fel ebben a testben, amelyben most élünk. Reménységünk van arra, hogy elnyerjük jó cselekedeteink jutalmát, vagy bűneinkért az örök halál büntetése sújt. Ezt olvasd, ezt hidd, ezt tartsd meg, ennek a hitnek vesd alá lelkedet, és Krisztustól életet kapsz, és jutalmat nyersz.”

Különbösen Damasusszal és Athanasiusszal együtt ugyanezt tanította és hitte Péter alexandriai püspök is, amit könnyen megtudhatunk a *Historia tripartita* 7. könyvének 37. fejezetéből és a 8. könyv 14. fejezetéből. Miután pedig mindnyájan ezen a hiten és valláson vagyunk, reméljük, hogy senki sem fog minket eretnekeknek tartani, hanem katolikusoknak és keresztyéneknek stb.

I. A SZENTÍRÁSRÓL, ISTEN IGAZ IGÉJÉRŐL

1. *A kanonikus Szentírás.* Hisszük és valljuk, hogy a szent próféták és apostolok kanonikus írásai, mindkét szövetségben, Isten tulajdon igaz igéje, és teljes tekintélyük önmaguktól van, nem az emberektől. Ugyanis maga Isten szólt a prófétákhoz és az apostolokhoz, és ma is szól nekünk a szent írások által. És ebben a Szentírásban van előadva Krisztus egyetemes egyháza számára minden, ami az üdvözítő hitre és az Istennek tetsző élet helyes kialakítására tartozik. Ezért Isten egyértelműen megparancsolta, hogy *semmit hozzá ne tegyünk, se belőle el ne vegyünk.*

2. *A Szentírás teljesen megtanít minden kegyességre.* Azt tartjuk tehát, hogy ezekből az írásokból kell meríteni az igaz bölcsességet és kegyességet, továbbá az egyházak reformálását és kormányzatát, a kegyes élet összes köteletségének megtanítását, valamennyi tantétel igazolását vagy elvetését, az összes tévelygés megcáfolását, sőt, minden intelmet is, az apostol szava szerint: *A teljes Írás Istentől ihletett, és hasznos a tanításra, a feddésre stb.* (2Tim 3,16). És másutt is, a Timóteushoz írt 1. levél 3. fejezetének 14. és 15. versében, ezt mondja az apostol: *Ezeket írom neked, [...] hogy tudd meg, mi módon kell forgolódnia az Isten házában stb.*

3. *A Szentírás Isten igéje.* S ugyancsak ő ezt mondja a thesszalonikaiaknak: *Amikor befogadtátok a mi beszédünket, nem úgy fogadtátok, mint embernek beszédét, hanem úgy, mint amely valóban Isten beszéde volt stb.* (1Thessz 2,13). Valóban, maga az Úr mondotta ezt az evangéliumban: *Nem ti vagytok, akik szóltok, hanem az én Atyám Lelke az, aki szól tibbennetek* (Mt 10,20); *aki tehát titeket hallgat, engem hallgat, aki pedig titeket megvet, engem vet meg* (Lk 10,16; Jn 13,20).

4. *Isten igéjének hirdetése: Isten igéje.* Ezért amikor ma az egyházban Istennek ezt az igéjét törvényesen elhívott prédikátorok hirdetik, hisszük, hogy Isten tulajdon igéje hirdettetik, és azt fogadják be a hívők. Nem kell hát Istennek más igéjét költeni vagy a mennyből várni. Ma is csak magára az igére kell figyelni, mely hirdettetik, nem pedig a szolgára, aki azt hirdeti, aki legyen bár gonosz és bűnös, Isten igéje mégis igaz és jó marad. Azt sem gondoljuk, hogy ezt a külső ige hirdetést hasztalannak kellene tekinteni azért, mert az igaz vallás tanítása a Szentlélek belső megvilágosításától függ, amint meg van írva: *Nem tanítja többé senki az ő felebarátját, mert ők mindnyájan megismernek engem* (Jer 31,34); továbbá: *Sem aki plántál, nem valaki, sem aki öntöz, hanem a növekedést adó Isten* (1Kor 3,7). Mert bár *senki sem mehet Krisztushoz, csak ha a mennyei Atya vonja* (Jn 6,44), és csak ha a Szentlélek világosítja meg belülről, mégis tudjuk: Isten mindenképpen azt akarja, hogy igéje külsőképpen is hirdettessék. Valóban, megtehetette volna, hogy Szentlelkével vagy angyal szolgálata által, Péter szolgálata nélkül tanítsa az Apostolok

Cselekedeteiben említett Kornéliuszt, mindazonáltal mégis Péterhez küldi őt, akiről az angyal így szól: *Ő mondja meg neked, mit kell cselekedned* (ApCsel 10,6).

5. *A belső megvilágosítás nem teszi szükségtelessé a külső prédikálást.* Mert aki belül megvilágosít, Szentlelket ajándékozva az embereknek, ő maga parancsolta meg tanítványainak: *Menjete el e széles világra, és hirdessétek az evangéliumot minden teremtsnek* (Mk 16,15). Ezért Pál külsőleg prédikálta az igét a bíboráros Lídiának a filippiek körében, az asszony szívét azonban az Úr nyitotta meg belsőleg (ApCsel 16,14). Ugyancsak Pál jut, egy fokról fokra emelkedő, gyönyörű gondolatsor végén, erre a következtetésre a Róm 10,17-ben: *Azért a hit hallásból van, a hallás pedig Isten igéje által.* Közbevetve, elismerjük, hogy Isten külső szolgálat nélkül is megvilágosíthatja az embereket, akiket akar és amikor akarja, ez neki hatalmában áll. Mi azonban most az emberek tanításának arról a szokásos módjáról beszélünk, amelyet Isten parancsolatban is, példákban is elénk adott.

6. *Eretnekségek.* Kárhoztatjuk tehát az Artemon, a manicheusok, a valentiniánusok, Cerdo és a markioniták minden eretnekségét, akik tagadták, hogy az Írások a Szentlélektől származnak, és azok közül egyeseket vagy nem fogadtak el, vagy kiegészítettek és meghamisítottak.

7. *Apokrifusok.* Mindamellett, nem hallgatjuk el, hogy az Ószövetség egyes könyveit a régiek apokrifusoknak, mások ecclesiasticusoknak nevezték, minthogy azt akarták, hogy ezeket is olvassák a gyülekezetekben, anélkül azonban, hogy tekintélyként vennék figyelembe a hit megerősítéséhez. Augustinus is említi az *Isten városa* című munkájában, hogy a Királyok könyve megemlíti egyes próféták nevét és könyveit, de hozzáteszi, hogy ezek nincsenek benne a kánonban, és a rendelkezésünkre álló könyvek elégségesek a kegyes élethez.

II. A SZENTÍRÁS MAGYARÁZATÁRÓL, AZ EGYHÁZATYÁKRÓL, A ZSINATOKRÓL ÉS A HAGYOMÁNYOKRÓL

1. *Az Írások igaz magyarázata.* Péter apostol mondta, hogy a szent iratok nem magánmagyarázatok folyamányai (2Pt 1,20), ezért nem helyeslünk akármiféle magyarázatot. Nem ismerjük el tehát a Szentírás igaz vagy helyes magyarázatának azt, amelyet a római egyház szerinti értelmezésnek neveznek, s amelynek elfogadását egyszerűen mindenkire rá akarják tukmálni a római egyház védelmezői. A Szentírásnak csak azt a magyarázatát ismerjük el igazhitűnek és helyesnek, amelyet magából a Szentírásból vesznek (tudniillik amely az eredeti nyelvek szellemében, a körülmények megfontolásával, valamint a hasonló vagy eltérő, több és világosabb helyek figyelembevételével készült), és amely megegyezik a hit és a szeretet szabályával, s főképpen Isten dicsőségét és az emberek üdvösségét szolgálja.

2. *Az egyházatyák magyarázatai.* Ennélfogva nem vetjük meg a görög és latin egyházatyák magyarázatait, és nem utasítjuk vissza a szent dolgokról szóló vitairataikat és értekezéseiket sem, ha azok megegyeznek a Szentírással; mindazáltal mértéket tartva félretesszük őket, ha észrevesszük, hogy az Írásoktól idegen vagy azokkal ellentétes dolgokat tanítanak. Nem gondoljuk, hogy e tekintetben részünkről bármilyen sérelem érne őket, hiszen ők mindnyájan egyformán azt akarják, hogy írásaikat ne tekintsük egyenlőnek a kanonikus Szentírással, sőt, felszólítanak, hogy vizsgáljuk meg, egyeznek-e azzal, vagy nem, és azt tanácsolják, hogy a megegyezőket fogadjuk el, az eltérőket pedig tegyük félre.

3. *A zsinatok.* Ugyanez a szabály érvényes a zsinatok végzéseire vagy kánonaira is. Ezért nem tűrjük, hogy a vallás és a hit vitatott kérdéseiben pusztán csak az egyházatyák megállapításaival vagy a zsinatok határozataival zaklassanak bennünket, még kevésbé a bevett szokásokkal, az egy véleményen levők nagy számával, vagy valami régi szabállyal.

4. *Ki a döntőbíró?* A hit dolgában tehát nem fogadunk el más döntőbíró, csak magát Istent, aki a Szentírás által jelenti ki, hogy mi igaz, mi hamis, mit kell követnünk, vagy mit kell kerülnünk. Ezért csak a lelki emberek Isten igéjéből vett ítéleteiben nyugszunk meg. Bizony, Jeremiás és a többi próféta keményen elítélte azokat a papi zsinatokat, amelyeket Isten törvénye ellenére hívtak össze,

és buzgón intett, hogy ne hallgassunk azokra az atyákra és ne lépünk azok nyomába, akik a saját koholmányaikat követik, és eltérnek Isten törvényétől.

5. *Az emberi hagyományok.* Éppen így elutasítjuk azokat az emberi hagyományokat is, amelyeket ugyan tetszetős címekkel ékesítettek fel, mintha isteni és apostoli eredetük volna, s mintha azokat az apostolok élőszóban, az apostoli férfiak pedig mintegy kézből kézbe, a folytonost egymást követő püspökök útján hagyományozták volna át az egyháznak, ám az Írásokkal egybevetve kiderül, hogy eltérnek attól, és éppen ez az eltérés teszi nyilvánvalóvá, hogy egyáltalán nem apostoliak. Amint ugyanis az apostolok nem tanítottak egymástól eltérő dolgokat, ugyanúgy az apostoli atyák sem hirdettek az apostolokkal ellenkező dolgokat. Egyenesen istentelenség volna azt állítani, hogy az apostolok élőszóban saját írásaikkal ellenkezőt tanítottak. Pál világosan mondja, hogy ő minden gyülekezetben ugyanazt tanította (1Kor 4,17). Másutt is ezt mondja: *Mert nem egyebet írtunk néktek, hanem amit olvastok vagy el is ismertek* (2Kor 1,13). Máshol ismét arról tesz bizonyosságot, hogy ő és tanítványai, vagyis az apostoli férfiak egyugyanazon úton járnak, és ugyanazon Lélek szerint mindent egyformán cselekszenek (2Kor 12,18). Hajdan a zsidóknak is voltak ősi hagyományaik, de azokat az Úr súlyos érvekkel megcáfolta, kimutatva, hogy megtartásuk erőtlenné teszi Isten törvényét, és velük hiába tisztelik Istent (Mt 15,1–9; Mk 7,1–13).

III. ISTEN EGYSÉGÉRŐL ÉS A SZENTHÁROMSÁGRÓL

1. *Isten egy.* Hisszük és tanítjuk, hogy Isten lényege vagy természete szerint egy, önmagától létezik, magának mindenre elégséges, láthatatlan, test nélküli, végtelen, örökkévaló, minden dolognak, láthatónak és láthatatlannak teremtője, a legfőbb jó, élő, mindeneket életető és megtartó, mindenható, tökéletesen bölcs, kegyelmes, vagyis irgalmas, igazságos és igaz. A sokistenhittől pedig iszonyodunk, mert világosan meg van írva: *Az Úr, a te Istened, egy Úr* (5Móz 6,4). *Én, az Úr vagyok a te Istened, ne legyenek néked idegen isteneid énelöttem* (2Móz 20,2–3). *Én vagyok az Úr, és több nincs; rajtam kívül nincs Isten. Vajon, nem én vagyok-e az Úr, és nincs több isten rajtam kívül? Igazságos és szabadító Isten nincs rajtam kívül* (Ézs 45,5.21). *Én az Úr, az Úr vagyok irgalmas és kegyelmes Isten, késedelmes a haragra, nagy irgalmasságú és igazságú* (2Móz 34,6) stb.

2. *A Szentháromság.* Éppen így hisszük és tanítjuk azt is, hogy a végtelen, egy és oszthatatlan Isten személyeire nézve elválaszthatatlanul és összeelegyíthetetlenül mint Atya, Fiú és Szentlélek különbözik, úgy, hogy az Atya a Fiút öröktől fogva nemzette, a Fiú kibeszélhetetlen módon született, a Szentlélek pedig mindkettőjüktől származik, méghozzá öröktől fogva, és mindkettővel együtt imádandó; mindazonáltal nem három Isten van, mert a három [személy] azonos lényegű, egyformán örökkévaló és egyenlő; személyükre nézve különböznek, és sorrendben egyik megelőzi a másikat, de még sincs egyenlőtlenség közöttük. Mert természet és lényeg szerint úgy kapcsolódnak össze, hogy egy Isten legyenek, és hogy az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek közös isteni lényege legyen. A Szentírás ugyanis a személyek világos különbözőségét tanítja nekünk, amikor az angyal a szent szűzhöz, egyebek között, így szól: *A Szentlélek száll tereád, és a Magasságosnak ereje árnyékoz meg téged. És ami születik, szentnek hívatik, Isten Fiának* (Lk 1,35). Krisztus keresztlételekor is mennyei szózat hallatszott, ezt mondván Krisztusról: *Ez amaz én szerelmes Fiam* (Mt 3,17). A Szentlélek is megjelent galamb képében (Jn 1,32). És amikor maga az Úr elrendelte a keresztlételest, megparancsolta, hogy az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében keresztljenek (Mt 28,19). Az evangéliumban más helyen is így szólt: *A Szentlélek, akit az én nevemben küld az Atya* (Jn 14,26). Ugyanő megint így szólt: *Midőn pedig eljő majd a Vigasztaló, akit én küldök nektek az Atyától, az igazság Lelke, aki az Atyától származik, az tesz majd bizonyosságot én rólam* (Jn 15,26). Egyszóval, elfogadjuk az Apostoli Hitvallást, amely az igaz hitet közli velünk.

3. *Eretnekségek.* Elítéljük tehát a zsidókat és Mohamed követőit, és mindazokat, akik káromolják a szentséges és imádandó Szentháromságot. Hasonlóképpen elítélünk minden eretnekséget és mindazokat az eretneket, akik azt tanítják, hogy a Fiú és a Szentlélek csak elnevezése volna

Istennek, hogy a Szentháromságban bármelyikük is teremtmény volna, aki a másíknak szolgál vagy a helyettese, egyszóval, hogy lenne a Szentháromságban valami egyenlőtlenség, nagyobb vagy kisebb, testi vagy testileg kiábrázolt, magatartásra és akaratra nézve különböző, elegyített vagy elkülönített dolog, mintha a Fiú és a Szentlélek az egy Atya Isten megnyilvánulásai és tulajdonságai volnának, mint vélik a monarchiánusok, novatiánusok, Praxeász, a patripassziánusok, Szabelliosz, Szamoszatai Pál, Aetiosz, Makedoniosz, az antropomorfiták, Arius és a hozzájuk hasonlók.

IV. A BÁLVÁNYOKRÓL, VAGY ISTEN, KRISZTUS ÉS A SZENTEK KÉPMÁSAIRÓL

1. *Isten képmásai.* Miután Isten láthatatlan lélek és véghetetlen lét, őt semmiféle művészettel vagy képmással nem lehet megjeleníteni; ezért a Szentírás alapján nem félünk merő hazugságoknak nevezni az Istenről alkotott képeket. Eszerint nemcsak a pogányok bálványait vetjük el, hanem a keresztyének képeit is.

2. *Krisztus képmásai.* Bár Krisztus emberi természetet vett magára, nem azért vette magára, hogy mintát adjon a szobrászoknak és a festőknek. Azt mondta, nem azért jött, hogy a törvényt és a prófétákat eltörölje (Mt 5,17), márpedig a törvény és a próféták tiltják a képeket (5Móz 4,15–18; Ézs 40,18). Azt mondta, hogy testi jelenléte nem használ az egyháznak, és azt ígérte, hogy Lelkével mindig velünk lesz (Jn 16,7). Ki az tehát, aki elhiszi, hogy testének árnyékképe vagy képmása (2Kor 5,16) bármit is használna a hívőknek? És miután Lelke által bennünk marad, bizonyára Isten temploma vagyunk (1Kor 3,16). Isten temploma pedig hogyan fér össze a bálványokkal (2Kor 6,16)?

3. *A szentek képmásai.* És minthogy a boldog lelkek és mennyei szentek földi életükben minden felénk irányuló tiszteletet elhárítottak magukról, és harcoltak a szobrok ellen (ApCsel 3,12; 14,11–18; Jel 14,7; 22,8–9), ki tartaná valószínűnek, hogy a mennyei szenteknek és angyaloknak tetszene a saját képmásuk, amely előtt az emberek térdet hajtanak, fővegeiket leveszik, és a tisztelet más jeleivel illetik? Avégett tehát, hogy az emberek megtanulják vallási kötelességüket, és hogy az isteni dolgokra és üdvösségükre figyelmezzenek, az Úr az evangélium hirdetését parancsolta, s nem azt, hogy fessünk, és képekkel oktassuk a tudatlanokat; sákramentumot is szerzett, de sehol sem rendelt el szobrokat.

4. *A tudatlanok Szentírása.* Bármerre tekintünk is, Isten élő és valóságos teremtményei ötlenek szemünkbe, amelyeket ha alaposan szemügyre vesszük, sokkal nagyobb hatással vannak a szemlélőre, mint az emberek összes hiábavaló, mozdulatlan, erőtelen és élettelen képmása és festménye. Helyesen mondotta ezekről a próféta: *Szemeik vannak, de nem látnak* stb. (Zsolt 115,4–7).

5. *Lactantius.* Ezért helyeseljük Lactantius ókori író véleményét, aki így szólt: „Kétségtelen, hogy egyetlen vallás sincs ott, ahol kép van.”

6. *Epiphániosz és Hieronymus.* Továbbá, helyesnek tartjuk boldog Epiphániosz püspök eljárását is, aki az egyik templom ajtajánál olyan függőnyt talált, amelyre Krisztusnak vagy valamely szentnek a képét festették, s azt letépte, és eldobta. A Szentírás tekintélyével ellenkezőnek tartotta ugyanis, hogy Krisztus egyházában ember képmása függjön. Ezért megparancsolta, hogy Krisztus egyházában ezután ne aggassanak ki efféle függönyöket, mert ellenkeznek a mi vallásunkkal, sőt inkább szüntessék be ezt az aggályoskodást, mert méltatlan a Krisztus egyházához és híveihez. Ezenkívül helyesnek tartjuk Szent Ágoston véleményét is, amelyet *Az igaz vallásról* írott művében fejtett ki: „Ne legyen a mi vallásunk emberi alkotások tisztelete. Mert többet érnek azoknál maguk a művészek, akik ilyeneket készítenek, és mégsem tartozunk vallásos tiszteletben részesíteni őket.”

V. ISTEN IMÁDÁSÁRÓL, TISZTELETÉRŐL ÉS SEGÍTSÉGÜL HÍVÁSÁRÓL AZ EGYEDÜLI KÖZBENJÁRÓ, JÉZUS KRISZTUS ÁLTAL

1. *Egyedül Istent kell imádni és tisztelni.* Tanítjuk, hogy egyedül csak az igaz Istent kell imádni és tisztelni. Ebben a tiszteletben senki mást nem részesítünk, az Úr parancsa szerint: *Csak az Urat, a te Istenedet imádd, vagy: és egyedül csak neki szolgálj* (Mt 4,10). És valóban: az összes próféta igen keményen ostromozta Izráel népét, valahányszor idegen isteneket és nem egyedül csak az egy igaz Istent imádkozta és tisztelte. Tanítjuk azért, hogy Istent úgy kell imádni és tisztelni, ahogyan ő maga tanított bennünket tiszteletére, tudniillik *lélekben és igazságban* (Jn 4,23–24), mindenféle babonáság nélkül, tiszta szívvel és az ő igéje szerint, nehogy egykor majd így szóljon hozzánk is: *Kicsoda kívánta ezt a ti kezeitekből?* (Ézs 66,1–2; Jer 7,1–7). Aztán Pál is így szól: *Isten embereknek kezeitől nem tiszteltetik, mintha ő valamiben szűkölködnék* stb. (ApCsel 17,25).

2. *Egyedül csak Istent kell segítségül hívni, az egy Krisztus közbenjárásával.* Egyedül őt hívjuk segítségül életünk minden veszedelmében és viszontagságában, mégpedig a mi egyetlen közbenjárónk és szószólónk, Jézus Krisztus közbejárásával. Isten ugyanis világosan megparancsolta nekünk: *Hívj segítségül engem a nyomorúság idején, és megszabadítlak téged, és te dicsőítsz engem* (Zsolt 50,15). Sőt, az Úr nagylelkűen megígérte nekünk ezt is: *Amit csak kérni fogtok az Atyától, megadja néktek* (Jn 16,23). Ugyanígy: *Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és megterhelhettetek, és én újra erőt adok nektek* (Mt 11,28). És miután meg van írva: *Mi módon hívják azért segítségül azt, akiben nem hisznek?* (Róm 10,14), mi egyedül Istenben hiszünk, egyedül csak őt hívjuk segítségül, mégpedig Krisztus által. Mert az apostol ezt mondja: *Egy az Isten, egy a közbenjáró is Isten és emberek között, Jézus Krisztus* (1Tim 2,5). Hasonlóképpen: *Ha valaki vétkezett, van szószólónk az Atyánál, az igaz Jézus Krisztus* stb. (1Jn 2,1).

3. *A szenteket nem kell imádni, tisztelni és segítségül hívni.* Ezért a mennybéli szenteket vagy a megdicsőülteket sem nem imádjuk, sem nem tiszteljük, sem nem hívjuk segítségül, és nem ismerjük el szószólóinknak és közbenjáróinknak sem az Atya előtt a mennyben. Elég ugyanis nekünk Isten és a közbenjáró Krisztus. Abban a tiszteletben pedig, amely egyedül csak Istent és az ő Fiát illeti meg, másokat nem részesítünk, mert világosan megmondta: *Dicsőségemet másnak nem adom* (Ézs 42,8). Péter is ezt mondta: *Nem adatott az emberek között más név, mely által kellene nekünk megtartatnunk, hanem csak a Krisztus neve* (ApCsel 4,12). Akik ebben a névben, hit által, teljesen megnyugszanak, azok Krisztuson kívül nem keresnek semmi mást.

4. *A szenteknek járó és adandó tisztelet.* Mindazáltal, nem vetjük meg a szenteket, és nem vélekedünk róluk közönségesen. Elismerjük ugyanis, hogy ők Krisztus élő tagjai, Isten barátai, akik a testet és a világot diadalmasan legyőzték. Szeretjük tehát őket mint testvéreinket, és tiszteljük is őket, de nem kultikus imádatokkal, hanem nagyrabecsülő tisztelettel és érdemük szerinti dicsérettel. Nemkülönben utánozzuk is őket. Mert mint hitük és erényeik utánczóit, és mint részestársaikat az örök üdvösségben, forró vágyakozással és óhajással kívánunk örökre együtt lakni velük Istennél, és velük együtt örvendezni Krisztusban. E tekintetben helyesnek tartjuk Szent Ágoston mondását *Az igaz vallásról* írt művében: „Vallásunk ne legyen számunkra halott emberek tisztelete. Mert ha kegyesen éltek, akkor nem olyanok, hogy maguknak efféle tiszteletet kívánnának, hanem azt akarják, hogy őt imádjuk, aki megvilágosította őket, és örülnek, hogy mi is szolgatársai vagyunk az ő érdemének. Tehát tisztelni kell őket az utánczás okán, nem pedig imádni, amiért életük kegyes stb.”

5. *A szentek ereklyéi.* Még kevésbé hisszük, hogy a szentek ereklyéit imádnunk vagy tisztelnünk kellene. Ezek a régi szentek azt tartották, hogy eléggé megbecsülték halottaikat, ha tetemüket tisztességgel eltemették, miután lelkük a mennybe szállt. Az ősök erényeit, tanítását és hitét tartották a legnemesebb ereklyéknek, és miután a holtak dicsérete során ezeket ajánlották, ezeket igyekeztek kinyilvánítani földi életükben is.

6. *Egyedül Isten nevére kell esküdni.* Maguk a régiek csak az egy Úr Isten nevére esküdtek, amint ezt az isteni törvény parancsolta. Minthogy ez megtiltotta idegen istenek nevére esküdni (5Móz

10,20; 2Móz 23,13), nem tesszük le a szentek nevére megkövetelt esküt sem. Mindezekre nézve tehát elvetjük azt a tanítást, mely a mennyei szenteknek a kelleténél többet tulajdonít.

VI. ISTEN GONDVISELÉSÉRŐL

1. *Isten gondviselése igazgat mindent.* Hisszük, hogy ennek az egy, bölcs, örökkévaló és mindenható Istennek a gondviselése tart fenn és igazgat mindent égen, földön és valamennyi teremtményben. Dávid is erről tesz tanúságot, és ezt mondja: *Felséges az Úr minden nép felett; dicsősége túl hat az egeken. Kicsoda olyan, mint az Úr, a mi Istenünk, aki a magasságban lakozik, aki magát megalázva tekint szét mennyen és földön?* (Zsolt 113,4–6). Másutt újra így szól: *Járásomra és fekvésemre ügyelsz, minden utamat jól tudod. Mikor még nyelvemen sincs a szó, immár egészen érted azt, Uram stb.* (Zsolt 139,3–4). Pál is tanúságot tesz, és ezt mondja: *Őbenne élünk, mozgunk és vagyunk* (ApCsel 17,28), *őtöle, őáltala és őreá nézve vannak mindenek* (Róm 11,36). Tehát igen helyesen és a Szentírás szerint jelentette ki Ágoston *A keresztyének harca* című munkája 8. fejezetében: „az Úr ezt mondta: nemde két verebecskét meg lehet venni egy filléren? És egy sem esik azok közül a földre a ti Atyátok akarata nélkül (Mt 10,29)! Ezekkel a szavakkal akarta nyilvánvalóvá tenni, hogy az Úr mindenhatósága igazgatja még azokat a dolgokat is, amelyeket az emberek a legcsekélyebbnek tartanak. Mert így táplálja az ég madarait is, és így öltözteti a mező liliomait is; az Igazság beszél, és azt mondja, hogy még hajunk szála is meg van számlálva stb. (Mt 6,26–34; 10,30).”

2. *Az epikureusok.* Elítéljük tehát az epikureusokat, akik tagadják Isten gondviselését, és mindazokat, akik káromolva azt mondják, hogy Isten a csillagok járására ügyel, de velünk nem törődik, dolgainkkal nincs gondja. Elítélte ezeket Dávid is, a királyi próféta, aki ezt mondta: *Uram, meddig még, meddig örvendeznek még a hitetlenek? Ezt mondják: Nem látja az Úr, és nem veszi észre a Jákób Istene! Eszméljete, ti bolondok a nép között! És ti balgatagok, mikor tértek eszetekre: aki a fület megalkotta, avagy nem hall-é? És aki a szemet formálta, avagy nem lát-é?* (Zsolt 94,3–9).

3. *Az eszközöket nem kell megvetni.* Ugyanakkor nem vetjük meg és nem tartjuk haszontalanoknak azokat az eszközöket, amelyek által az isteni gondviselés működik, hanem azt tanítjuk, hogy éppen azért kell alkalmaznunk azokat, mert Isten ígéje ajánlja nekünk. Tehát helytelenítjük azoknak a meggondolatlan beszédét, akik így szólnak: ha minden Isten gondviseléséből történik, bizonyára haszontalan a mi igyekezetünk és fáradozásunk; elég, ha ráhagyunk mindent az isteni gondviselésre, hogy az igazgassa, és szükségtelen továbbá bármiért is aggódnunk, vagy bármit is tennünk. Mert bár Pál apostol tudta, hogy hajóújtját Isten gondviselése vezérli, aki ezt mondotta neki: *Rómában is bizonyosságot kell tenned* (ApCsel 23,11); és ezenfelül megígérte: *Egy lélek sem vész el közületek, és senkinek a fejről nem esik le egyetlen hajszál sem* (ApCsel 27,22.34), az apostol mégis így szólt a századoshoz és a katonákhoz, amikor a hajósok a menekülésen gondolkoztak: *Ha ezek nem maradnak a hajón, ti meg nem szabadulhattok* (ApCsel 27,31). Mert Isten, aki minden egyes dolognak meghatározta a célját, rendelkezett a kezdetről is, és az eszközökről is, amelyek által célba is fognak jutni. A pogányok a dolgokat a vak végzetnek és a bizonytalan eshetőségnek tulajdonítják. Szent Jakab viszont nem akarja, hogy ezt mondjuk: *Ma vagy holnap elmegyünk abba városba, és kalmárkodunk*, hanem hozzáteszi: *inkább azt kellene mondanotok, hogy ha az Úr akarja, és élünk, im ezt vagy azt fogjuk cselekedni* (Jak 4,13.15). Ágoston is így szól: „Ami a balgatagok szemében véletlennek tűnik a természet rendjében, az egyedül az ő ígéje által lesz, mert az ő parancsára történik.” Így, noha pusztá véletlennek tűnt, hogy Saul találkozott Sámuel prófétával, amikor atyja szamarait kereste, de az Úr már korábban megmondotta a prófétának: *Holnap egy embert küldök hozzád a Benjamin törzséből stb.* (1Sám 9,16).

VII. A VILÁGMINDENSÉG TEREMTÉSÉRŐL, AZ ANGYALOKRÓL, AZ ÖRDÖGRŐL ÉS AZ EMBERRŐL

1. *Mindent Isten teremtett.* Ez a jó és mindenható Isten a vele együtt örökkévaló Igéje által teremtett mindent, láthatókat és láthatatlanokat egyaránt, és azokat a vele együtt örökkévaló Szentlelkével meg is tartja, amint erről bizonyosságot tesz Dávid, mondván: *Az Úr szavára lettek az egek, és szájának leheletére minden seregük* (Zsolt 33,6). Mindaz pedig, amit Isten teremtett, igen jó volt, ahogyan a Szentírás mondja, és az ember javára és használatára teremtette azokat. Mindezekről pedig azt mondjuk, hogy egyetlen kezdetből álltak elő.

2. *A manicheusok és a markioniták.* Kárhozzátjuk tehát a manicheusokat és a markionitákat, akik istentelen módon azt koholták, hogy két lényegvagy természet volna, az egyik a jó, a másik a rossz, továbbá két kezdet, és két, egymással ellentétben álló Isten: egy jó és egy rossz.

3. *Az angyalokról és az ördögről.* Az összes teremtmény közül kiemelkednek az angyalok és az emberek. Az angyalokról a Szentírás kijelenti: *[Az Úr] követeit szelekké, és szolgálait a tűz lángjává teszi* (Zsolt 104,4). Hasonlóképpen: *Avagy ezek nem szolgáló lelkek-e mind? Azokért küldettek szolgálatra, akik örökölni fogják az üdvösséget* (Zsid 1,14). Az ördögről pedig maga az Úr Jézus tesz tanúságot, mondván: *Ez emberölő volt kezdetől fogva, és nem állt meg az igazságban, mert nincs benne igazság. Amikor hazugságot szól, a sajátjából szól; mert hazug és hazugság atyja ő* (Jn 8,44). Tanítjuk tehát, hogy az angyalok közül egyesek engedelmesek maradtak, és Isten és az emberek hűséges szolgálatára rendeltettek, mások viszont önnön hibájukból elbuktak, romlásba süllyedtek, és ellenségei lettek minden jónak és a hívőknek is stb.

4. *Az emberről.* Az emberről pedig azt mondja a Szentírás, hogy kezdetben jónak teremtett, Isten képére és hasonlatosságára, és hogy Isten őt a paradicsomba helyezte, és mindent alávetett neki (1Móz 2). Ezt ünnepli oly magasztosan Dávid a 8. zsoltárban. Ezenfelül házastársat is adott neki, és megáldotta őket. Azt mondjuk továbbá, hogy az embernek két, még hozzá különböző lényege van egy személyben: a halhatatlan lélek, mely a testtől elválva nem alszik el, nem vész el, illetve a halandó test, mely azonban az utolsó ítéletkor feltámasztatik a halottak közül, hogy azután az egész ember örökre vagy az életben, vagy a halálban maradjon.

5. *Szakadárok.* Elítélünk mindenkit, aki akár kigúnyolja, vagy körmönfont vitákkal kétségbe vonja a lélek halhatatlanságát, akár azt állítja, hogy a lélek alszik, vagy része Istennek. Egyszóval, elítélünk minden olyan véleményt, bármiféle is legyen az, amely eltér attól, amit a teremtésről, az angyalokról, a démonokról és az emberről tanít nekünk a Szentírás a Krisztus apostoli egyházában.

VIII. AZ EMBER BŰNESETÉRŐL, A BŰNRŐL ÉS A BŰN OKÁRÓL

1. *Az ember bűnesete.* Kezdetben Isten az embert Isten képére, valóságos igazságban és szentségben, jónak és igaznak teremtette, de a kigyó ösztönzésére, és a saját vétkéből, a jóságtól és az igazságtól elpártolva, kiszolgáltatott lett a bűnnek, a halálnak és mindenféle nyomorúságnak. És amilyen lett a bűneset miatt, olyanok mindazok, akik tőle származnak, vagyis kiszolgáltatottak a bűnnek, a halálnak és mindenféle nyomorúságnak.

2. *A bűn.* Bűnön pedig az ember veleszületett romlottságát értjük, amely első szüleinktől mindnyájunkra átszármazott vagy továbbterjedt; emiatt gonosz kívánságokba merültünk, a jótól elfordultunk, és minden gonoszra hajlamosak lettünk, s elteltünk mindenféle gonosszággal, Isten iránti megvetéssel és gyűlölettel, önmagunktól semmi jót nem tehetünk, még csak el sem gondolhatunk. Sőt, ahogyan egyre szaporodnak esztendeink, úgy az Isten törvénye ellenében elkövetett gonosz gondolatainkkal, beszédeinkkel és tetteinkkel rossz fához illő, romlott gyümölcsöket termünk (Mt 12,33–37). Ezért érdemünk szerint rászolgálunk Isten haragjára, igazságos büntetés alá esünk, sőt mindnyájunkat el is vetett volna Isten, ha a szabadító Krisztus vissza nem hoz minket.

3. *A halál.* Halálon nemcsak a testi halált értjük, amelyet bűneinkért egyszer mindnyájunknak el kell szenvednünk, hanem azokat az örökkévaló büntetéseket is, amelyek bűneinkért és romlottságunkért kijárnak nekünk. Mert az apostol ezt mondja: *Halottak voltunk a vétkek és a bűnök miatt, és természet szerint haragnak fiai voltunk, mint a többiek is: de Isten, gazdag lévén irgalmasságban, minket, akik meg voltunk halva a vétkek miatt, megelevenített együtt a Krisztussal* (Ef 2,1–5). Hasonlóképpen: *Ahogy egy ember által jött be a világba a bűn, és a bűn által a halál, úgy a halál minden emberre elhatott, mivelhog mindenek vétkeztek* (Róm 5,12).

4. *Az eredendő bűn, a cselekedeti bűnök.* Beismerjük tehát, hogy minden emberben van eredendő bűn; beismerjük, hogy minden más, ebből származó bűn valóban bűn, és annak is kell mondani, nevezzék akár halálos, akár bocsánatos, akár úgynevezett Szentlélek elleni bűnnek, amely soha nem bocsátatik meg (Mk 3,29; 1Jn 5,16). Valljuk azt is, hogy a bűnök nem egyenlők, még ha a romlottság és a hitetlenség ugyanazon forrásából erednek is, hanem egyesek súlyosabbak, mint mások. Amint az Úr mondotta: *Könnyebb lesz Szodoma dolga, mint annak a városnak, amely az evangélium ígését visszautasítja* (Mt 10,14–15; 11,20–24).

5. *Szakadárok.* Elítéljük tehát mindazokat, akik ezekkel ellentétes dolgokat tanítanak, elsősorban Pelagiust és minden pelagiánust, Jovinianust követőivel együtt, mert egyenlőnek tartanak minden bűnt, akárcsak a sztoikusok. Erre nézve mindenben egyetértünk Szent Ágostonnal, aki a maga felfogását a Szentírásból merítette, és abból is védte meg.

6. *Isten nem szerzője a bűnnek; mennyiben mondható, hogy ő megkeményít?* Elítéljük ezenkívül Florinust és Blastust, akik ellen Irenaeus is írt, és mindazokat, akik Istent teszik a bűn szerzőjévé. Mert világosan meg van írva: *Nem olyan Isten vagy te, aki hamisságban gyönyörködne; gyűlölsz te mindenkit, aki hamisságot cselekszik, elveszted mindazokat, akik hazugságot szólnak* (Zsolt 5,5). És ismét: *Mikor az ördög hazugságot szól, a sajátjából szól, mert hazug és hazugság atyja* (Jn 8,44). Nos, bennünk is elég vétkek és romlottság van, semmi szükség arra, hogy Isten öntsön belénk új vagy nagyobb gonoszsgot. Ezért amikor a Szentírás azt mondja, hogy Isten valakit megkeményít, megvakít és elvetemült gondolkodásra ad, azt úgy kell érteni, hogy Isten ezt igazságos ítéletként cselekszi, mint igaz bíró és a bűn megtorlója. Egyszóval, valahányszor a Szentírás azt mondja, és úgy tűnik, hogy Isten valami rosszat cselekszik, ezt nem azért mondja, mintha nem az ember cselekedné a rosszat, hanem azért, mert Isten engedi azt, és igaz ítéletével nem akadályozza meg, pedig ha akarta volna, megakadályozhatta volna. Tehát vagy megengedi a bűnöket, hogy az emberek gonoszsgát jóra használja fel, mint József testvéreinek bűneit, vagy kordában tartja azokat, nehogy túlradjanak és garázdálkodjanak. Ágoston ezt mondja *Kézikönyvében*: „Csodálatos és kibeszélhetetlen módon nincsen akarata kívül az sem, ami akarata ellen történik. Mert nem történnék meg, ha nem engedné, hogy megtörténjen. Mindenesetre, nem akaratlanul engedi meg, hanem akarva. Jó létére nem is engedné, hogy a rossz megtörténjen, ha mindenható létére nem tudná a rosszat jóra fordítani.” Ezek az ő szavai.

7. *Kíváncsiskodó kérdések.* Egyéb kérdéseket, mint például azt, hogy Isten akarta-e Ádám bukását, vagy ő taszította-e a bukásra, vagy miért nem akadályozta meg a bűnesetet, és a hasonlókat, a kíváncsiskodó kérdések közé soroljuk (hacsak az eretnekek és a szemtelen emberek pimaszsága arra nem kényszerít, hogy Isten ígéből ezeket is megmagyarázzuk, ahogyan azt gyakran megtették az egyház kegyes tanítói), tudván, hogy az Úr megtiltotta az embernek, hogy egyék a tiltott gyümölcsből, és a tilalom megszegését megbüntette; ám még a rossz dolgok sem rosszak, ha Isten gondviselését, Isten akaratát és hatalmát vesszük figyelembe, de rosszak, ha a Sátánra és a magunk akaratára nézünk, amely ellenkezik Isten akaratával.

IX. A SZABAD AKARATRÓL ÉS AZ EMBER KÉPESSÉGEIRŐL

Ebben a kérdésben – amely az egyházban mindig sok összeütközést okozott – azt tanítjuk, hogy az ember háromféle állapotát vagy helyzetét kell figyelembe venni.

1. *Milyen volt az ember a bűneset előtt?* Először azt, hogy milyen volt az ember a bűneset előtt; vitán felül: igaz és szabad, aki megmaradhatott a jóban is, és elhajolhatott a rosszra is. De a rosszra hajlott, és így magát is, és az egész emberiséget is bűnbe és halálba sodorta, amint az imént mondtuk.

2. *Milyen volt az ember a bűneset után?* Aztán azt kell figyelembe venni, hogy milyenné lett az ember a bűneset után. Értelme ugyan nem vétetett el, és akaratától sem fosztatott meg, s nem lett teljesen kövé vagy fatuskóvá sem, de mindezek annyira megváltoztak és meggyengültek az emberben, hogy többé már nem képesek arra, amire képesek voltak a bűneset előtt. Az értelem elhomályosodott, az akarat pedig szabad akaratból szolgálivá lett. Mert a bűnnek szolgál, nem akaratlanul, hanem akarva. S valóban, akaratnak is mondjuk, nem pedig nem akarásnak.

3. *Az ember önként cselekszi a rosszat.* Ami tehát a rosszat, vagyis a bűnt illeti, ezt az ember nem Istentől vagy az ördögtől kényszerítve, hanem önként cselekszi, teljesen szabad akaratból. Ha pedig – amint gyakran lehet látni – Isten meggátolja az embert leggonoszabb cselekedetei és terveinek véghezvitelében, ezzel még nem törli el az ember szabadságát a rosszra; hanem Isten, a maga hatalmával, elejét veszi annak, amit az ember amúgy szabadon elhatározott. Mint ahogy József testvérei is szabadon határozzák el, hogy megölik őt, de nem teheték meg, mert Isten tanácsvégzése másképpen határozott.

4. *Az ember magától nem képes a jóra.* Ami viszont a jót és az erényeket illeti, az ember értelme önmagától nem ítél helyesen az isteni dolgokról. Az evangéliumi és apostoli Szentírás ugyanis újjászületést kíván mindannyiunktól, ha üdvözülni akarunk. Ezért az Ádám-tól való első születés semmit nem használ nekünk az üdvösségre nézve. Pál azt mondja, hogy *az érzéki ember nem foghatja fel Isten Lelkének a dolgait* stb. (1Kor 2,14). Ugyanő másutt tagadja, hogy önmagunktól alkalmasak volnánk valami jót gondolni (2Kor 3,5). Tudott dolog pedig, hogy az akaratot az elme vagy az értelem irányítja, de miután a vezér vak, világos, hogy meddig jut el az akarat is. Ennélfogva amíg újjá nem születik az ember, addig nincs semmi szabad akarata a jóra, és nincs semmi ereje a jó véghezvitelére. Az Úr így szól az evangéliumban: *Bizony, bizony, mondom nektek, hogy mindaz, aki bűnt cselekszik, szolgálja a bűnnek* (Jn 8,34). Pál apostol pedig ezt mondja: *A test gondolata ellenségeskedés Isten ellen, minthogy az Isten törvényének nem engedelmeskedik, sőt, nem is teheti* (Róm 8,7).

5. *A tudományok megértése.* A földi dolgok megértésének a képességét azonban a bűneset ellenére sem vesztette el teljesen az ember. Isten ugyanis irgalmasságából meghagyta szellemi tehetségét, ám ez nagyon távol áll már attól, amely a bűneset előtt megvolt az emberben. Isten megparancsolja, hogy elménket kiműveljük, s egyúttal képességet és előmenetelt is ad hozzá. Nyilvánvaló az is, hogy Isten áldása nélkül egyetlen tudományban sem jutunk előre. A Szentírás egyértelműen Istenre vezet vissza minden tudományt. Még a pogányok is istenségeiktől származtatták a tudományokat, mint akik feltalálták azokat.

6. *Milyenek az újjászületett emberek képességei, és meddig terjed szabad akaratuk?* Végül lássuk, van-e szabad akaratuk az újjászületetteknek, és meddig terjed az. Az újjászületésben a Szentlélek megvilágosítja az értelmet, hogy megértse Isten titkait is, és akaratát is. A Szentlélek pedig az akaratot nemcsak megváltoztatja, hanem készségekkel is felruházza, hogy önként akarja és tehesse a jót (Róm 8,1–9). Ha ezt nem ismernénk el, megtagadnánk a keresztyén szabadságot, és behoznánk a törvény szerinti szolgálókat. Csakhogy így szól Isten a prófétánál: *Törvényemet az ő elméjükbe helyezem, és az ő szívükbe írom be* (Jer 31,33; Ez 36,26–27). Az Úr is ezt mondja az evangéliumban: *Ha majd a Fiú megszabadított titeket, valósággal szabadok lesztek* (Jn 8,36). Pál is így szól a filippiekhez: *Mert nektek nemcsak az adatott meg a Krisztusért, hogy higgyetek őbenne, hanem az is, hogy szenvedjétek őérette* (Fil 1,29). És újra: *Meg vagyok győződve, hogy aki elkezdette bennetek a jó dolgot, elvégzi azt az Úr Jézus napjáig* (Fil 1,6). Hasonlóképpen: *Isten az, aki munkálja bennetek azt is, hogy akarjátok, azt is, hogy véghezvigyétek* (Fil 2,13).

7. *Az újjászületettek cselekvőleg működnek, nem csak szenvedőleg.* Közbevetve azt tanítjuk, hogy itt két dolgot kell szem előtt tartani. Először azt, hogy az újjászületettek számára a jó választása és cselekvése nemcsak passzív véghezvitel, hanem tevőleges is. Isten teszi ugyanis velük, hogy azt cselekedjék, amit cselekszenek. Helyesen iktatja ugyanis ide Ágoston azt, hogy Istent segítőknak nevezzük. Segíteni pedig csak az tud, aki tesz is valamit. A manicheusok megfosztották az embert minden cselekvéstől, és mintegy kővé és fatuskóvá tették.

8. *Az újjászületettekben gyenge a szabad akarat.* Másodszor, szem előtt kell tartani, hogy az újjászületettekben megmarad a gyengeség. Miután ugyanis bennünk van a bűn, és az újjászületettekben életük végéig küzd a test a Lélek ellen, az újjászületettek semmiképpen nem tudják akadálytalanul véghezvinni azt, amit elhatároztak. Ezt az apostol megerősíti a Róm 7-ben és a Gal 5-ben. Ez a mi szabad akaratunk tehát azért gyenge, mert az ősi Ádám és a velünk született emberi romlottság bennünk van, és életünk végéig bennünk is marad. De miután a test erői és az óember maradványai nem olyan erősek, hogy teljesen kiolthatnák a Lélek munkáját, ezért a hívőket szabadnak mondhatjuk, de csak úgy, ha elismerik gyengeségüket, és semmit sem kérkednek a szabad akarral. A hívőknek mindig szem előtt kell tartaniuk azt, amit boldog Ágoston olyan gyakran és nyomatékosan hangoztat, az apostol nyomán: *Mid van, amit nem kaptál volna? Ha pedig kaptad, mit dicsekszel, mintha nem kaptad volna?* (1Kor 4,7). Idetartozik az is, hogy amit elhatároztunk, nem teljesül azonnal. A dolgok kimenetele ugyanis Isten kezében van. Ezért könyörög Pál az Úrhoz, hogy tegye szerencsésé útját (Róm 1,10). Már csak ez okból is gyenge a szabad akarat.

9. *A külső dolgokban szabadok vagyunk.* Különben senki sem tagadja, hogy a külső dolgokban szabad akarata van az újjászületett embernek is, és az újjá nem születettnek is. Mert az embernek az a közös tulajdonsága a többi értelmes lényekkel (melyeknél nem alábbvaló), hogy egyes dolgokat akar, másokat nem akar. Tehát: szólhat vagy hallgathat, elmehet hazulról vagy otthon maradhat stb. Bár itt is mindig figyelembe kell vennünk Isten hatalmát; ez cselekedte, hogy Bálám nem juthatott el oda, ahova akart (4Móz 24), és a templomból visszatérő Zakariás sem tudott megszólalni, amikor akart (Lk 1,22).

10. *Eretnekségek.* E kérdésben elítéljük a manicheusokat, akik tagadják, hogy a jónak teremtett emberben a szabad akarat volt a gonosz kezdete. Elítéljük a pelagiánusokat is, akik azt mondják, hogy a megromlott embernek elegendő szabad akarata van a jó cselekvésére, amelyre parancsot kapott. Mindkettőjüket megcáfolja a Szentírás, amely az előbbiekhöz így szól: *Isten az embert igaznak teremtette* (Préd 7,29), az utóbbiaknak pedig ezt mondja: *Ha a Fiú megszabadított majd titeket, valósággal szabadok lesztek* (Jn 8,36).

X. ISTEN ELEVE ELRENDELÉSÉRŐL ÉS A SZENTEK KIVÁLASZTÁSÁRÓL

1. *Isten választott ki bennünket kegyelemből.* Isten öröktől fogva elrendelte vagy kiválasztotta a szenteket, akiket Krisztusban üdvözíteni akar, méghozzá szabadon és pusztán kegyelméből, tekintet nélkül az emberekre, ahogyan az apostol mondja: *Isten kiválasztott magának minket őbenne a világ alapjainak felvettése előtt* (Ef 1,4).^[1] Továbbá: *Aki megszabadított minket, és hívott szent hívással, nem a mi cselekedeteink szerint, hanem az ő saját végzése és kegyelme szerint, mely adatott nekünk a Krisztus Jézusban örök időknél előtte, megjelentetett pedig most a mi Megtartónknak, Jézus Krisztusnak megjelenése által* (2Tim 1,9–11).

2. *Krisztusban vagyunk kiválasztottak vagy eleve elrendeltek.* Isten tehát nem közvetítő nélkül választott ki minket, igaz, nem is valamely érdemünkért, hanem Krisztusban és Krisztusért, úgyhogy akik hit által Krisztusba oltattak, azok már kiválasztottak is. Elvetettek pedig azok, akik Krisztuson kívül vannak, az apostol mondása szerint: *Próbáljátok meg magatokat, vajon hitben vagytok-e? Avagy nem ismeritek-e magatokat, hogy a Jézus Krisztus bennetek van? Kivéven ha elvetettek vagytok* (2Kor 13,5).

3. *Meghatározott célra választott ki minket.* Egyszóval, Isten a szenteket bizonyos célra választotta ki Krisztusban, melyet az apostol így fejt ki: *Kiválasztott minket őbenne, hogy szentek és feddhetetlenek legyünk őelőtte szeretet által. Eleve elhatározván, hogy minket a maga fiaivá fogad Jézus Krisztus által, az ő akaratának jó kedve szerint, kegyelme dicsőségének magasztalására* (Ef 1,4–6).

4. *Legyünk jó reménységgel mindenki felől.* Bár Isten tudja, hogy kik az övéi, másutt pedig arról hallunk, hogy kevesen vannak a választottak, mégis jó reménységgel kell lennünk mindenki felől, és senkit sem szabad meggondolatlanul az elveszettek közé sorolnunk. Pál határozottan ezt mondja a filippieknek: *Hálát adok mindnyájatokért* (és itt az egész filippibeli gyülekezetéről beszél), *mert közösséget vállaltatok az evangéliummal, meg lévén győződve arról, hogy aki elkezdette bennetek a jó dolgot, el is végzi; minthogy méltó is, hogy én ilyen értelemben legyek mindegyikőtök felől* (Fil 1,3–7).

5. *Vajon kevesen vannak a választottak?* Amikor a Lk 13 szerint a tanítványok ezt kérdezik az Úrtól: *Avagy kevesen vannak-e, akik üdvözülnek?* – válaszul nem azt mondja, hogy kevesen vagy sokan fognak megtartatni vagy elveszni, hanem inkább arra buzdít, hogy ki-ki igyekezzék bemenni a szoros kapun. Mintha ezt mondaná: Nem a ti dolgotok ezekről kíváncsian tudakozódni, hanem inkább arra törekedjete, hogy a helyes úton a mennybe jussatok.

6. *Mit kell elítélnünk ebben a kérdésben?* Ezért elutasítjuk némelyek istentelen beszédét, akik ezt mondják: kevesen vannak a választottak, és miután nem biztos számomra, hogy én is ama kevesek közé tartozom, nem fosztom meg magam az élet élvezetétől. Mások így szólnak: Ha Isten eleve elrendelt vagy kiválasztott, akkor semmi akadályja nincs a már biztosan eldöntött üdvösségnek, bármit is cselekszem. Ha pedig az elvetettek közé tartozom, sem a hit, sem a bűnbánat nem segít rajtam, mert Isten végzését nem lehet megváltoztatni. Így aztán hiábavaló minden tanítás és intés. Az ilyeneknek ellentmond az apostol kijelentése: *Az Úr szolgálja legyen tanításra alkalmas, aki szelíden oktatja az ellenszegülőket, hátha adna nekik Isten valamikor megtérést az igazság megismerésére, és felocsúdnának az ördög töréből, foglyokká tétetvén az Úr szolgálja által Isten akaratának cselekvésére* (2Tim 2,24–26).

7. *Noha az üdvösség a kiválasztás dolga, mégsem hiábavalók az intelmek.* Ágoston pedig *Az állhatatosság ajándéka* című munkája 14. és következő fejezeteiben arra mutat rá, hogy mindkettőt hirdetniünk kell: a szabad kiválasztás és eleve elrendelés kegyelmét is, és a hasznos intéseket és tanításokat is.

8. *Kiválasztottak vagyunk-e?* Tehát nem értünk egyet azokkal, akik Krisztuson kívül kérdezik, hogy vajon ki vannak-e választva öröktől fogva, és vajon mit határozott rólunk Isten öröktől fogva. Mert meg kell hallgatni, amit az evangélium hirdet, hinni kell annak, és kétségtelennek kell venni, hogy ha hiszel és Krisztusban vagy, akkor ki vagy választva. Az Atya ugyanis az ő eleve elrendelésének örök végzését Krisztusban tárta fel számunkra, ahogyan az apostol nyomán azt az imént kifejtettem (2Tim 1,9–11). Tehát mindenekelőtt azt kell tanítanunk és azt kell meggondolnunk, hogy milyen nagy az Atya irántunk való szeretete, amelyet Krisztusban jelentett ki nekünk. Meg kell hallanunk, hogy az evangéliumban mit hirdet nekünk maga az Úr napról napra, és hogyan hív és mondja: *Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és meg vagytok terhelve, és én megnyugosztalak titeket* (Mt 11,28). *Úgy szerette Isten a világot, hogy az ő egyszülött Fiát adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen* (Jn 3,16). Valamint: *A ti mennyei Atyátok nem akarja, hogy egy is elvesszen e kicsinyek közül* (Mt 18,14). Krisztus legyen hát az a tükör, akiben eleve elrendelésünket szemléljük. Elég világos és szilárd bizonyosságunk van arról, hogy be vagyunk írva az élet könyvébe, ha közösségünk van Krisztussal, és ő igaz hit által a miénk, mi pedig az övéi vagyunk.

9. *Az eleve elrendelés próbatétel.* Az eleve elrendelés próbatételében, amelynél alig van más veszedelmesebb, vigasztaljon minket az, hogy Isten ígéretei egyetemesen szólnak a hívőkhöz, mert maga mondja: *Kérjete, és megadatik néktek. Mert aki kér, az kap* (Lk 11,9–13); aztán vigasztaljon

az, hogy Isten egyetemes egyházával így imádkozunk: *Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy*; és az, hogy keresztség által be vagyunk oltva a Krisztus testébe; és az, hogy az egyházban gyakran tápláltatunk testével és vérével az örök életre. Ezekkel megerősítve aztán, amint azt Pál apostol parancsolja, *félelemmel és rettegéssel kell végbevinnünk a mi üdvösségünket* (Fil 2,12).

XI. JÉZUS KRISZTUSRÓL, A VALÓSÁGOS ISTENRŐL ÉS VALÓSÁGOS EMBERRŐL, A VILÁG EGYETLEN MEGVÁLTÓJÁRÓL

1. *Krisztus valóságos Isten.* Továbbá, hisszük és tanítjuk, hogy az Atya öröktől fogva eleve elrendelte és eleve elhatározta, hogy Isten Fia, a mi Urunk, Jézus Krisztus a világ megváltója legyen; hisszük azt is, hogy ő született, és nem csak akkor, amikor szűz Máriából testünket magára vette, és nem is a világ alapjainak a letétele előtt, hanem minden örökkévalóság előtt, még hozzá az Atyától, kibeszélhetetlen módon. Mert Ézsaiás ezt mondta: *Az ő nemzetségét pedig kicsoda sorolja el?* (Ézs 53,8). Mikeás pedig ezt: *Az ő származása öröktől fogva van* (Mik 5,1). János is ezt mondta az evangéliumban: *Kezdetben vala az Ige, és az Ige vala az Istennél, és Isten vala az Ige*(Jn 1,1). Ennélfogva a Fiú, istenségére nézve, egyenlő és egylényegű az Atyával, valóságos Isten (Fil 2,11), nem elnevezés, vagy fiúvá fogadás, vagy valamiféle méltóságra emelés folytán, hanem lényege és természetesen, ahogyan ugyancsak János apostol mondta: *Ő valóságos Isten és az örök élet* (1Jn 5,20). És Pál is: *A Fiút tette mindenek örökösévé, aki által a világot is teremtette, aki az ő dicsőségének visszatükröződése és az ő valóságának képmása, aki hatalma szavával fenntartja a mindenséget* (Zsid 1,2–3). Mert az Úr maga is ezt mondta az evangéliumban: *Te dicsőíts meg engem, Atyám, te magadnál, azzal a dicsőséggel, amely az enyém volt tenálad a világ létele előtt* (Jn 17,5). Másutt pedig ezt írja az evangélium: *A zsidók meg akarták ölni őt, mert Istent a saját Atyjának mondogta, és egyenlővé tette magát Istennel* (Jn 5,18).

2. *Szakadárook.* Megvetjük tehát Arius és minden ariánus istentelen tanítását Isten Fia ellen, kiváltképpen pedig a spanyol Servet Mihálynak és minden Servet-követőnek a káromlásait, amelyeket a Sátán mintegy a pokolból hozott elő általuk Isten Fia ellen, s felette elbizakodottan és gonoszul terjeszt a világban.

3. *Krisztus valóságos ember, valóságos testtel.* Hiszük és tanítjuk, hogy az örök Istennek ugyanez az örökkévaló Fia az ember fiává lett, Ábrahám és Dávid magvából; nem férfi nemzéséből, ahogyan Ebión mondogta, hanem a Szentlélektől fogantatott a legtisztább módon, és a mindenkor szűz Máriától született, amint azt gondosan elmagyarázza nekünk az evangéliumi történet (Mt 1). Pál apostol is ezt mondja: *Nem az angyalok testét vette magára, hanem az Ábrahám magvát* (Zsid 2,16). János apostol így szól: *Aki nem hiszi, hogy Jézus a testben megjelent Krisztus, az nincsen az Istentől*(1Jn 4,3). Tehát Krisztus teste nem látszattest volt, és nem is mennyből aláhozott test, ahogyan Valentinusz és Markion zagyvált róla.

4. *Krisztusban értelmes lélek volt.* Továbbá, a mi Urunk, Jézus Krisztus lelke nem volt érzék és értelem nélkül, ahogyan Apollinarius vélekedett; teste sem volt lélek nélkül, ahogyan Eunomiosz tanította, hanem lelkének értelme volt, testének érzékei voltak, mely érzékekkel valóságos fájdalmakat viselt el szenvedése idején, ahogyan ő maga is tanúsította és mondogta: *Szomorú az én lelkem mindhalálig* (Mt 26,38); *most az én lelkem háborog* (Jn 12,27) stb.

5–6. *Krisztusban két természet van; nem két Krisztus van, hanem egy.* Elismerjük tehát, hogy ugyanazon egy Urunkban, Jézus Krisztusban két természet van: isteni és emberi (Zsid 2,5–10); és azt mondjuk, hogy ezek úgy vannak összekapcsolódva, vagyis olyan egységet alkotnak, hogy egymást nem nyelik el, nem keverednek össze, és nem elegyednek össze; sőt inkább a két természet sajátosságai sértetlenül megmaradnak, egy személyben egyesülve vagy összekapcsolódva. Így tehát egy Úr Krisztust imádunk, nem kettőt; egyet, mondom, valóságos Istent és valóságos embert, aki isteni természete szerint az Atyával, emberi természete szerint pedig velünk, emberekkel egylényegű, és mindenben hasonló hozzánk, kivéve a bűnt (Zsid 4,15).

7. *Szakadárok.* Elvetjük tehát a nesztoriánusok tanítását, amely az egy Krisztusból kettőt csinál, és megbontja személyének egységét. Hasonlóképpen teljes egészében kárhozzátjuk Eutükhész és a monotheleták vagy monofiziták örültségét, akik eltörlik az emberi természet sajátosságát.

8. *Krisztus isteni természete nem szenvedett; emberi természete nincs jelen mindenütt.* Tehát a legkevésbé sem tanítjuk, hogy az isteni természet szenvedett Krisztusban, vagy hogy emberi természete szerint Krisztus még mindig ezen a világon van, méghozzá mindenütt jelenvaló módon. Ugyanis sem nem véljük, sem nem tanítjuk, hogy a megdicsőülés után Krisztus teste már nem volna valóságos, vagy hogy megistenült volna, méghozzá úgy istenült volna meg, hogy testi-lelki tulajdonságait levetközte volna, és teljesen isteni természeté vált volna, és egyetlen lényegben kezdett volna létezni.

9. *Szakadárok.* Ezért semmiképpen nem helyeseljük és nem fogadjuk el Schwenckfeld és a hozzá hasonló fecsegők üres szellemességeit, és az erre vonatkozó bonyolult, homályos és önmagukban is következetlen fejtegetéseit, és schwenckfeldianusok sem vagyunk.

10–11. *A mi Urunk valósággal szenvedett; a tulajdonságok közlése.* Továbbá, hisszük, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus valósággal szenvedett és meghalt érettünk, méghozzá testben, ahogyan Péter mondja (1Pt 4,1). Iszonyodunk a jakobiták és a törökök istentelen örültségétől, akik az Úr szenvedését gyalázzák. Közben nem tagadjuk, hogy a dicsőség Ura, Pál szavaival élve, megfeszítettett értünk (1Kor 2,8). Mert a tulajdonságok közlésének tanát, amely a Szentírásból származik, és amelyet a régi egyház is használt az egymásnak látszólag ellentmondó szentírási helyek magyarázására és egyeztetésére, elismeréssel és tisztelettel el is fogadjuk, és fel is használjuk.

12. *Krisztus valóságos feltámadása a halottak közül.* Hiszük és tanítjuk, hogy ugyanazon Urunk, Jézus Krisztus abban a valóságos testében támadt fel a halottak közül, amelyben megfeszítették és meghalt. És eltemetett teste helyett sem más test támadt fel, vagy teste helyett sem lelki testet vett fel, hanem megtartotta valóságos testét. Amikor tehát tanítványai úgy gondolták, hogy az Úr Lelkét látják, megmutatta nekik a kezét és a lábát, és rajtuk a szögek és sebek helyeit, és hozzátette: *Lássátok meg az én kezeimet és lábaimat, hogy én magam vagyok; tapogassatok meg, és lássatok, mert a léleknek nincs húsa és csontja, amint látjátok, hogy nekem van* (Lk 24,39).

13. *Krisztus valóságos mennybemenetele.* Hiszük, hogy a mi Urunk, Jézus Krisztus ugyanebben a testben ment fel a minden látható egek fölé, a legfelsőbb mennybe, Isten és a boldog lelkek lakhelyébe, az Atya Isten jobbjára. Bár ez azt jelenti, hogy Isten dicsőségében és fenségében egyenlő mértékben részesedett, mégis meghatározott helyet is lehet érteni alatta, amelyről az Úr az evangéliumban azt mondja, hogy elmegy helyet készíteni övéinek (Jn 14,2). De Péter apostol is ezt mondja: *Az égnek magába kell fogadnia Krisztust addig, amíg mindenek újjá nem teremtetnek* (ApCsel 3,21). És majd ő maga jön vissza a mennyekből ítélni, akkor, amikor a világon a legjobban elhatalmasodik a bűn, és az Antikrisztus, az igaz vallást megrontva, babonassággal és istentelenséggel áraszt el mindent, s vérrel és tüzellel kegyetlenül pusztítja az egyházat (Dán 11). Krisztus pedig vissza fog jönni, hogy övéit megszabadítsa, hogy eljövételével megsemmisítse az Antikrisztust, és hogy ítélkezzék elevenek és holtak fölött (ApCsel 17,31). Mert a halottak feltámadnak (1Thessz 4,14–17), és akik azon a napon (amelyet egyetlen teremtmény sem ismer, Mk 13,32) még életben lesznek, egyetlen szempillantás alatt elválnak; a hívők pedig mindnyájan Krisztus elé ragadtatnak az egekbe, hogy onnan vele együtt menjenek be boldog lakhelyükre, hogy örökké éljenek (1Kor 15,51–53). A hitetlenek vagy az istentelenek viszont alászállnak az ördögökkel a poklokra, hogy ott örökké égjenek, és a gyötrelmekről soha meg ne szabaduljanak (Mt 25,46).

14. *Szakadárok.* Elítéljük tehát mindazokat, akik tagadják a test valóságos feltámadását (2Tim 2,18), vagy akik Jeruzsálemi Jánossal együtt – aki ellen Hieronymus írt – helytelenül vélekednek a megdicsőült testekről. Elítéljük azokat is, akik úgy vélik, hogy egykor majd az ördögök is, és az istentelenek is mindnyájan üdvözülni fognak, és büntetésüknek vége lesz. Mert az Úr világosan

kijelentette: *Az ő férgük meg nem hal, és tüzük el nem alszik* (Mk 9,46). Elítéljük továbbá a zsidók ábrándjait, miszerint az ítélet napja előtt aranykor lesz a földön, és a kegyesek – legyőzve istentelen ellenségeiket – elfoglalják a világ országait. Teljesen mást tár elénk ugyanis az evangéliumi igazság (Mt 24 és 25, valamint Lk 18) és az apostoli tanítás (2Thessz 2 és 2Tim 3 és 4).

15. *Krisztus halálának és feltámadásának gyümölcsei.* Mindenek fölött, a mi Urunk szenvedésével, halálával és mindazzal, amit testben való eljövételétől kezdve érettünk cselekedett és elszenvedett, a mennyei Atyát megbékítette minden hívő iránt, engesztelést szerzett a bűnért, a halált lefegyverezte, a kárhozatot és a poklot összetörte; a halottak közül való feltámadásával pedig visszahozta és helyreállította az életet és a halhatatlanságot. Mert ő maga a mi igazságunk, életünk és feltámadásunk, egyszóval minden hívő teljessége és mentsége, üdvössége; és ő megelégit minket nagy bőséggel (Róm 4,25; 10,4; 1Kor 1,30; Jn 6,33–35; 11,25–26). Az apostol ugyanis így szól: *Tetszett az Atyának, hogy őbenne lakozzék az egész teljesség.* És: *Ti őbenne vagytok beteljesedve* (Kol 1,19; 2,9–10).

16. *Jézus Krisztus a világ egyetlen Megváltója, az igaz és várt Messiás.* Bizonytalán hisszük és tanítjuk ugyanis, hogy ez a mi Urunk, Jézus Krisztus az emberiségnek, sőt, az egész világnak egyetlen és örök megtartója, akiben hit által tartatnak meg mindazok, akik a törvény előtt, a törvény alatt és az evangélium alatt üdvözültek, és akik a világ végéig még üdvözülni fognak. Mert maga az Úr mondja az evangéliumban: *Aki nem az ajtón megy be a juhok aklába, hanem máshonnan tör be oda, tolvaj az és rabló. Én vagyok a juhoknak ajtaja* (Jn 10,1.7). Ugyanabban az evangéliumban másutt, a Jn 8-ban: *Ábrahám látta az én napomat, és örült* (Jn 8,56). De Péter apostol is ezt mondja: *Nincsen senkiben másban üdvösség, csak Krisztusban. Mert nem adatott emberek között, az ég alatt más név, mely által kellene nekünk üdvözülnünk. Hisszük tehát, hogy az Úr Jézus Krisztus kegyelme által tartatunk meg, mint a mi atyáink is* (ApCsel 4,12; 10,43; 15,11). Mert Pál is ezt mondja: *A mi atyáink mindnyájan ugyanazt a lelki eledelt ették, és mindnyájan ugyanazt a lelki italt itták, mert ittak a lelki kősziklából, amely követte őket, a kőszikla pedig Krisztus volt* (1Kor 10,3–4). Ezért olvassuk Jánosnál is azt, hogy Krisztus az a Bárány, aki megöletett, a világ alapítása óta (Jel 13,8). Keresztelő János is tanúságot tett arról, hogy Krisztus az Istennek ama Báránya, aki elveszi a világ bűnét (Jn 1,29). Azért valljuk és kiáltjuk tele torokkal, hogy Jézus Krisztus a világ egyetlen megváltója és üdvözítője, királya és főpapja, amaz igaz és várt Messiás, ama szent és áldott, mondom, akit a törvény minden előképei és a próféták jövendölései előre kiabrázoltak és megígértek, Isten pedig nekünk adta és elküldte, hogy többé senki mást ne kelljen várnunk. Nincs már hátra más, mint hogy mindnyájan Krisztusnak tulajdonítsunk minden dicsőséget, benne higgyünk, és egyedül benne nyugodjunk meg, megvetve és eldobva az életnek minden más oltalmát. Akik pedig bármi másban és nem egyedül Krisztusban keresik üdvösségüket, azok kiestek Isten kegyelméből, és Krisztust hasztalanná teszik önmaguk számára (Gal 5,4).

17. *Elfogadjuk az első négy zsinat hitvallásait; szekták.* És hogy kevés szóval sokat mondjunk erről, tiszta szívvel hisszük, és kényszer nélkül, nyíltan valljuk mindazt, amit a régiek megállapítottak a Szentírásból, és összefoglaltak a Niceában, Konstantinápolyban, Efezusban és Kalcedonban tartott első négy és legnevezetesebb zsinat hitvallásaiban és végzéseiben, Athanasius hitvallásában és minden ezekhez hasonló hitvallásban a mi Urunk, Jézus Krisztus testet öltésének titkáról; és elítélünk mindent, ami ezekkel ellenkezik. Így sértetlenül, vagyis teljes épségében megőrizzük az igaz és egyetemes keresztyén hitet, tudván, hogy az említett hitvallásokban nincs semmi, ami ne egyeznék Isten igéjével, és ne szolgálná teljesen az igaz hit magyarázatát.

XII. ISTEN TÖRVÉNYÉRŐL

1. *Isten törvénye állítja elénk Isten akaratát.* Tanítjuk, hogy Isten törvénye állítja elénk Isten akaratát: mit akar, hogy cselekedjünk, vagy mit nem akar, mi a jó és helyes, vagy mi igazságos és igazságtalan. Valljuk tehát, hogy a törvény jó és szent.

2. *A természeti törvény; Mózes két táblára írt törvénye.* A törvényt előbb Isten ujja írta bele az emberek szívébe (Róm 2,15), ezt nevezzük a természet törvényének, majd pedig Mózes két táblájára rózta fel, és Mózes könyveiben bővebben is kifejtette (2Móz 20,1–17; 5Móz 5,6–21). Hogy áttekinthetőbb legyen, ezt felosztjuk erkölcsi törvényre, amely magában foglalja a két kőtáblára írt és a Mózes könyveiben kifejtett Tízparancsolatot; aztán szertartási törvényre, amely a szertartásokról és Isten tiszteletéről intézkedett; és polgári törvényre, amely politikai és gazdasági kérdésekkel foglalkozik.

3. *A törvény teljes és tökéletes.* Hisszük, hogy Istennek ez a törvénye maradéktalanul közli velünk Isten minden akaratát és összes parancsolatát, amelyek az élet valamennyi területére nézve szükségesek. Másképpen ugyanis az Úr nem tiltotta volna meg, hogy ehhez a törvényhez bármit is hozzátegyünk, vagy belőle bármit is elvegyünk; nem parancsolta volna, hogy teljesen aszerint járjunk, és attól se jobbra, se balra ne hajoljunk el (5Móz 4,2; 12,32).

4. *Miért adatott a törvény?* Tanítjuk, hogy ez a törvény nem azért adatott az embereknek, hogy annak megtartása által igazuljunk meg, hanem inkább azért, hogy bizonyítása nyomán beismerjük gyarlóságunkat, bűnünket és kárhozottságunkat, és a magunk erejéről lemondva, hittel Krisztushoz forduljunk. Az apostol ugyanis nyíltan kimondja: *A törvény haragot nemz; a bűn ismerete a törvény által van* (Róm 4,15; 3,20); ha olyan törvény adatott volna, amely képes lenne megigazítani vagy megeleveníteni, valóban a törvényből volna az igazság, de a Szentírás (mármint a törvény) mindent bűn alá rekesztett, hogy az ígéret a Jézus Krisztusban való hitből adassék a hívőknek. Így a törvény Krisztushoz vezérlő mesterünk volt, hogy hitből igazuljunk meg (Gal 3,21–26).

5. *A test nem tölti be a törvényt.* Egyetlen test sem tehetett vagy tehet eleget Isten törvényének, és azt be nem töltheti az erőtlenség miatt, amely testünkben lakozik, és utolsó leheletünkig ottmarad. Mert az apostol újra ezt mondja: *Amit a törvény nem tudott megtenni, mivelhogy erőtelen volt a test miatt, azt Isten megtette, elbocsátván saját Fiát a bűn alá rekesztett testben* (Róm 8,3). Annak okáért Krisztus a törvény tökéletes beteljesítője és betöltője érettünk (Róm 10,4), aki magára vette a törvény átkát, kárhozattá vagy átokká lévén érettünk (Gal 3,13), és így hit által közli velünk azt, hogy betöltötte a törvényt, és igazságát és engedelmisségét Isten nekünk tulajdonítja.

6. *Mennyiben töröltetett el a törvény?* Ezért Isten törvénye csak annyiban töröltetett el, hogy többé már nem kárhoztat minket, és haragot sem munkál ellenünk. Mert kegyelem alatt vagyunk, és nem törvény alatt (Róm 6,14). Továbbá, Krisztus betöltötte mindazt, amit a törvény kiabrázolt. Azért szűntek meg az árnyékok, mert már megjelent a test, és immár Krisztusban mienk a valóság is, és minden teljesség is. Már csak ezért sem vetjük el kevélykedve a törvényt. Emlékezünk ugyanis az Úr szavaira: *Nem azért jöttem, hogy eltöröljem a törvényt és a prófétákat, hanem inkább azért, hogy betöltsem* (Mt 5,17). Tudjuk, hogy a törvény közli velünk az erények és a vétkek alapjait. Tudjuk, hogy az írásba foglalt törvény hasznos az egyháznak, ha az evangélium által magyarázzuk, és ezért olvasását nem szabad beszüntetni az egyházban. Mert igaz ugyan, hogy Mózes arcát lepel takarta el, de az apostol azt mondja, hogy a leplet Krisztus leveszi és megsemmisíti.

7. *Szakadárok.* Elítéljük mindazt, amit a régi és az új eretnekek tanítanak Isten törvénye ellen.

XIII. JÉZUS KRISZTUS EVANGÉLIUMÁRÓL, AZ ÍGÉRETEKRŐL, A LÉLEKRŐL ÉS A BETŰRŐL

1. *Evangéliumi ígéretek a régiek is kaptak.* Ámbár az evangélium szemben áll a törvénnyel, mert *a törvény haragot nemz* (Róm 4,15) és átkot mond, az evangélium pedig kegyelmet és áldást hirdet, sőt, János ezt mondja: *A törvény Mózes által adatott, a kegyelem pedig és az igazság Jézus Krisztus által lett* (Jn 1,17), mindazonáltal mégis egészen bizonyos, hogy azok, akik a törvény előtt és a törvény alatt éltek, nem voltak teljesen híjával az evangéliumnak. Mert olyan nagyszerű evangéliumi ígéretek kaptak, mint ezek: *Az asszony magva a kígyó fejére tapos* (1Móz 3,15); *megáldatnak a te magodban a földnek minden nemzetségei* (1Móz 22,18); *nem múlik el*

Júdától a fejedelmi bot, míg eljő Siló (1Móz 49,10); prófétát támaszt néked az Úr a te atyádfiai közül (5Móz 18,15; ApCsel 3,22) stb.

2. *Kétféle ígéret.* Azt is elismerjük, hogy az atyáknak, akárcsak nekünk, kétféle ígéret nyilatkoztatott ki. Egyesek a jelenvaló, vagyis a földi dolgokra tekintettek, úgymint Kánaán földjére és a győzelmekre, vagy manapság a mindennapi kenyérre. Mások pedig a mennyei és az örökkévaló dolgokra vonatkoztak és vonatkoznak ma is, vagyis az isteni kegyelemre, a bűnbocsánatra és az örök életre Jézus Krisztusban, hit által.

3. *Az atyák nemcsak testi, hanem lelki ígéreteket is kaptak.* A régiek nemcsak külső, vagy földi, hanem lelki és mennyei ígéreteket is kaptak Krisztusban. Mert, amint Péter mondja, *az üdvösséget keresték és kutatták a próféták, akik a nekünk szánt kegyelemről jövendöltek* stb. Ezért mondja Pál apostol is, hogy az evangéliumot Isten már ezelőtt megígérte prófétái által a szent írásokban. Ebből világosan kitűnik, hogy a régiek nem voltak teljesen híjával az evangéliumnak.

4. *Mi a tulajdonképpeni evangélium?* Mindazáltal, ha atyáink a prófétai írásokból meg is kapták az evangéliumot, amely révén elnyerték az üdvösséget Krisztusban hit által, tulajdonképpeni evangéliumnak mégis csak azt az örömdolgot és boldog hírt nevezzük, amelyet először Keresztelő János, azután maga az Úr Krisztus, majd az ő apostolai és az apostolok utódai hirdettek nekünk és a világnak, hogy Isten immár beteljesítette azt, amit a világ kezdete óta megígért: elküldte, sőt nekünk ajándékozta az ő egyszülött Fiát, őbenne a megbékélést az Atyával, a bűnbocsánatot, minden teljességet és az örök életet. Tehát helyesen nevezzük evangéliumnak a négy evangélista által leírt történetet, amely megmagyarázza, hogyan lettek meg mindezek, vagy mit tanított és cselekedett Krisztus, és hogy a hívők számára minden teljesség őbenne van. Ugyanígy méltán nevezzük evangéliumi tanításnak az apostoli igehirdetést és írást, amellyel az apostolok azt tárják fel előttünk, hogy mi módon adta nekünk az Atya az ő Fiát és benne mindent, ami az életre és az üdvösségre szükséges. Így, ha ez a tanítás tiszta, ma sem veszíti el ezt a dicső nevet.

5. *A lélek és a betű.* Ennek az evangéliumnak a hirdetését az apostol léleknek és a Lélek szolgálatának is nevezi, mert a megvilágosító Szentlélek teszi azt hathatóssá és élővé hit által a hívők fülében, sőt szívében is. Mert a betű, amely a Lélek ellentéte, bár mindenféle külső dolgot is jelöl, de legfőképpen a törvény tanítását, amely Lélek és hit nélkül haragot munkál és bünt gerjeszt azok lelkében, akik nem élő hittel hisznek. Emiatt az apostol a halál szolgálatának is nevezi. Erre vonatkozik az apostolnak ez a mondása: *A betű megöl, a Lélek megelevenít* (2Kor 3,6). A hamis apostolok is hirdették az evangéliumot, de megrontották, mert összeelegyítették a törvénnyel, mintha Krisztus törvény nélkül nem volna képes megtartani.

6. *Szakadárok.* Ilyenek voltak az úgynevezett ebioniták, akik az eretnek Ebióntól származtak, és a nazarénusok, akiket a régiek minaeusoknak is hívtak. Mi, akik tisztán hirdetjük az evangéliumot, és azt tanítjuk, hogy a hívők egyedül Lélek által és nem törvény által igazulnak meg, ezeket mind elítéljük. Erről a kérdésről nemsokára bővebb magyarázatot is adunk a megigazítás cím alatt.

7. *Az evangéliumi tanítás nem új, hanem a legrégebb tudomány.* Bár az evangéliumi tanítás, összevetve a farizeusok törvényről szóló tanításával, újnak látszott akkor, amikor Krisztus először hirdette azt – sőt, már Jeremiás is új szövetségről prófétált –, valójában nemcsak hogy régi volt, hanem ez a világ legrégebb tudománya, és még most is az (mert ma csak a pápisták mondják újnak, a pápista tanításhoz képest). Isten ugyanis öröktől fogva eleve elrendelte, hogy a világot Krisztus által tartja meg, és hogy ezt az ő eleve elrendelését és örök tanácsvégzését az evangélium által tárja fel a világnak (2Tim 1,9–11). Ebből világosan kitűnik, hogy az evangéliumi vallás és tanítás a legrégebb mindazok között, amelyek valaha voltak, vannak és lesznek. Ezért mondjuk, hogy gyalázatosan tévelyegnek és Isten örök tanácsához méltatlan dolgokat beszélnek mindazok, akik azt állítják, hogy az evangéliumi tanítás és vallás épp csak a minap keletkezett, és alig harmincéves hit. Rájuk illik Ézsaiás próféta mondása: *Jaj azoknak, akik a gonoszt jónak mondják és a jót gonosznak, akik a sötétséget világossággá és a világosságot sötétséggé teszik, és teszik a keserűt édessé s az édest keserűvé* (Ézs 5,20).

XIV. A BŰNBÁNATRÓL ÉS AZ EMBER MEGTÉRÉSÉRŐL

A bűnbánatról szóló tanítás az evangéliumhoz van kötve. Az Úr ugyanis ezt mondja az evangéliumban: *Hirdetni kell az én nevemben a megtérést és a bűnök bocsánatát minden nép között* (Lk 24,47).

1. *Mi a bűnbánat?* Bűnbánaton pedig először is a bűnös ember elméjének megújulását értjük, amelyet az evangélium igéje és a Szentlélek gerjeszt, és amit igaz hittel fogad el; ennek nyomán a bűnös rögtön felismeri veleszületett romlottságát és minden bűnét, amelyekért Isten igéje vádolja őt; másodszer ezek miatt szíve szerint bánkódik, és Isten színe előtt nemcsak elsiratja és szégyenkezve, őszintén bevallja, hanem – harmadszor – felháborodva meg is utálja azokat; negyedszer: komoly szándék ébred benne megjavulni és állhatatosan törekedni az ártatlanságra és az erényekre, hogy élete minden hátralevő napján szakadatlanul, szentül gyakorolja magát ezekben.

2. *A bűnbánat őszinte odafordulás Istenhez.* Ez tehát az igaz bűnbánat: őszinte odafordulás Istenhez és minden jóhoz; s fordítva: határozott elfordulás az ördögtől és minden rossztól.

3. *A bűnbánat Isten ajándéka.* Egyértelműen kimondjuk tehát először is, hogy a bűnbánat egyedül Isten ajándéka, és nem a mi erőnk munkája. Az apostol ugyanis megparancsolja, hogy a hű szolga szorgalmasan tanítsa azokat, akik ellene szegülnek az igazságnak, *hátha egyszer majd ad nekik Isten megtérést az igazság megismerésére* (2Tim 2,25).

4. *Bánkódik az elkövetett bűnök miatt.* Másodszer, az evangéliumban említett bűnös nő, aki könnyeivel öntözi az Úr lábát, és Péter, aki Urának megtagadását elsiratva, keserves könnyeket hullat (Lk 7,38; 22,62), világosan mutatják, milyennek kell lennie a bűnbánó léleknek, aki komolyan elsiratja elkövetett bűneit.

5. *Megvallja bűneit Istennek.* Harmadszor, az evangéliumban a tékozló fiú is, és a farizeussal szembeállított vámszedő is kiváló példa arra, hogyan kell megvallanunk bűneinket Isten előtt. A fiú így szólt: *Atyám, vétkeztem az ég ellen és teellened, és már nem vagyok méltó, hogy a te fiadnak hívjanak; tégy engem olyanná, mint egy a te béreseid közül* (Lk 15,18–21). A vámszedő pedig még a szeméit sem meri az égre emelni, hanem mellét verdesve kiáltja: *Isten, légy irgalmas nekem, bűnösnek!* (Lk 18,13). Nincs kétségünk afelől, hogy Isten kegyelmébe fogadta őket. Mert János apostol is ezt mondja: *Ha megvalljuk bűneinket, hű és igaz, hogy megbocsássa bűneinket, és megtisztít minket minden hamisságtól. Ha azt mondjuk, hogy nem vétkeztünk, hazuggá tesszük őt, és az ő igéje nincsen mibennünk* (1Jn 1,9–10).

6. *A papnak tett bűnvallás és a feloldozás.* Hisszük mindazáltal, hogy ezt az őszinte bűnvallást elég egyedül Isten színe előtt elmondani, akár magánosan történik Isten és a bűnös ember között, akár nyilvánosan, a templomban elmondott általános közgyónásként; és a bűnbocsánat elnyeréséhez nem szükséges az, hogy bárki a pap fülébe súgva gyónja bűneit, és viszont, a pap kézrátétele mellett hallja meg a feloldozást, mert erre nézve a Szentírásban semmiféle parancsot, sem példát nem találunk. Erről tanúskodik Dávid, és ezt mondja: *Vétkeimet bevallottam neked, bűnömet el nem fedeztem. Ezt mondtam: Bevallom hamisságomat az Úrnak – és te elvetted bűneimnek terhét* (Zsolt 32,5). De az Úr is ezt mondta, amikor megtanított, hogyan kell imádkoznunk, és hogyan kell megvallanunk bűneinket: *Ti azért így imádkozzatok: Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben; bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk azoknak, akik ellenünk vétkeztek* (Mt 6,12). Tehát bűneinket Istennek, a mi Atyánknak kell megvallanunk, felebarátunkkal pedig ki kell békülnünk, ha őt megbántottuk. A bűnvallásnak erről a formájáról szólva mondja Jakab apostol: *Valljátok meg bűneiteket egymásnak* (Jak 5,16). De nem helytelenítjük, ha valaki bűneinek terhe alatt roskadozva vagy kísértéseinek útvesztőiben tévelyegve tanácsot, útbaigazítást és vigasztalást szeretne kérni, akár négyszemközt is, az egyház szolgájától, vagy más, az Isten törvényében jártas testvérétől. Ahogyan csak helyeselni tudjuk mind az általános, mind a nyilvános bűnvallást, amelyet a templomban és a szent összejöveteleken szoktak elmondani (amelyet az előbb már említettük), mert egyezik a Szentírással.

7. *A mennyek országának kulcsai.* Isten országának kulcsairól, amelyeket az Úr adott át az apostoloknak, sokan bámulatos dolgokat karattyolnak, és ezekből kardokat, lándzsákat, királyi jogarokat és koronákat, valamint nagy birodalmak, sőt testek és lelkek feletti teljhatalmat kovácsolnak. Mi egyszerűen ítélünk az Úr ígéje alapján, és azt mondjuk, hogy minden törvényesen elhívott szolga megkapta és gyakorolja is a kulcsokat, azaz a kulcsok hatalmát, amikor az evangéliumot hirdeti, vagyis a gondjaira bízott népet tanítja, buzdítja, vigasztalja és feddi, a fegyelemben pedig megtartja.

8. *Kinyitni és bezárni.* Mert így nyitják meg a mennyek országát az engedelmeseknek, és így zárják be az engedetlenek előtt. Ezeket a kulcsokat ígérte az Úr az apostoloknak (Mt 16,19), és meg is adta (Jn 20,23; Mk 16,15–16; Lk 24,46–47), amikor elküldte a tanítványokat, és megparancsolta nekik, hogy hirdessék az egész világon az evangéliumot, és bocsássák meg a bűnöket.

9. *A békéltetés szolgálata.* Az apostol azt mondja a korinthusiakhoz írott levelében, hogy az Úr a szolgálóra bízta a békéltetés szolgálatát (2Kor 5,18–21), és rögtön meg is magyarázza, miben áll ez, amikor ezt mondja: *a békéltetés beszéde vagy tudománya.* Szavait még világosabbá teszi, hozzátéve: Krisztus szolgálói Krisztus követségében járnak, ami épp annyi, mintha a szolgák által maga Isten buzdítaná a népeket, hogy béküljenek meg Istennel, mégpedig tiszta engedelmisséggel.

10. *A szolgák bocsátják meg a bűnöket.* Tehát akkor gyakorolják a kulcsokat, amikor hitre és bűnbánatra intenek. Így békéltetik meg őket Istennel, így bocsátják meg a bűnöket, így nyitják meg a mennyek országát, és vezetik be oda a hívőket. És e szolgák nagyon különböznek azoktól, akikről az evangéliumban ezt mondja az Úr: *Jaj nektek, törvénytudók! Mert elvettétek a tudományok kulcsát, ti magatok nem mentetek be, és akik be akartak menni, azokat nem engedtétek be oda* (Lk 11,52).

11. *Hogyan oldoznak fel a szolgák?* A szolgák tehát helyesen és hathatósan oldoznak fel, amikor Krisztus evangéliumát hirdetik, és benne foglaltan a bűnök bocsánatát, amelyre minden egyes hívőnek ígérete van (mint ahogyan külön-külön vannak megkeresztelve is), és tanúsítják, hogy ez külön-külön mindenkire vonatkozik. Állítjuk, hogy ez a feloldozás nem lesz hatásosabb attól, hogy valakinek külön a fülébe vagy a feje fölött elmormolják. Ám leszögezzük, hogy az embereknek szorgalmasan hirdetni kell a bűnbocsánatot Krisztus vérében, és figyelmeztetni kell őket egyenként, hogy a bűnbocsánat nekik szól.

12. *Igyekezet az élet megújítására.* Továbbá, negyedszer, az evangéliumi példák arra is megtanítanak, hogy az új életre való igyekezet során a bűnbánóknak nagyon ébereknek és buzgóknak kell lenniük az óember megöklésében is, az új ember megelevenítésében is. Az Úr ugyanis ezt mondja a gutaütöttnek, akit meggyógyított: *Íme, meggyógyultál, többé ne vétkezzél, hogy rosszabbul ne legyen dolgod* (Jn 5,14). A vád alól felmentett házasságtörő asszonyhoz így szólt: *Eredj el, és többé ne vétkezzél* (Jn 8,11). Ezekkel a szavakkal nyilván nem azt akarta mondani, hogy e gyarló testben élvén is megtörténhetik, hogy végre-valahára nem vétkezik már az ember, hanem éberséget és gondos igyekezetet ajánl, hogy mindenképpen erre törekedjünk, és könyörgéseinkben kérjük Istent, mondom, hogy ne essünk vissza a bűnökbe, amelyekből már mintegy feltámadtunk, és ne győzzön le minket a test, a világ és az ördög. A vámszedő Zákeus, amikor az Úr kegyelmébe fogadta, így kiált fel az evangéliumban: *Uram, íme, minden vagyonomnak felét a szegényeknek adom, és ha valakitől valamit patvarkodással elvettem, négyannyit adok vissza helyébe!* (Lk 19,8). Hasonlóképpen tehát mi is azt hirdetjük, hogy akik igazán megbánták bűneiket, azoknak gyakorolniuk kell a jóvátételt, a könyörületet és az alamizsnálkodást, és egyetemesen mindenkit buzdítanunk kell az apostol szavaival, aki ezt mondja: *Ne uralkodjék a bűn a ti halandó testetekben, hogy engedjétek neki az ő kívánságaiban; se ne szánjátok oda a ti tagjaitokat hamisságnak fegyveréül a bűnnek, hanem szánjátok oda magatokat az Istennek, mint akik a halálból életre keltetek, és a ti tagjaitokat igazságnak fegyveréül az Istennek* (Róm 6,12–14).

13. *Tévelygések.* Elítéljük azért minden istentelen beszédét azoknak, akik az evangélium hirdetésével visszaélnak, és azt mondják, hogy könnyű megtérni Istenhez: Krisztus minden bűnt jóvátett, könnyen jön a bűnbocsánat, mit árt, ha vétkezünk? Nem kell sokat törődni a bűnbánattal stb. Ellenkezőleg, mi azt tanítjuk, hogy minden egyes bűnös előtt mindig nyitva áll az út Istenhez, és hogy ő az összes hívőnek megbocsátja minden bűnét, kivéve a Szentlélek elleni bűnt (Mk 3,29).

14. *Szakadárok.* Ezért elítéljük mind a régi, mind az új novatiánusokat és katharoszokat.

15. *A pápai búcsú.* Mindenekelőtt a pápának a bűnbocsánatról szóló haszonleső tanítását ítéljük el, és az ő simóniájára és simóniás búcsúosztogatására Simon Péternek ezt az ítéletét mondjuk ki: *A te pénzed veled együtt vesszen el, mivelhogy azt gondoltad, hogy az Istennek ajándéka pénzen megvehető. Nincsen neked részed, sem örökséged e dologban. Szíved ugyanis nem igaz Isten előtt* (ApCsel 8,20–24).

16. *Az elégtételek.* Helytelenítjük azoknak a véleményét is, akik úgy gondolják, hogy a saját elégtételeikkel az elkövetett bűnökért eleget tehetnek. Azt tanítjuk ugyanis, hogy halála vagy szenvedése által egyedül Krisztus az elégtétel, az engesztelő áldozat és a jóvátétel minden bűnért (Ézs 53; 1Kor 1,30), ugyanakkor mégis szüntelenül sürgetjük a test megöklését, amint az előbb is mondtuk. De hozzátesszük: ezt nem lehet kevélyen rákényszeríteni Istenre, mint valami elégtételt a bűnökért, hanem alázatosan kell megadni, Isten gyermekeihez illő módon, mint új engedelmisséget, tehát hálából azért a szabadításért és teljes elégtételért, amelyet Isten Fiának halála és elégtétele által nyertünk el.

XV. A HÍVŐK VALÓSÁGOS MEGIGAZÍTÁSÁRÓL

1. *Mi a megigazítás?* Megigazítani annyit tesz – az apostol megigazításról szóló értekezése szerint – , mint megbocsátani a bűnöket, feloldozni a vétkek és a büntetés alól, kegyelembe fogadni, és igazzá nyilvánítani. S csakugyan, a rómaiakhoz így szól az apostol: *Isten az, aki megigazít, kicsoda az, aki kárhoztat!?* (Róm 8,33–34). A megigazítás és a kárhoztatás egymással szemben áll. És a Cselekedetek könyvében is azt mondja az apostol, hogy Krisztus által hirdettetik nekünk a bűnök bocsánata, *ésamire nézve a Mózes törvénye által nem igazulhattatok meg, általa mindenki megigazul, aki hisz* (ApCsel 13,38–39). De már a törvényben és a prófétáknál is ezt olvassuk: *Ha per támad egyesek között, és törvény elé mennek, mondjanak ítéletet fölöttük a bírúk, és adjanak igazat az igaznak, vagy ítéljék el a bűnöst* (5Móz 25,1). Ézsaiás könyve 5. részében (23) is ez áll: *Jaj azoknak, akik ajándékért a gonoszt igaznak mondják!*

2. *Krisztusért igazítottunk meg.* Kétségtelen pedig, hogy természet szerint mindnyájan bűnösök és istentelenek vagyunk, és Isten ítélőszéke előtt ránk is bizonyul istentelenségünk, s hogy halált érdemlő bűnösök vagyunk. Megigazíttatni pedig ezt jelenti: Isten, a bíró, feloldoz a bűn és a halál alól, egyedül Krisztus kegyelméért, minden tekintet nélkül érdemünkre vagy személyünkre. Mert van-e világosabb annál, amit Pál mondott: *Mindnyájan vétkeztek, és híjával vannak Isten dicsőségének, de megigazulnak ingyen az ő kegyelméből a Krisztus Jézusban való váltság által* (Róm 3,23–26).

3. *A nekünk beszámított igazság.* Krisztus ugyanis magára vette és elhordozta a világ bűneit, és eleget tett az isteni igazságnak. Isten tehát csak azért kegyelmes a mi bűneink iránt, mert Krisztus szenvedett és feltámadott, és csak ezért nem rója fel azokat, hanem Krisztus igazságát számítja be a mi igazságunknak (2Kor 5,19–21; Róm 4,25). Így aztán már nemcsak büntől megtisztultak, azaz szentek vagyunk, hanem megkaptuk a Krisztus igazságát is, mert feloldozott minket a bűn, a halál és a kárhozat alól, egyszóval: igazak vagyunk, és az örök élet örökösei. Tehát így mondjuk helyesen: egyedül Isten igazít meg, és pedig csak Krisztusért, úgy, hogy nem számítja be bűneinket, hanem a Krisztus igazságát számítja be nekünk.

4. *Egyedül hit által igazulunk meg.* Minthogy pedig ezt a megigazítást semmiféle cselekedetünk, hanem az Isten irgalmába és a Krisztusba vetett hit által nyerjük el, az apostollal együtt tanítjuk és

hisszük, hogy a bűnös ember egyedül a Krisztusba vetett hit által igazul meg, nem a törvényből vagy valamely cselekedetéből. Az apostol ugyanis ezt mondja: *Azt tartjuk tehát, hogy az ember hit által igazul meg, a törvény cselekedetei nélkül* (Róm 3,28). Hasonlóképpen: *Ha Ábrahám cselekedetéből igazult meg, van amivel dicsekedjék, de nem Isten előtt. Mert mit mond az írás: Hitt Ábrahám az Istennek, és tulajdonítatik az ő neki igazságul. Annak pedig, aki nem munkálkodik, hanem hisz abban, aki az istentelent megigazítja, annak az ő hite tulajdonítatik igazságul* (Róm 4,2–5; 1Móz 15,6). Másutt megint: *Kegyelemből tartattatok meg, hit által; és ez nem töletek van, hanem Isten ajándéka; nem cselekedetéből, hogy senki se kérkedjék* stb. (Ef 2,8–10).

5. *Krisztust hit által fogadjuk el.* Mivel tehát a hit fogadja el Krisztust, a mi igazságunkat, és Krisztusban mindent Isten kegyelmének tulajdonít, ezért a megigazítást a hitnek tulajdonítjuk, legfőképpen Krisztusért, és nem azért, mert a mi munkánk. Mert Isten ajándéka ez. Különben az Úr bőven rámutatott János evangéliuma 6. részében arra, hogy mi Krisztust hit által fogadjuk el; itt *hívés* helyett *evést* mond, *evés* helyett pedig *hívést*. Mert ahogyan evés közben táplálékot veszünk magunkhoz, éppúgy részesülünk Krisztusban, amikor hiszünk.

6. *A megigazítás nem tulajdonítható részben Krisztusnak vagy a hitnek, részben magunknak.* Ezért a megigazítás jótéteményét nem osztjuk szét, és nem tulajdonítjuk azt részben Isten kegyelmének vagy Krisztusnak, részben önmagunknak, illetve szeretetünknek, vagy cselekedeteinknek, vagy érdemünknek, hanem kizárólag Isten kegyelmének Krisztusban, hit által. De nem is lehet kedves Isten előtt a mi szeretetünk és cselekedetünk, ha olyanoktól származik, akik nem igazak, ezért inkább először legyünk igazakká, és utána szeressünk vagy cselekedjünk igaz dolgokat. Igazakká pedig a Krisztusba vetett hit által leszünk, amint már mondtuk, pusztán Isten kegyelméből, aki bűneinket nem rója fel, hanem Krisztus igazságát, sőt a Krisztusba vetett hitet számítja be nekünk igazságul. Amúgy az apostol egészen világosan a hitből vezeti le a szeretetet, mondván: *A parancsolat vége pedig a tiszta szívből, a jó lelkiismeretből és az igaz hitből való szeretet* (1Tim 1,5).

7. *Jakab és Pál egybevetése.* Ezért ebben a kérdésben nem valamiféle képzelt, üres és tétlen vagy halott hitről beszélünk, hanem az élő és megelevenítő hitről, amelyet Krisztusért nevezünk élő hitnek, aki az élet, és aki megelevenít; őt ragadja meg a hit; és hogy élő, azt épp az élő cselekedetekkel mutatja meg. E tanításunknak semmiben nem mond ellene Jakab sem, aki üres és halott hitről beszél, amellyel némelyek kérkednek ugyan, de nincs meg bennük az élő Krisztus hit által (Jak 2,14–17). Ő maga mondta azt is, hogy a cselekedetek igazítanak meg, de ezzel nem mondott ellent Pál apostolnak (különben el kellene őt vetnünk), hanem arra mutatott rá, hogy Ábrahám a maga élő és megigazító hitét cselekedetei által tette nyilvánvalóvá. Ezt teszik az istenfélő emberek mindannyian, akik mégis egyedül csak Krisztusban bíznak, nem pedig a saját cselekedeteikben. Az apostol újra ezt mondja: *Élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus; amely életet pedig most testben élem, azt Isten Fiában élem, hit által, aki szeretett engem, és önmagát adta értem. Nem vetem el az Isten kegyelmét, mert ha törvény által van az igazság, akkor Krisztus ok nélkül halt meg* stb. (Gal 2,20–21).

XVI. A HITRŐL ÉS A JÓ CSELEKEDETEKRŐL, AZOK JUTALMÁRÓL ÉS AZ EMBER ÉRDEMÉRŐL

1. *Mi a hit?* A keresztyén hit nem vélekedés vagy emberi meggyőzés, hanem szilárd bizalom, szívünk nyilvánvaló és állandó helyeslése, egyszerűen, biztos megragadása Isten igazságának, amelyet az Írások és az Apostoli Hitvallás tár elénk, sőt, megragadása magának Istennek, a legfőbb jónak, és kiváltképpen az isteni ígéreteknek és Krisztusnak, aki minden ígélet beteljesedése.

2. *A hit Isten ajándéka; a hit növekedése.* Ez a hit pedig teljes egészében Isten ajándéka, amelyet egyedül Isten adományoz választottainak a maga kegyelméből, belátása szerint, amikor, akinek és amennyit akar, mégpedig Szentlélek által, az evangélium hirdetése és hívő imádság révén. Ez a hit gyarapodik is, s ha magát a gyarapodást nem Isten adná, nem mondták volna az apostolok: *Uram,*

növeld a mi hitünket (Lk 17,5)! Amit eddig a hitről mondtunk, azt éppen így tanították előttünk az apostolok. Pál ugyanis így szól: *A hit pedig a remélt dolgok valósága, vagy biztos valósága és a nem látott dolgokról való meggyőződés* (Zsid 11,1), vagyis a dolog nyilvánvaló és biztos megragadása. Ugyanő ismét így szól: *Istennek valamennyi ígérete Krisztusban lett igenné, és őbenne lett ámenné* (2Kor 1,20). A filippieknek ezt mondja: *Nekik adatott, hogy higgyenek Krisztusban* (Fil 1,29). Másutt: *Isten megszabta kinek-kinek a hit mértékét* (Róm 12,3). Ismét: *Nem mindenkié a hit*, mondja (2Thessz 3,2); és: *nem mindenek engedelmeskednek az evangéliumnak* (Róm 10,16). De Lukács is ezt tanúsítja, mondván: *Akik csak örök életre választattak, hívének* (ApCsel 13,48). Ezért nevezi Pál is a hitet Isten választottai hitének (Tit 1,1). És újra: *A hit hallásból van, a hallás pedig Isten ígéje által* (Róm 10,17). Másutt gyakran azt parancsolja, hogy imádkozzunk a hitért.

3. *A hathatós és cselekvő hit.* Ugyancsak Pál apostol mondja, hogy a hit hathatós, és szeretet által munkálkodik (Gal 5,6). A hit megbékíti a lelkiismeretet, és szabad utat nyit Istenhez, hogy bizalommal járjunk hozzá, és hogy megkapjuk tőle mindazt, ami hasznos és szükséges. Ez tart meg minket abban a szolgálatban, amellyel Istennek és felebarátunknak tartozunk; ez erősíti meg türelmünket a megpróbáltatások idején; ez készít és készít fel az igaz vallástételre; s hogy egy szóval mondjak el mindent: ebből származik mindennemű jó gyümölcs és jó cselekedet.

4. *A jó cselekedetéről.* Azt tanítjuk ugyanis, hogy a valóban jó cselekedetek élő hitből születnek, Szentlélek által, és azokat a hívők Isten akarata vagy ígéjének szabálya szerint végzik. Mert Péter apostol ezt mondja: *teljes igyekezetet fordítván, a ti hitetek mellé ragasszatok jó cselekedetet, a jó cselekedet mellé tudományt, a tudomány mellé pedig mértékletességet* (2Pt 1,5–7). Az imént pedig azt mondtunk, hogy Isten törvénye, amely Isten akarata, előírja nekünk a jó cselekedetek rendjét. Az apostol is így szól: *Isten akarata az, hogy szentté legyetek, hogy megtartóztassátok magatokat a tisztátalanságtól, és senki meg ne rontsa és meg ne károsítsa valamely dologban az ő atyjafiát* (1Thessz 4,3–7).

5. *Az emberileg választott jó cselekedetek.* S valóban, Isten nem helyesli azokat a cselekedeteket és a magunk választotta istentiszteleti formákat, amelyeket Pál önkényes vallásosságnak nevez (Kol 2,23). Az Úr is azt mondja ezekről az evangéliumban: *Hiába tisztelnek engem, ha olyan tudományokat tanítanak, amelyek embereknek parancsolatai* (Mt 15,9). Helytelenítjük tehát az ilyen cselekedeteket, de helyeseljük és szorgalmazzuk azokat, amelyek Isten akarata és parancsa szerint történnek.

6. *A jó cselekedetek célja.* A jó cselekedetekre nem azért van szükség, hogy velük kiérdemeljük az örök életet – az örök élet ugyanis Isten ajándéka, ahogyan az apostol mondja –, és nem is azért, hogy kérkedjünk velük, amit az Úr elítél a Mt 6-ban, vagy nyereszkedjünk velük, amit szintén elítél a Mt 23-ban, hanem Isten dicsőségéért, elhívásunk ékességéért, Isten iránti hálnk megmutatásáért és felebarátunk hasznáért. Mert ugyancsak a mi Urunk mondja az evangéliumban: *Úgy tündököljék a ti világosságotok az emberek előtt, hogy lássák a ti jó cselekedeteiteket, és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat* (Mt 5,16). Aztán Pál apostol is így szól: *Járjatok úgy, mint illik elhívásotokhoz* (Ef 4,1). Hasonlóképpen: *Mindent, amit csak cselekesztek szóval vagy tettel, mindent a Jézus nevében cselekedjétek, hálát adván az Istennek és az Atyának őáltala* (Kol 3,17). Ugyanő mondja: *Ne keresse ki-ki a maga hasznát, hanem ki-ki a másét is* (Fil 2,4). És: *Tanulják meg a mieink is, hogy cselekedjenek jót ott, ahol erre szükség van, hogy ne legyenek gyümölcstelenek* (Tit 3,14).

7. *A jó cselekedeteket nem vetjük el.* Bár az apostollal együtt azt tanítjuk, hogy az ember ingyen kegyelemből igazul meg, a Krisztusba vetett hit által, nem pedig valamely jó cselekedetek által, azért mégsem becsüljük le vagy nem ítéljük el a jó cselekedeteket. Tudjuk ugyanis, hogy az ember nem azért teremtett, és nem azért született újjá hit által, hogy tétlenkedjen, hanem inkább azért, hogy szüntelenül jót és hasznosat cselekedjék. Az evangéliumban ugyanis ezt mondja az Úr: *Minden jó fa jó gyümölcsöt terem* (Mt 7,17; 12,33). És ismét: *Aki én bennem marad, az sok gyümölcsöt terem* (Jn 15,5). Továbbá az apostol így szól: *Isten alkotása vagyunk, a Krisztus*

Jézusban való jó cselekedetekre teremtette, amelyeket előre elkészített az Isten, hogy azokban járjunk (Ef 2,10). És ismét: *Aki önmagát adta értünk, hogy megváltson minket minden hamisságtól, és önmagának kiváltképpen való népet tisztítson, jó cselekedetekre igyekvőt* (Tit 2,14). Elítéljük tehát mindazokat, akik megvetik a jó cselekedeteket, és azt csácsogják, hogy haszontalanok, és nem kell törődni velük.

8. *Nem jó cselekedetek által tartatunk meg.* Eközben, amint már mondtuk, nem gondoljuk, hogy a jó cselekedetek által tartatunk meg, s hogy azokra olyan nagy szükség van az üdvösséghez, hogy nélkülük soha senki sem üdvözülhet. Ugyanis kegyelemből és egyedül Krisztus jótéteményéből tartatunk meg. A jó cselekedetek a hit szükségszerű következményei, tehát helytelenül tulajdonítják ezeknek az üdvösséget; ezt helyesen a kegyelemnek tulajdonítjuk. Hiszen nyilvánvaló az apostolnak ez a tétele: *Hogyha kegyelemből, akkor már nem cselekedetektől: különben a kegyelem nem volna többé kegyelem. Hogyha pedig cselekedetektől, akkor már nem kegyelemből, különben a cselekedet nem volna többé cselekedet* (Róm 11,6).

9. *A jó cselekedetek kedvesek Istennek.* Isten kedveli és helyesli jó cselekedeteinket, ha azok hitből származnak. Mert azok kedvesek Isten előtt Krisztusba vetett hitükért, akik jó cselekedeteiket a Szentlélek által és Isten kegyelméből viszik végbe. Péter apostol ugyanis így szól: *Minden nemzetben az kedves öelötte, aki féli őt, és igazságot cselekszik* (ApCsel 10,35). Pál is ezt mondja: *Nem szűnünk meg érettetek imádkozni, hogy járjatok méltóan az Úrhoz, teljes tetszésére, gyümölcsöt teremvén minden jó cselekedettel* (Kol 1,9–10).

10. *Nem a hamis és bölcseleti, hanem az igazi erényeket tanítjuk.* Következésképpen nem a hamis, vagy a filozófiai erényeket, hanem az igazi erényeket, a valóban jó cselekedeteket és a keresztyén ember hamisítatlan kötelességeit tanítjuk buzgón, s a tőlünk telhető legnagyobb igyekezettel és határozottsággal ösztökélünk rájuk mindenkit, feddvén mindazok restségét is és képmutatását is, akik szájjal ugyan dicsérik és vallják az evangéliumot, de feslett életükkel meggyalázzák; s ilyen esetekben eléjük állítjuk Isten rettenetes fenyegetését, de csodálatos ígéreteit és bőséges jutalmait is, buzdítva, vigasztalva és dorgálva őket.

11. *Isten megjutalmazza cselekedeteinket.* Azt tanítjuk ugyanis, hogy Isten gazdagon megjutalmazza azokat, akik jót cselekednek, a próféták mondása szerint: *Tartsd vissza szádat a sírástól, mert meglesz a te cselekedetednek jutalma* (Jer 31,16; Ézs 4). Az Úr is ezt mondja az evangéliumban: *Örüljete és örvendezzete, mert a ti jutalmatok bőséges a mennyekben* (Mt 5,12). *És aki inni ad egynek e kicsinyek közül, csak egy pohár hideg vizet is, bizony mondom néktek, el nem vesztheti jutalmát* (Mt 10,42). De azt a jutalmat, melyet az Úr ad, nem az elfogadó ember érdemének tulajdonítjuk, hanem Isten jóságának, bőkezűségének és igazságának, aki az ígéretet adja és beteljesíti, és aki, bár senkinek semmivel nem tartozik, mégis megígérte, hogy az ő hűséges tisztelőit megjutalmazza, sőt, még azt is ő adja meg nekik, hogy tiszteljék őt. Hiszen amúgy még a szentek cselekedeteiben is sok Istenhez méltatlan és tökéletlen dolog található, de mivel Isten kegyelmébe fogadja és magához öleli azokat, akik Krisztusért cselekszik a jót, a nekik ígért jutalmat is megadja. Máskülönb a Szentírás fertőzött ruhához hasonlítja igazságainkat (Ézs 64,6). Mi több, az Úr még azt is mondja az evangéliumban: *Ha mindazokat megcselekedtétek, amit néktek megparancsoltak, mondjátok, hogy haszontalan szolgák vagyunk, mert amit kötelesek voltunk cselekedni, csak azt cselekedtük* (Lk 17,10).

12. *Nincs emberi érdem.* Ámbár nyilvánvaló számunkra, hogy Isten megjutalmazza jó cselekedeteinket, egyúttal azonban Ágostonnal azt tanítjuk, hogy Isten nem a mi érdemeinket, hanem a maga ajándékait koronázza meg bennünk. És ezért mondjuk, hogy az elnyert jutalom kegyelem is, és inkább kegyelem, mintsem jutalom, mert ami jót cselekszünk, azt inkább Isten által, és nem saját magunk által tesszük, amint Pál is mondja: *Mid van, amit nem kaptál volna? Ha pedig úgy kaptad, mit dicsekedel, mintha nem kaptad volna?* (1Kor 4,7). Ebből következteti boldog Cyprianus vértanú, hogy semmivel sem szabad dicsekednünk, mert semmi sem a miénk. Elítéljük tehát azokat, akik az emberi érdemet úgy védik, hogy megüresítik Isten kegyelmét.

XVII. ISTEN EGYETEMES [KATOLIKUS] ÉS SZENT EGYHÁZÁRÓL ÉS AZ EGYHÁZ EGYEDÜLI FEJÉRŐL

1–2. *Mindig volt és mindig lesz egyház; mi az egyház?* Mivel Isten kezdettől fogva azt akarta, hogy az emberek üdvözüljenek, és eljussanak az igazság ismeretére, szükségszerűen mindig is volt, van és a világ végéig lesz egyház, amely a világból kihívott vagy egybegyűjtött hívők gyülekezete, minden szentek közössége, azoké tudniillik, akik az igaz Istent a megváltó Krisztusban az ige és a Szentlélek által igazán megismerik és helyesen tisztelik, valamint a Krisztus által ingyen kínált összes javakban hittel részesednek.

3. *Egy ország polgárai.* Ezek mind egy ország polgárai, ugyanazon Úr és ugyanazon törvények alatt élnek, és az összes javakban egyaránt részesek. Ezért nevezte őket az apostol a *szentek polgártársainak és Isten háza népének* (Ef 2,19), szenteknek nevezve a földön élő hívőket, akiket Isten Fiának vére szentelt meg (1Kor 6,11). Mindenképpen ezekre kell értenünk az Apostoli Hitvallás cikkelyét: „Hiszem az egyetemes keresztyén anyaszentegyházat, a szentek közösségét.”

4. *Csak egy egyház van minden időben.* És miután csak egy Isten és egy közbenjáró van Isten és az emberek között, a Messiás Jézus, továbbá egy pásztor van az egész nyájnak, egy feje van e testnek, végül egy Lélek, egy üdvösség, egy hit, egy testamentum vagy szövetség van, ezekből szükségszerűen következik, hogy egyház is csak egy van.

5. *Az egyetemes egyház.* Ezt pedig azért nevezzük katolikusnak, mert egyetemes, és szétterjed a világ minden részére, kiterjed minden időkre, nincs sem helyhez, sem időhöz kötve. Ezért elítéljük a donatistákat, akik az egyházat Afrikának nem tudom mely szegleteibe szorították be. De nem értünk egyet a római papsággal sem, amely egyedül a római egyházat kiáltja ki egyetemesnek [katolikusnak].

6. *Az egyház részei vagy külső formái.* Szokás ugyan az egyházat részekre osztani vagy különféle külső formák szerint megkülönböztetni, de nem azért, mintha önmagában megosztott és részekre szakított volna, hanem inkább azért, mert tagjainak sokfélesége szerint különbözik.

7. *Hadakozó és diadalmaskodó egyház.* Más ugyanis a hadakozó, és más a diadalmaskodó egyház. Az előbbi még harcol a földön, és viaskodik a testtel, a világgal és a világ fejedelmével, az ördöggel, a bűnnel és a halállal. Az utóbbi viszont, miután mindezeket legyőzte, és már nem hadakozik, a mennyben ül diadalt, és örvendez az Úr színe előtt. Mindazáltal, a kettő közösségben, vagyis egységben van egymással.

8. *Részegyházak.* A földön hadakozó egyháznak mindig számos részegyháza volt és van, amelyek azonban mind az egyetemes egyház egységébe tartoznak. Ez másképpen volt felépítve a törvény előtt, a pátriárkák korában, másképpen Mózes idejében, a törvény által, és másképpen építette fel Krisztus az evangélium által.

9. *Két nép.* Általában két népet számítunk ide: az izráelitákat és a pogányokat, vagy azokat, akik a zsidók és a pogányok közül gyűjtettek össze az egyházba; és testamentum is kettő van: ó és új.

10. *Az ó és új szövetség népének ugyanaz az egyháza.* Mindezek a népek mégis egy közösséget alkottak és alkotnak, egy üdvösségük van az egyetlen Messiásban, akiben, mint egy test tagjai, egy fő alatt kapcsolódnak össze mindnyájan; és ugyanabban a hitben, és ugyanabban a lelki eledelben és italban is részesülnek. Mégis elismerjük, hogy a különböző koroknak különböző jelképei voltak a megígért és megjelent Messiásra nézve; illetve hogy a szertartások eltörlése után nekünk már tisztább világosság fénylik, bőségesebb ajándékokat kapunk, és teljesebb a szabadságunk.

11. *Az egyház az élő Isten háza.* Istennek ezt az egyházát az élő Isten házának nevezzük, amely élő és lelki kövekből épült és mozdíthatatlan kősziklára tétetett; arra a fundamentumra, melyen *kívül mást senki nem vethet* (1Kor 3,11); ezért nevezi az apostol az *igazság oszlopának és erősségének* is (1Tim 3,15).

12. *Az egyház nem téved.* Az egyház mindaddig nem téved, ameddig Krisztuson, a kösziklán, illetve a próféták és az apostolok fundamentumán nyugszik. Viszont nem csoda, ha téved, valahányszor elpártol attól, aki az egyetlen igazság.

13. *Az egyház szeplőtelen menyasszony.* Az egyházat szűznek és Krisztus menyasszonyának is nevezzük. Az apostol ugyanis így szól: *Eljegyeztelek titeket egy férfiúnak, hogy mint szeplőtelen szüzet állítsalak a Krisztus elé* (2Kor 11,2).

14. *Az egyház juhnyáj.* Ezékiel könyvének 34. része és János evangéliuma 10. része szerint az egyházat juhnyájnak is nevezzük, az egy pásztor, a Krisztus alatt.

15. *Az egyház test.* Az egyházat Krisztus testének is hívjuk, mert a hívők Krisztus élő tagjai, Krisztus fősége alatt.

16. *Az egyház feje egyedül Krisztus.* A fej a test legkiválóbb része: belőle merít életet a test, szelleme kormányozza mindenben, tőle származik minden gyarapodás és növekedés. Továbbá, a testnek egyetlen feje van, és ez összhangban áll a testtel. Tehát az egyháznak Krisztuson kívül nem lehet egyetlen más feje sem. Mert ha az egyház lelki test, szükséges, hogy neki megfelelő, nyilvánvalóan lelki feje legyen. Nem is kormányozhatja más lélek, csak a Krisztusé. Pál apostol is így szól: *Ő a feje a testnek, az egyház testének: aki a kezdet, elsőszülött a halottak közül, hogy mindenekben ő legyen az első* (Kol 1,18). És ugyanazt mondja megint: *Az egyház feje Krisztus, és ugyanő a test megtartója is* (Ef 5,23). És ismét: *Ő a feje az egyháznak, mely az ő teste, teljessége őnéki, aki mindeneket betölt mindenekkel* (Ef 1,22–23). Hasonlóképpen: *Mindenestől fogva növekedjünk abban, aki a fej, vagyis a Krisztusban, akiből az egész test szép renddel egyberakatván, növekedést nyer* (Ef 4,15–16). Nem helyeseljük tehát a római papságnak azt a tanítását, amellyel a maga főpapját a földön hadakozó egyetemes [katolikus] egyház egyetemleges [universalis] pásztorává, legfőbb fejévé, sőt, Krisztus valóságos helytartójává teszi, akinek – mint mondják – teljhatalma van az egyházban, és övé a legfőbb uralom.

17. *Krisztus az egyház egyetlen pásztora; a helytartó.* Azt tanítjuk ugyanis, hogy az Úr Krisztus az egyetlen, egyetemes pásztor, és ő a Főpap az Atya Isten előtt, és hogy az egyházban ő tölt be minden főpapi és pásztori tiszteletet a világ végezetéig, és ezért sincs szüksége helytartóra, mint aki nincs jelen. Krisztus azonban jelen van az egyházban, és ő az életető feje.

18. *Az egyházban nincs semmiféle elsőbbség.* Az elsőbbséget és az uralkodást Krisztus szigorúan megtiltotta apostolainak és azok utódainak az egyházban. Azokat tehát, akik tagadják ezt a nyilvánvaló igazságot, és ellene szegülnek, s a Krisztus egyházába idegen kormányzatot hoznak be, az ilyeneket – ki ne látná be – azok közé kell sorolnunk, akikről Krisztus apostolai jövendöltek, Péter a 2Pt 2,1–3-ban, és Pál az ApCsel 20,28–30-ban; 2Kor 11,3–4-ben; 2Thessz 2,3–4-ben és más helyeken.

19. *Az egyházban nincs semmiféle rendetlenség.* A római fő eltávolításával azonban semmiféle rendetlenséget vagy zűrzavart nem hozunk be Krisztus egyházába, miután azt tanítjuk, hogy az apostolok által ránk hagyományozott egyházkormányzat elég nekünk arra, hogy az egyházat jó rendben megtartsuk. Az egyházban akkor sem volt fejtelenség vagy rendetlenség, amikor híjával volt az efféle római főnek, akiről ma azt mondják, hogy ő tart rendet az egyházban. A római fő inkább a maga zsarnokságát és az egyházba behatolt romlottságot tartja fenn, s közben az egyház igaz reformációját akadályozza, támadja és teljes erejéből irtja.

20. *Pártoskodások és viszálykodások az egyházban.* Szemünkre vetik, hogy egyházainkban, amióta a római egyháztól különváltak, sokféle viszály és pártoskodás van, s ezért nem is igazi egyházak. Mintha bizony a római egyházban soha semmiféle szakadás nem lett volna, soha sem lettek volna pártoskodások és viták, még hozzá vallási kérdésekben, s nem csupán az iskolákban, hanem a szószékeken is, a nép körében. Jól tudjuk, hogy az apostol ezt mondta: *Isten nem a széthúzásnak, hanem a békességnek Istene* (1Kor 14,33). És: *Miután versengés és visszavonás van köztetek, vajon nem testiek vagytok-e* (1Kor 3,3)? Mégsem tagadható Isten jelenléte az apostoli egyházban, és az

sem, hogy az apostoli egyház igaz egyház volt, még ha volt is benne sok vitatkozás és pártoskodás. Pál apostol ugyanis megfeddi Péter apostolt, Páltól pedig különválik Barnabás (Gal 2,11–13; ApCsel 15,39). Súlyos vita támadt az antiókhiai gyülekezetben azok között, akik ugyanazt az egy Krisztust prédikálták, amint erről megemlékezik Lukács az Apostolok Cselekedeteinek a 15. részében. Az egyházban mindig is voltak súlyos viták, és a nagyobb dolgokban még az egyház leghíresebb tanítói is megkülönböztek, de vetélkedéseik ellenére sem szűnt meg az egyház az maradni, ami volt. Istennek pedig úgy tetszett, hogy az egyházi pártoskodásokat neve dicsőségére, az igazság kiderítésére fordítsa, és arra, hogy *nyilvánvalókká legyenek azok, akik kiállták a próbát* (1Kor 11,19).

21. *Az igaz egyház ismertetőjegyei.* Ahogyan egyébként az egyházban nem ismerünk el más főt, csak Krisztust, ugyanúgy nem ismerjük el azt sem, hogy bármely egyház igaz egyház volna, amelyik igaz egyházként kellei magát; hanem ezt tanítjuk: igaz egyház az, amelyben megtalálhatók az igaz egyház ismertetőjelei, elsősorban Isten ígéjének törvényes és tiszta hirdetése, ahogyan a próféták és az apostolok könyveiben reánk maradt; ezek mind Krisztushoz vezetnek, aki az evangéliumban így szólt: *Az én juhaim hallják az én szómat, és én ismerem őket, és követnek engem, és én örök életet adok nekik* (Jn 10,27–29). *Idegent pedig nem követnek, hanem elfutnak attól, mert nem ismerik az idegenek hangját* (Jn 10,5). És akik ilyenek az egyházban, azokban egy a hit, egy a Lélek, s ezért csak az egy Istent imádják, egyedül őt tisztelik lélekben és igazságban, egyedül őt szeretik teljes szívükből és minden erejükből, egyedül őt hívják segítségül az egyetlen közbenjáró és szószóló, Krisztus által, és semmi más igazságot és életet nem keresnek Krisztuson és a benne való hiten kívül. Mert egyedül Krisztust ismerik el az egyház fejének és fundamentumának, és őbenne felépülvén naponta megújulnak a bűnbánatban, és türelemmel hordozzák a rájuk helyezett keresztet; sőt, a képmutatás nélküli szeretet összeköti őket Krisztus minden tagjával, és ezzel bizonyítják, hogy ők Krisztus tanítványai, állhatatosan megmaradván a békeség és a szent egység kötelékében. Egyszersmind részesednek a sákramentumokban is, amelyeket Krisztus rendelt és az apostolok adtak tovább, és éppúgy élnek velük, ahogyan az Úrtól átvették. Mindenki ismeri ugyanis az apostol mondását: *Én az Úrtól vettem, amit át is adtam nektek* (1Kor 11,23–29). Ezért elítéljük azokat az egyházakat, amelyek nem olyanok, amilyenek az elmondottak szerint lenniük kellene; az ilyenek elidegenedtek Krisztus igaz egyházától, bármennyire is kérkedjenek egységgel és régiséggel, vagy püspökeik apostoli utódlásával. Sőt, az apostolok inkább azt parancsolják nekünk, hogy kerüljük a bálványimádást és Babilont, és ne vegyünk részt benne, hacsak nem akarjuk, hogy Isten csapásaiban is részünk legyen (1Kor 10,14; 1Jn 5,21; Jel 18,4; 2Kor 6,14–18).

22. *Isten egyházán kívül nincs üdvösség.* A Krisztus igaz egyházával való közösséget pedig olyan nagyra becsüljük, hogy állítjuk: nem élhetnek Isten színe előtt azok, akik Isten igaz egyházával nem vállalnak közösséget, hanem elkülönülnek tőle. Mert ahogyan Noé bárkáján kívül nem volt megtartatás, amikor a világ elpusztult az özönvízben, hisszük, hogy ugyanúgy Krisztuson kívül sincs biztos megtartatás, aki az egyházban biztosít közösséget önmagával a választottaknak. Ezért tanítjuk, hogy akik élni akarnak, azok ne szakadjanak el Krisztus igaz egyházától.

23. *Az egyház nincs a jegyekhez kötve.* Mindazáltal, az egyházat nem kötjük annyira szigorúan ezekhez az említett jegyekhez, hogy ezt tanítanánk: egyházon kívül volnának akár azok, akik nem élnek a sákramentumokkal (vagyis azok, akik nem szándékosan vagy azért maradnak távol a sákramentumtól, mert megvetnék a sákramentumokat, hanem inkább akaratuk ellenére, kényszerűségből, vagy mert nem élhetnek velük), akár azok, akikben néha meglankad a hit, de nem alszik ki és nem szűnik meg teljesen; vagy akik gyarlóság miatt vétkeznek és tévelyegnek. Tudjuk ugyanis, hogy Izrael országán kívül is voltak barátai Istennek a világban. Tudjuk, mi történt Isten népével a babiloni fogságban, ahol hetven évig nem mutathatták be áldozataikat. Tudjuk, mi történt Péterrel, aki megtagadta Krisztust, és mi szokott történni naponta a választott istenhívőkkel, akik tévelyegnek és gyarlók. Tudjuk továbbá, hogy milyenek voltak az apostolok idejében a galaták és a korinthusiak egyházai, amelyeket sok és súlyos bűnökkel vádol az apostol, és mégis Krisztus szent egyházainak nevezi azokat.

24. *Néha úgy tűnik, hogy az egyház megszűnt létezni.* Sőt, néha az is előfordul, hogy Isten, igaz ítélettel, igéjének igazságát, az egyetemes hitet és a törvényes istentiszteletet engedi annyira elhomályosulni és megrendülni, hogy úgy tűnik, az egyház csaknem megszűnt, és nincs is már egyház, ahogyan az Illés idejében és máskor történt. Mindamellett még ilyen sötét időkben is vannak Istennek ebben a világban igaz imádói, nem is kevesen, hanem hétezren, sőt, még többen is (1Kir 19,18; Jel 7,3–8). Mert az apostol is így kiált fel: *Megáll az Istennek erős fundamentuma, melynek pecsétje ez: tudja az Úr, kik az övéi!* (2Tim 2,19). Ezért az egyház láthatatlannak is nevezhető, nem mintha az egyházba összegyűjtöttek volnának láthatatlanok, hanem mert szemünk elől el van rejtve, és egyedül csak Isten ismeri, fölötte áll az emberi ítéletnek.

25. *Nem mindenki tartozik az egyházhoz, aki az egyházban van.* Viszont nem mindenki szent, élő és igaz tagja az egyháznak, akit hozzá számlálnak. Sok ugyanis a képmutató, aki külsőleg Isten igéjét hallgatja, nyilvánosan él a sákramentumokkal, és úgy tűnik, hogy egyedül Krisztus által hívja segítségül Istent, Krisztust vallja egyetlen igazságának, tiszteli Istent, gyakorolja a szeretet szolgálatát, és a megpróbáltatásokban is türelmesen kitart egy ideig, de bensőjükből valójában hiányzik a Lélek igazi megvilágosítása, a hit és a szívbéli tisztaság, és a mindvégig megtartó állhatatosság. Végtére aztán lelepleződnek, és kiderül, hogy milyenek is valójában. János apostol ugyanis ezt mondja: *Közülünk váltak ki, de nem voltak közülünk valók, mert ha közülünk valók lettek volna, velünk maradtak volna* (1Jn 2,19). És miközben kegyességet színlelnek, bár nem az egyházból valók, mégis az egyházhoz számláltatnak, ahogyan a hazaárulókat is a polgárok közé számítják, amíg le nem lepleződnek; vagy ahogyan a búza között is akad konkoly vagy gyom és polyva, s ahogyan az ép testben is találhatók golyvák és daganatok, amelyek valójában betegségei és éktelenségei az egészséges testnek, nem pedig igazi tagjai. Ezért Isten egyházát helyesen hasonlítja Jézus a háléhoz, amely mindenféle halat összefog, és a szántóföldhöz, amelyen együtt nő a konkoly és a búza (Mt 13,47–48; 13,24–30).

26. *Ne ítéljünk meg gondolatlanul és időnap előtt.* Itt nagyon kell vigyáznunk arra, hogy időnap előtt ne ítéljünk, és ne siessünk kizárni és elvetni vagy kigyomlálni azokat, akiket az Úr nem akar kizárni vagy elvetni, vagy akiket az egyház kára nélkül nem távolíthatunk el. Továbbá, éberem kell örködnünk, hogy amíg a hívők mélyen alszanak, a gonoszok nehogy teret nyerjenek, és kárt tegyenek az egyházban.

27. *Az egyház egysége nem a külső szertartásokban áll.* Tanítjuk továbbá, hogy gondosan meg kell őriznünk azt, amiben az egyház igazsága és egysége a leginkább áll, nehogy meggondolatlanul szakadásokat indítsunk el és tápláljunk az egyházban. Az egyház igazsága és egysége nem külső ceremóniákban és rítusokban áll, hanem inkább az egyetemes hit igazságában és egységében. Az egyetemes hitet pedig nem emberi törvények adják nekünk, hanem a Szentírás, amelynek rövid összefoglalása az Apostoli Hitvallás. Mindebből megértjük, hogy a régieknek sokféle és különböző egyházi szertartásuk volt, de ebben szabadok voltak, és soha senki nem gondolta, hogy ez megbontaná az egyház egységét. Azt mondjuk tehát, hogy az egyház igazi egysége a dogmákban, a Krisztus evangéliumának igaz és egyező hirdetésében áll, és csak azokban a szertartásokban, amelyeket kifejezetten az Úr rendelt el. Főként ezért hivatkozunk az apostol mondására: *Valakik annak okáért tökéletesek vagyunk, így kell gondolkodnunk; és ha valamit másképpen gondoltok, az Isten azt is ki fogja jelteni néktek. Csakhogy amire eljutottunk, abban ugyanazon szabály szerint járjunk, és ugyanúgy gondolkodjunk* (Fil 3,15–16).

XVIII. AZ ANYASZENTEGYHÁZ SZOLGÁIRÓL, RENDELTETÉSÜKRŐL ÉS KÖTELESSÉGEIKRŐL

1. *Isten szolgákat használ fel az egyház megszervezésére.* Isten mindig szolgákat használt fel az egyház egybegyűjtésére vagy megszervezésére, annak kormányzására és megőrzésére, és ma is ezt teszi, és ezt fogja tenni, valameddig egyház lesz a földön. Tehát az egyházi szolgák eredete, rendeltetése és szolgálata igen régi, és Istentől van, nem pedig új és emberi rendelkezés.

2. *Az egyházi szolgák rendeltetése és eredete.* Isten ugyan hatalmával közvetlenül is gyűjthetne magának egyházat az emberek közül, de neki jobban tetszett, hogy emberek szolgálata által járjon el az emberek közt. Ezért az egyházi szolgákra nem úgy kell tekinteni, mint akik csak úgy, maguktól volnának szolgák, hanem úgy, mint akik Isten szolgálói, tudniillik akik által Isten az emberek üdvösségét munkálja.

3. *Az egyházi szolgálatot nem szabad megvetni.* Ez arra figyelmeztet minket, hogy óvakodjunk, nehogy a megtérésünkre és tanításunkra vonatkozó dolgokat annyira a Szentlélek titkos erejének tulajdonítsuk, hogy ezzel az egyházi szolgálatot kiüresítsük. Mert mindig emlékeznünk kell az apostol szavaira: *Mi módon hisznek abban, akiről nem hallottak? Mi módon hallanak pedig prédikáló nélkül? Azért a hit hallásból van, a hallás pedig Isten igéje által* (Róm 10,14.17). És arra is, amit az Úr mondott az evangéliumban: *Bizony, bizony mondom néktek: aki befogadja azt, akit elküldök, engem fogad be; aki pedig engem befogad, azt fogadja be, aki engem küldött* (Jn 13,20). Továbbá arra, amit a macedón férfi mondott, aki a Kis-Ázsiában működő Pálnak látomásban jelent meg: *Gyere át Macedóniába, és légy segítségül nekiünk*(ApCsel 16,9). Másutt pedig ugyancsak Pál apostol mondta: *Isten munkatársai vagyunk: Isten szántófeldje, Isten épülete vagytok* (1Kor 3,9). Viszont óvakodnunk kell attól is, hogy túlbecsüljük az egyházi szolgákat és szolgálatot, megemlékezvén itt arról is, amit az Úr az evangéliumban mond: *Senki sem jöhet hozzám, csak ha az Atya vonja őt* (Jn 6,44). És az apostol szavairól: *Hát kicsoda Pál, és kicsoda Apollós? Csak szolgák, akik által hívőkké lettetek, amint kinek-kinek adta az Úr. Én plántáltam, Apollós öntözött, de az Isten adta a növekedést. Azért sem aki plántál, nem valaki, sem aki öntöz, hanem a növekedést adó Isten* (1Kor 3,5–7).

4. *Isten indítja fel a szíveket.* Hinnünk kell tehát, hogy Isten szolgálói által külsőképpen tanít minket igéjével, belsőképpen pedig a Szentlélek által indítja fel választottai szívét a hitre, és mindezekért a jótéteményekért Istennek kell dicsőséget adni. De erről már szoltunk magyarázatunk első részében is.

5. *Milyen egyházi szolgákat adott Isten a világnak, és kik voltak azok?* Isten már a világ kezdete óta felhasználta a világ legjelesebb embereit (akiknek többsége ugyan járatlan volt a világi bölcsességben vagy filozófiában, de igen kiváló az igaz teológiában), tudniillik a pátriárkákat, akikkel gyakran beszélt az angyalok által. A pátriárkák ugyanis saját koruk prófétái vagy tanítói voltak, akiknek Isten azért adott több száz esztendeig tartó életet, hogy mintegy a világ atyái és világhosszágai legyenek. Őket követte Mózes, a világszerte híres prófétákkal együtt.

6. *Krisztus a tanítómester.* Sőt, utánuk a mennyei Atya elküldte egyszülött Fiát, a világ legtökéletesebb tanítóját, akiben el van rejtve amaz isteni bölcsesség, és ez ránk is átáradt a legszentebb, a legegyszerűbb és mindennél tökéletesebb tanítás által. Tanítványokat választott ugyanis magának, akiket apostolokká tett. Ezek pedig, elmenvén az egész világba, az evangélium hirdetésével mindenütt egyházat gyűjtöttek, utána pedig Krisztus parancsából a világ minden egyházába pásztorokat és tanítókat rendeltek, akiknek utódai által Krisztus mind a mai napig tanítja és kormányozza az egyházat. Ahogyan tehát Isten az Ószövetség népének pátriárkákat adott, Mózesrel és a prófétákkal együtt, úgy küldte el az Újszövetség népének az ő egyszülött Fiát, az apostolokkal és az egyház tanítóival együtt.

7. *Az Újszövetség szolgálói; apostolok, próféták, evangélisták, püspökök, presbiterek, pásztorok, tanítók.* Mindazáltal, az Újszövetség népének szolgálóit különféleképpen nevezük: apostoloknak, prófétáknak, evangélistáknak, püspököknek, presbitereknek, pásztoroknak és tanítóknak (1Kor 12,28; Ef 4,11). Az apostolok egyetlen helyen sem állapodtak meg, hanem szerte a világon különféle egyházakat gyűjtöttek. Mihelyt ezek megalakultak, az apostolok továbbálltak onnan, s helyükbe a pásztorok léptek, ki-ki a maga egyházában. A próféták egykor a jövő ismerői, látnokok voltak, de a Szentírást is magyarázták. Ma is találni még ilyeneket. Evangélistáknak azokat nevezték, aki leírták az evangéliumi történetet, de Krisztus evangéliumának a hirdetőit is, mint ahogy Pál is meghagyja Timóteusnak, hogy töltsse be az evangélista tisztét. A püspökök az egyház

felvigyázói és őrei, akik az egyház élelmiszerkészletét kezelik, és egyéb szükséges dolgait intézik. A presbíterek idősebb emberek, és mintegy tanácsosai és atyjai az egyháznak, és jó tanácsokkal kormányozzák azt. A pásztorok az Úr nyáját őrzik, és annak szükségeire is gondot viselnek. A tanítók oktatnak, és megtanítanak az igaz hitre és a kegyességre. Tehát az egyház szolgálait ma is nevezhetjük püspököknek, presbítereknek, pásztoroknak és tanítóknak.

8. *A pápisták egyházi rendjei.* Csakhogy a rákövetkező időkben az egyházi szolgáltnak sok más elnevezését is behozták Isten egyházába. Egyesek, felszentelve, pátriárkák lettek, mások érsekek, segédpüspökök, metropoliták, főesperesek, diakónusok (szerpapok), aldiakónusok (alszerpapok), oltárszolgák, ördögűzők, kántorok, ajtónállók, és mit tudom én, még mik, például bíborosok, prépostok és perjelek, kisebb és nagyobb apátok, nagyobb és kisebb egyházi rendek. De mi nem törődünk azzal, hogy ezek milyenek voltak régen, vagy milyenek ma. Nekünk elég az egyházi szolgáltról szóló apostoli tanítás.

9. *A szerzetesekről.* Miután biztosan tudjuk, hogy a szerzeteseket és a szerzetesi rendeket vagy szerzeteket sem Krisztus, sem az apostolok nem rendelték el, azt tanítjuk, hogy egyáltalán semmit sem használnak Isten egyházának, sőt veszedelmesek. Mert bár régen meg lehetett tűrni őket (amikor még remetéek voltak, kétkezi munkával keresték kenyerüket, és nem voltak terhére senkinek, hanem mint laikusok, mindenütt engedelmeskedtek az egyházak pásztorainak), de ma már az egész világ látja és tapasztalja, hogy milyenek. Nem is tudom, miféle fogadalmakkal hivalkodnak, de fogadalmaikkal teljesen ellentétes életet élnek, úgyhogy még a legjobbjait is okkal soroljuk azok közé, akikről az apostol ezt mondta: *Halljuk, hogy némelyek rendetlenül élnek közöttetek, akik semmit sem dolgoznak, hanem nyughatatlankodnak* (2Thessz 3,11). Ilyenek tehát nincsenek a mi egyházainkban, és azt tanítjuk, hogy Krisztus egyházában ne is legyenek.

10. *Az egyházi szolgáltnak el kell hívni, és meg kell választani.* Az egyházi szolga hivatalát senki se bitorolja, vagyis ne kaparintsa meg magának megvesztegetéssel vagy bármiféle mesterkedéssel, vagy ne ragadja magához önkényeskedéssel. Az egyházi szolgáltnak törvényes egyházi választással kell meghívni és megválasztani; vagyis az egyház, vagy azok, akiket az egyház erre felhatalmaz, a törvényes rend betartásával, zavargás, pártoskodás és vetélkedés nélkül, lelkiismeretesen eljárva válasszák meg őket. De ne akárkit válasszanak, hanem alkalmas embereket, akik helyes és szent tudománnyal, kegyes ékesszólással, tiszta bölcsességgel, mértékletességgel és erényes étellel tűnnek ki, az apostoli előírás szerint, amelyet az apostol a Timóteushoz írt 1. levél 3. részében és a Tituszhoz írt levél 1. részében foglalt össze.

11. *A beiktatás.* Akiket pedig megválasztottak, azokat a vének nyilvános istentiszteleten és kézzel a kezeikkel iktassák be. Itt elítéljük mindazokat, akik *saját akarataukból futnak* (Jer 23,21), holott nincsenek megválasztva, elküldve vagy beiktatva. Elítéljük az alkalmatlan szolgáltnak is, akik nincsenek felruházva a pásztori szolgálathoz szükséges ajándékokkal. Ugyanakkor elismerjük, hogy a régi egyházban egyes pásztorok becsületes egyszerűsége olykor többet használt az egyháznak, mint mások sokoldalú, kiváló, csiszolt, ám kissé felfuvalkodott tudománya. Ezért ma sem vetjük meg egyesek derék egyszerűségét, csak ne legyenek teljesen képzetlenek.

12. *Minden hívő pap.* Való igaz, hogy Krisztus apostolai minden Krisztusban hívőt papnak neveznek, de nem a szolgáltra való tekintettel, hanem azért, mert miután a hívők mindnyájan királyokká és papokká tettek Krisztus által, képesek vagyunk lelki áldozatot felajánlani Istennek (2Móz 19,6; 1Pt 2,9; Jel 1,6). Tehát teljességgel más és más a papság és az egyházi szolgálat. Az előbbi ugyanis – amint épp az imént mondtuk – minden keresztyén emberre nézve közös, az utóbbi viszont nem. Ám azzal, hogy a pápista papságot kiutasítottuk az egyházból, egyáltalán nem töröltük el az egyházi szolgáltnak.

13. *A papok és a papság.* S valóban, az Újszövetségben Krisztusnak többé már nincs olyan papsága, mint az Ószövetség népének, amelyhez külső kenet, szent öltözet és számos szertartás tartozott. Ezek Krisztus előképei voltak, aki eljövén és azokat betöltvén, el is törölte mindet. Ő maga maradt az egyetlen pap mindörökké (Zsid 7), akit ne kisebbítsünk meg azzal, hogy a szolgáltnak a pap nevet

adjuk. A mi Urunk ugyanis az Újszövetség egyházában egyetlen olyan papot sem rendelt, aki holmi segédpüspöktől kapott hatalommal naponta megáldozza az ostyát – azaz, úgymond, magának Krisztusnak a tulajdon testét és tulajdon véréit – élőkért és holtakért; hanem olyanokat, akik tanítanak és kiszolgáltatják a sákramentumokat.

14. *Milyenek az Újszövetség szolgálói?* Pál ugyanis egyszerűen és röviden kifejti, hogyan vélekedjünk az Újszövetség vagy a keresztyén egyház szolgálóiról, és mit tulajdonítsunk nekik: *Úgy tekintsen minket az ember, mint Krisztus szolgálót és Isten titkainak sáfárait* (1Kor 4,1). Az apostol tehát azt akarja, hogy a szolgálókra úgy gondoljunk, mint szolgálókra; evezösöknek nevezi őket, akik csak a kormányosra figyelnek, vagyis olyan emberek, akik nem maguknak és nem saját belátásuk szerint, hanem másoknak, ti. uraiknak élnek, és teljesen azok parancsaitól függenek. Mert az egyház valamennyi szolgálója arra kapott parancsot, hogy mindennemű hivatalában csak azt tegye, amit neki Ura megparancsolt, és ne a saját belátása szerint járjon el. Az apostol ez esetben is kifejti, hogy kicsoda ez az úr: Krisztus az, akinek saját tulajdonai a szolgálók minden szolgálatot érintő dologban.

15. *A szolgálók Isten titkainak sáfárai.* Hogy e szolgálat mibenlétét részletesebben is kifejtsen, hozzáteszi még, hogy az egyházi szolgálók Isten titkainak gondnokai vagy sáfárai. Isten titkainak pedig Pál apostol Krisztus evangéliumát nevezte több helyen is, elsősorban az Efezusi levél 3. részében (3.9). Titkoknak nevezték a régiek Krisztus sákramentumait is. Ezért az egyház szolgálói arra hívtak el, hogy a hívőknek hirdessék Krisztus evangéliumát, és szolgáltassák ki a sákramentumokat. Az evangéliumban ugyanis másutt azt olvassuk a hűséges és bölcs szolgáról, hogy az Úr háza népének gondviselőjévé tette őt, hogy *adja ki nekik élelmüket a maga idejében* (Lk 12,42). Ismét másutt: egy ember, aki messzi útra indul, elhagyván házát, abban szolgálóinak adja át hatalmát vagy vagyonát, és megszabja kinek-kinek a maga dolgát (Mk 13,34).

16. *Az egyházi szolgálók hatalmáról.* Most tehát már könnyebben szólhatunk az egyház szolgálóinak hatalmáról és hivataláról is. Ezért a hatalomért egyesek szakadatlanul vetélkedtek, és a földön még a legnagyobb dolgokat is saját hatalmuk alá hajtották, csak hogy az Úr parancsa ellenére, aki megtiltotta övéinek az uralkodást, és a leghatározottabban a lelkükre kötötte, hogy alázasak legyenek (Lk 22,24–27; Mt 18,3–4; 20,25–28). Való igaz, létezik egy másfajta, teljes és korlátlan hatalom is, amelyet jog szerinti hatalomnak is neveznek. E hatalom szerint van minden alávetve Krisztusnak, a mindenség urának, amint erről ő maga tett bizonyosságot: *Nekem adatott minden hatalom mennyen és földön* (Mt 28,18). És ismét: *Én vagyok az első és az utolsó, és íme, élek örökkön-örökké, és nálam vannak a pokolnak és a halálnak kulcsai; és ismét: nála van a Dávid kulcsa, aki megnyitja, és senki be nem zárja, bezárja, és senki meg nem nyitja* (Jel 1,17–18; 3,7).

17. *Az igazi hatalmat az Úr magának tartja meg.* Ezt a hatalmat az Úr magának tartja meg, és senki másra nem ruházza át, hogy utána már csak tétlenül szemlélje a szolgálók működését. Ézsaiás ugyanis ezt mondja: *Az ő vállára helyezem Dávid házának kulcsát* (Ézs 22,22). És ismét: *Az uralom az ő vállán lesz* (Ézs 9,6). Mert a kormányzást senki más vállára nem helyezi át, hanem hatalmával megtartja és használja ma is, kormányozva mindeneket.

18. *Hivatali és szolgálati hatalom.* Ettől pedig különbözik a hivatali vagy szolgálati hatalom, melynek korlátait az határozza meg, aki a teljes hatalmat gyakorolja; és ez inkább hasonlít a szolgálathoz, mint az uralkodáshoz.

19. *A kulcsok.* Ha ugyanis a ház ura átadja a hatalmat háza felett a tisztartójának, ez okán a kulcsokat is odaadja neki, hogy azokkal engedje be vagy zárja ki a házból azokat, akiket ura be akar engedni vagy ki akar zárni. E hatalomnál fogva a szolga hivatalból teszi azt, amit ura tennie parancsolt, és az úr jóvá is hagyja azt, amit szolgálója tett, és azt akarja, hogy a szolga tettét úgy vegyék és ismerjék el, mint az övét. Pontosan erre vonatkoznak a következő evangéliumi mondások: *Néked adom a mennyek országának kulcsait; és amit megkötsz a földön, a mennyekben is kötve lesz; és amit megoldasz a földön, a mennyekben is oldva lesz* stb. (Mt 16,19). Továbbá: *Akinek bűneit megbocsátjátok, azok megbocsátatnak, akiéit megtartjátok, megtartatnak* (Jn 20,23). Ha pedig a szolga nem teljesíti maradéktalanul az ura parancsát, hanem

túllépi a megbízás határait, az úr érvénytelennek tekinti mindazt, amit művelt. Ezért az egyház szolgálóinak egyházi hatalma az a tisztség, amellyel a szolgálók kormányozzák ugyan Isten egyházát, de mindent úgy tesznek az egyházban, ahogyan azt az Úr igéjében előírta; s ha ezt viszik végbe, a hívők úgy veszik, mintha maga az Úr cselekedett volna. Magukról a kulcsokról már az előbb is mondtunk néhány szót.

20. *Az egyházi szolgálók hatalma egy és ugyanaz.* Az egyházban minden szolgálóknak egy és ugyanazon hatalom vagy tisztség adatott. Egészen biztos, hogy kezdetben a püspökök vagy presbiterek az egyházat közös munkával kormányozták, és egyik sem helyezte magát a másik fölé, vagyis nem gyakorolt nagyobb hatalmat vagy uralmat a püspöktársak fölött. Emlékeztek ugyanis az Úr szavaira: *Aki közöttetek első akar lenni, legyen a ti szolgátok* (Lk 22,26), ezért aláztosak maradtak, és kölcsönös szolgálattal támogatták egymást az egyház kormányzásában és fenntartásában.

21. *A rendet fenn kell tartani.* Mindazáltal, hogy a rend megmaradjon, az egyházi szolgálók közül egy valaki, akit arra kijelöltek, összehívta a gyűlést, a gyűlésen előterjesztette a megtárgyalásra váró dolgokat, a többiek véleményét összefoglalta, egyszóval teljes erejéből ügyelt arra, hogy ne támadjon zűrzavar. Így járt el Péter is, amint az Apostolok Cselekedeteiben olvasható, aki ezen a címen még nem került mások fölé, és nagyobb hatalommal sem volt felruházva, mint a többiek. Igen helyesen mondja Cyprianus vértanú *A papok egyszerűsége* című munkájában: „A többi apostol minden tekintetben az volt, ami Péter is, egyenlő mértékben felruházva tekintéllyel és hatalommal; de a kezdet egy személlyel indult, hogy az egyház egynek mutakozzék.”

22. *Mikor és hogyan került egy a többiek elé?* Hieronymus is hasonló dolgokról számol be a Tituszhoz írt páli levél magyarázatában, és ezt mondja: „Mielőtt még az ördög ösztönzésére versengések támadtak volna vallás dolgában, a presbiterek közös tanáccsal kormányozták az egyházakat; miután azonban a megkereszteltre ki-ki úgy tekintett, mint a sajátjára, és nem mint a Krisztuséra, elrendelték, hogy a presbiterek válasszanak ki maguk közül egyet, tegyék a többiek fölé, bízzák rá az egyház minden gondját, és így irtsák ki a szakadások csíráit.” Mindazáltal, Hieronymus nem tekinti isteni eredetűnek ezt a határozatot, mert rögtön hozzáteszi: „Ahogyan a presbiterek tudják, hogy őket az egyház szokása szerint rendelték alá előljárójuknak, ugyanúgy a püspököknek is tudniuk kell, hogy ők is inkább szokásból, mintsem az Úr tényleges rendelése szerint nagyobbak a papoknál, és azokkal közösen kell az egyházat kormányozniuk.” Ezeket mondta Hieronymus. Ezért senkinek sincs joga megtiltani, hogy visszatérjünk Isten egyházának ősi alkotmányához, s hogy azt fogadjuk el az emberi szokás helyett.

23. *A szolgálók kötelességei.* A szolgálók kötelességei különfélék, de ezeket sokan mégis két dologra szűkítik le, amelyekbe a többi is mind beletartozik: Krisztus evangéliumának tanítása és a sákramentumok törvényes kiszolgáltatása. A szolgálók feladata ugyanis az, hogy gyűjtsék össze a szent közösséget, körükben hirdessék Isten igéjét, az egész tanítást alkalmazzák az egyház helyzetére és hasznára, hogy amit tanítanak, az szolgálja a hallgatók javát, és építse a hívőket. Az egyházi szolgálók feladata, mondom, hogy tanítsák a tudatlanokat, serkentsék és előmenetelre ösztökélik azokat, akik az Úr útján vesztegelnek vagy lassabban haladnak előre, vigasztalják és erősítsék a kicsinyhitűeket, vétezzék fel őket a Sátán különféle kísértései ellen, dorgálják meg a vétkezőket, térítsék vissza a jó útra a tévelygőket, emeljék fel az elesetteket, cáfolják meg azokat, akik ellentmondanak, sőt, üzzék el az Úr aklától a farkasokat, róják meg bölcsen és keményen a bűnöket és a bűnösöket, ne nézzék el és ne hallgassák el, ha bűnt látnak; a sákramentumokat pedig szolgáltatassák ki, ajánlják a velük való helyes éleést, és annak vételére egészséges tanítással készítsenek elő mindenkit, tartsák meg a hívőket a szent egységben, és akadályozzák meg a szakadásokat. Feladatuk továbbá, hogy tanítsák meg a hit alapjait a tudatlanoknak, vigyék a szegények szükségét a gyülekezet elé, látogassák meg a beteget és azokat, akiket különféle kísértések gyötörnek, oktassák őket, és tartsák meg az élet útján. Ezenkívül tartsanak nyilvános imádkozásokat, vagy szükség idején könyörgéseket, böjttel, vagyis szent megtartóztatással egybekötve, és a lehető legszorgalmasabban gondoskodjanak mindenről, ami a helyi egyházak nyugalomát, békéjét és javát szolgálja. Hogy az egyházi szolga mindezt jobban és könnyebben

teljesítse, mindenekelőtt azt kívánjuk meg tőle, hogy legyen istenfélő, buzgón imádkozzék, olvassa kitartóan a Szentírást, legyen éber mindenben és mindig, és tündököljék tiszta étellel mindenki előtt.

24. *Az egyházfegyelem.* És miután az egyházban mindenképpen szükség van a fegyelemre, és hajdan a régiek gyakran használták a kiközösítést, és Isten népe körében egyházi bíróságok működtek, amelyeken a bölcs és kegyes férfiak ezt a fegyelmezést gyakorolták, az egyházi szolgák feladatai közé tartozott az is, hogy az egyház épülésére ezt a fegyelmet a kor és a közösség állapota és szüksége szerint alkalmazták. E tekintetben mindig azt a szabályt kell követni, hogy minden épülésre történjen, illendőképpen és tisztességgel, zsarnokoskodás és pártoskodás nélkül. Az apostol ugyanis kijelenti, hogy Isten építésre és nem rombolásra adta neki a hatalmat az egyházban (2Kor 10,8). Mert maga az Úr is megtiltotta, hogy szántóföldjéből kigyomlálják a konkolyt, ha fennáll a veszély, hogy azzal együtt a búzát is kiszagatják (Mt 13,28–30).

25. *A rossz szolgákat is meg kell hallgatni.* Mellesleg, e kérdésben kárhozzátjuk a donatisták tévelygését, akik a tanítást és a sákramentumok kiszolgáltatásának érvényét vagy érvénytelenségét az egyházi szolgák jó vagy rossz életén teszik mérlegre. Tudjuk ugyanis, hogy Krisztus szavát még a rossz szolgák szájából is meg kell hallgatnunk, hiszen maga az Úr mondotta: *Amit parancsolnak néktek, megcselekedjétek, de az ő cselekedeteik szerint ne cselekedjétek* (Mt 23,3). Tudjuk, hogy a sákramentumokat szerzésük és Krisztus ígéje szenteli meg, és hathatósak a hívők számára akkor is, ha méltatlan szolgák szolgáltatják ki. Erről a kérdéstről, a Szentírás alapján, sokat vitatkozott a donatistákkal Isten szolgálja, Szent Ágoston.

26. *A zsinatok.* Azonban az egyház szolgálói között is kellő fegyelemnek kell lennie. A zsinatokon alaposan meg kell vizsgálni a szolgák tanítását és életét. A vétkezőket, ha megjavíthatók, a zsinati atyák feddjék meg, és térítsék vissza őket a jó útra; ha gyógyíthatatlanok, fossák meg őket tisztségüktől, és üzzék el őket az Úr nyája mellől, mint farkasokat az igaz pásztorok. Ha ugyanis hamis tanítók, semmiképpen nem szabad megtérni őket. Nem helytelenítjük tehát az egyetemes zsinatokat sem, ha azokat az apostoli példa szerint, az egyház javára és nem romlására rendezik meg.

27. *Méltó a munkás a maga bérére.* Minden hűséges egyházi szolga is méltó a maga bérére, mint jó munkás. Nem vétkeznek tehát, ha fizetést és minden más szükséges dolgot elfogadnak a maguk és családjuk részére. Mert az apostol az 1Kor 9-ben és az 1Tim 5-ben s másutt is rámutat, hogy ezeket a dolgokat az egyház jogosan adja, és a szolgák is jogosan fogadják el. Az apostoli tanítás tehát megcáfolja az anabaptistákat is, akik kárhozzátják és nagy lármával gyalázzák azokat a szolgákat, akik szolgálatukból élnek.

XIX. KRISZTUS EGYHÁZÁNAK SÁKRAMENTUMAIRÓL

1. *Az ígéhez kötött sákramentumok; mik a sákramentumok.* Isten már kezdettől fogva hozzákötötte ígéje hirdetéséhez a sákramentumokat vagy sákramentumi jeleket. Ezt valóban világosan tanúsítja az egész Szentírás. A sákramentumok titokzatos jelképek, vagy szent szertartások, illetve szent cselekmények, amelyeket maga Isten szerzett, és amelyek az ő ígéből, látható jelekből és jelzett dolgokból állanak. Az egyházban Isten ezekkel tartja emlékezetben és újítja meg újra meg újra az embereknek adott legnagyobb jótéteményeit; ezekkel is pecsételi meg ígéreteit, s ezekkel jeleníti meg külsőleg és teszi mintegy szemmel láthatóvá mindazt, amit belsőleg bennünk cselekszik; ezekkel erősíti meg és növeli azt a hitünket, amelyet Lelkével szívünkben munkál; végül ezekkel különít el bennünket minden más néptől és vallástól, ezekkel szentel meg és kötelez el egyedül a maga számára, s ezekkel jelzi, hogy mit kíván meg tőlünk.

2. *Mások az Ószövetség, és mások az Újszövetség sákramentumai.* Mások az Ószövetség népének, és mások az Újszövetség népének sákramentumai. Az ószövetségi nép sákramentuma a körülmetélkedés volt és a hűsvéti áldozati bárány; ez pedig azon áldozatok közé tartozik, amelyeket a világ kezdete óta bemutatnak.

3. *Hány sákramentuma van az Újszövetség népének?* Az újszövetségi nép sákramentumai a keresztség és az úrvacsora. Vannak, akik azt tartják, hogy az Újszövetség népének hét sákramentuma van. Elismerjük, hogy ezek közül a bűnbánat, a szolgák ordinációja (de nem a pápista, hanem az apostoli) és a házasság hasznos isteni rendelések, de nem sákramentumok. A bérmálás és az utolsó kenet emberi találmányok, amelyek nélkül semmi vesztesége nincs az egyháznak. Ezek nincsenek is meg egyházainkban, hiszen olyan dolgokat tartalmaznak, amelyeket semmiképpen nem helyeselhetünk. Teljesen elutasítunk minden üzérkedést, amit a rómaiak a sákramentumok kiszolgáltatása kapcsán gyakorolnak.

4. *A sákramentumok szerzője.* A sákramentumoknak nem ember a szerzője, hanem egyedül csak Isten. Emberek azért nem szerezhettek sákramentumokat, mert ezek Isten tiszteletéhez tartoznak. Márpedig az ember feladata nem az, hogy Isten tiszteletét elrendelje és annak formáját megszabja, hanem az, hogy amit Isten átadott, azt elfogadja és megőrizze. Továbbá, a jelképekhez ígéretek is kapcsolódnak, s ezek hitet kívánnak meg. A hit pedig egyedül Isten ígéjére támaszkodik. Mi több, Isten ígéje olyan, mint a törvénytábla vagy az oklevél, a sákramentumok pedig olyanok, mint a pecsét, amelyeket egyedül Isten függeszt az oklevélre.

5. *Most is Krisztus munkálkodik a sákramentumokban.* Minthogy Isten a sákramentumok szerzője, ő mindig munkálkodik az egyházban, ha ott helyesen gyakorolják a sákramentumokat, ezért a hívők, amikor az egyházi szolgáktól átveszik a sákramentumokat, tudják meg, hogy Isten munkál a maga rendelésében. Ezért a sákramentumokat épp úgy veszik, mintha magának Istennek a kezéből vennék, és nem akadályozza őket még a szolga bűne sem (legyen az bármennyire égbekiáltó), mert tudják, hogy a sákramentumok épsége az Úr rendelésétől függ.

6. *Különbséget kell tenni a sákramentumok szerzője és kiszolgáltatója között.* Ezért a sákramentumok kiszolgáltatásakor a hívők világosan különbséget is tesznek az Úr és az ő szolgája között, vallván, hogy a sákramentumokban a dolgot maga az Úr adja, a jelképeket pedig az Úr szolgálja.

7. *A lényeg, vagy a fődolog a sákramentumokban.* Márpedig a fődolog, amit Isten minden sákramentumban elénk ad, és amelyre a hívők mindig figyelnek (s amelyet mások a sákramentumok lényegének és anyagának neveznek): a megtartó Krisztus, amaz egyetlen áldozat, Istennek ama bányája, aki megöletett a világ kezdetétől fogva, a lelki kőszikla, melyből elődeink ittak, aki minden választottat „kéz nélkül körülmetél” a Szentlélek által, akiket megmos minden bűntől, és akik tápláltnak Krisztus valóságos testével és vérével az örök életre.

8. *Hasonlóság és különbség az ó- és újtestamentumi nép sákramentumai között.* Ami pedig magát a sákramentumokban lévő fő és lényegi dolgot illeti, a két testamentum népeinek sákramentumai egyenlők. Mert a sákramentumokban mindkét esetben a fődolog és a lényeg Krisztus, az egyetlen közbenjáró és a hívők megtartója. És mindkét esetben az egy és ugyanazon Isten a szerzőjük is. Isten mindkét népnek úgy adta azokat, mint kegyelmének és ígéreteinek jeleit, sőt pecsétjeit, hogy emlékeztessenek az ő legnagyobb jótéteményeire, és megújítsák azokat; hogy különválasszák a hívőket a világ minden más vallásától, és végül, hogy azokat lelkileg, hit által vegyék magukhoz, és magukhoz véve azok az egyházhoz kapcsolják és kötelességeikre figyelmeztessék őket. Ezekben, mondom, és a hasonló dolgokban a két testamentum sákramentumai nem térnek el egymástól, még ha a külső jelek tekintetében különböznek is. Mert a jelekre nézve, bizony, nagyobb különbséget kell megállapítanunk. A mieink biztosabbak és állandóbbak, annyira, hogy a világ végéig soha meg nem változnak. A mieink már arról tesznek tanúságot, hogy Krisztusban beteljesedett vagy tökéletessé lett mind a dolog, mind az ígélet, míg amazok még csak jelezték beteljesedésüket. A mieink egyszerűbbek és kevésbé körülményesek, nem annyira költségesek, és nem övezik szertartások. Ezenkívül sokkal több népet érintenek, szerte az egész földkerekségen szétszórva, és kiválóbbak lévén, nagyobb hitet is támasztanak (a Szentlélek által), és a Lélek bőségebb gazdagsága is együtt jár velük.

9. *Miután a régiek megszűntek, helyükbe a mi sákramentumaink léptek.* Kétségtelen, hogy miután Krisztus, az igaz Messiás megjelent nekünk, és a kegyelem bőségesen kiáradt az Újtestamentum népére, a régi nép sákramentumai mindenképpen érvényüket veszítették és megszűntek, helyükbe pedig az Újtestamentum jelképei léptek: a körülmetélkedés helyébe a keresztség, a húsvéti bárány és az áldozatok helyébe pedig az úrvacsora.

10. *Hány részből állnak a sákramentumok? A sákramentumok megszentelése.* Ahogyan régen a sákramentumok igéből, jelből és jelzett dologból álltak, úgy ma is épp ezek a részek alkotják. Mert Isten igéje teszi sákramentumokká azokat, amik annak előtte nem voltak sákramentumok. Aki ugyanis szerezte, az ige által szenteli meg s jelenti ki megszenteltnek őket. Megszentelni vagy felszentelni annyit tesz, mint valamely dolgot Istennek szent használatra szánni, vagyis a közönséges és mindennapi használatától elkülöníteni, és szent célra rendelni. A sákramentumi jelek a mindennapi használatból származnak, külső és látható dolgok. Mert a keresztségben a jel a víz és a látható leöntés, amelyet a szolga végez. A jelzett dolog pedig az újjászületés vagy a bűnök lemosása. Az úrvacsorában viszont a látható jel a kenyér és a bor, a mindennapi használatból vett táplálék és ital. A jelzett dolog pedig magának az Úrnak érettünk adott teste és kiontott vére, vagy az Úr testével és vérével való közösség. Ezért a víz, a kenyér és a bor, az isteni rendelésen és a szent használaton kívül, természetük szerint egyszerűen azok, amiknek mondjuk és tapasztaljuk. Ha viszont ezekhez hozzájárul az Úr igéje, és ezzel együtt Isten nevének segítségül hívása, illetve az első szerzés és megszentelés megisméltése, akkor a jelek megszenteltnek, és Krisztustól kapott szentségük nyilvánvalóvá lesz. Mert Isten egyházában mindig hathatós marad Krisztus első szerzése és megszentelése a sákramentumokra nézve, olyannyira, hogy akik úgy ünneplik a sákramentumokat, ahogyan azt az Úr kezdettől fogva elrendelte, azok most is azt az első és mindennél fenségesebb megszentelést élvezik. Ezért olvassuk fel a sákramentumok kiszolgáltatásakor Krisztus saját szavait.

11. *A jelek felveszik a jelzett dolgok nevét.* És mivel Isten igéjéből megtanuljuk, hogy ezeket a jeleket más célra rendelte az Úr, mint amire közönségesen használják, ezért azt tanítjuk, hogy a jelek most már a szent használat során fölveszik a jelzett dolgok neveit, s többé már nemcsak víznek, kenyérnek és bornak hívjuk őket, hanem újjászületésnek vagy megújulás fürdőjének, az Úr testének és vérének, illetve az Úr teste és vére jelképeinek vagy sákramentumainak. Nem mintha a jelképek átváltoznának a jelzett dolgokká, és megszűnnének azok lenni, amik természetük szerint voltak. Ha ugyanis átváltoznának, már nem lennének sákramentumok, hiszen ami csak a jelzett dolog, az már többé nem jel.

12. *Sákramentumi egyesülés.* Ám a jelek azért viselik a jelzett dolgok neveit, mert a szent dolgok titokzatos jelképei; vagyis a jelek és a jelzett dolgok között sákramentumi kapcsolat létesül; összekapcsolódnak, mondom, vagyis egyesülnek titokzatos jelentésük, illetve annak akarata és szándéka szerint, aki a sákramentumokat szerezte. A víz, a kenyér és a bor ugyanis nem közönséges jelek, hanem szent jelek. És aki a keresztség vizét szerezte, annak nem az volt az akarata és szándéka, hogy a hívők a keresztség vizével csupán csak leöntessenek; és aki megparancsolta, hogy az úrvacsorában a kenyeret együk és a bort igyuk, nem azt akarta, hogy a hívők csak kenyeret és csak bort vegyenek magukhoz, misztérium nélkül, mintha csak otthon ennék kenyerüket, hanem azt, hogy a jelzett dolgokban lelkileg is közösségük legyen, hit által igazán megtisztuljanak a bűnöktől, és Krisztusban részesüljenek.

13. *Szakadárok és eretnokségek.* Ezért a legkevésbé sem helyeseljük azok eljárását, akik a sákramentumok megszentelését nem is tudom, miféle előírt szövegeknek és a ráolvasásnak, vagy a kimondott szavak erejének tulajdonítják, melyeket a felszentelt pap mond el, vagy az, akinek szándékában áll megszentelni azokat; illetve külső dolgoknak tulajdonítják, amelyeket sem Krisztus, sem az apostolok nem hagytak ránk, sem szóban, sem példával. Azok tanítását sem helyeseljük, akik a sákramentumokról úgy beszélnek, mint közönséges, nem pedig mint megszentelt vagy hathatós jegyekről. Azok magatartását sem helyeseljük, akik a láthatatlan dolgok kedvéért megvetik a sákramentumokban levő látható dolgokat, olyannyira, hogy a jegyeket fölöslegesnek

hiszik a maguk számára, mert úgy vélik, hogy ők már élvezik a jelzett dolgokat; ilyenek voltak állítólag a messzaliánusok.

14. *A jelzett dolgok nincsenek bezárva a sákramentumokba, és nincsenek hozzájuk kötve.* De nem helyeseljük azok tanítását sem, akik szerint a kegyelem és a jelzett dolgok annyira hozzá vannak kötve a jelekhez, vagy annyira beléjük vannak zárva, hogy bárki, aki külsőképpen részesül a jelekben, az belsőleg is részese a kegyelemnek és a jelzett dolgoknak, bármilyen legyen is ő.

15. *A sákramentumok érvényessége.* Viszont ahogyan a sákramentumok épsége nem függ attól, hogy a szolgáló méltó-e, vagy méltatlan, úgy nem függ a vele élők állapotától sem. Mert tudjuk, hogy a sákramentumok épsége a hittől, illetve Isten igazságától és merő jóságától függ. Ahogyan ugyanis Isten ígéje akkor is Isten igaz ígéje marad, amikor hirdetik, és nemcsak üres szavakat ismételtetnek, hanem Isten meg is adja a szavakkal jelzett vagy tudtul adott dolgokat – bár ha istentelenek és hitetlenek hallják és értik a szavakat, a jelzett dolgokban nem részesülnek, mert nem igaz hittel fogadják –, ugyanúgy az igéből, a jelekből és a jelzett dolgokból álló sákramentumok is megmaradnak igaz és teljes értékű sákramentumoknak, amelyek nemcsak jelei a szent dolgoknak, hanem bennük Isten a jelzett dolgokat is adja, bár a hitetlenek a felkínált dolgokat nem kapják meg. Ez pedig nem Isten hibájából történik, aki adja vagy felkínálja, hanem azoknak a vétke miatt, akik hit nélkül és törvénytelenül veszik a sákramentumokat; ezek hitelensége nem teszi hiábavalóvá Isten hűségét (Róm 3,3–4).

16. *Mi végre rendeltettek a sákramentumok?* Miután már az elején kifejtettük, hogy mik a sákramentumok, és egyúttal azt is megmagyaráztuk, hogy mi végre rendeltettek, nem szükséges az egyszer már elmondottakat unalomig ismételtetni. Ezért most külön-külön szólunk az újszövetségi nép sákramentumairól.

XX. A SZENT KERESZTSÉGRŐL

1. *A keresztség szerzése.* A keresztséget Isten szerezte és szentelte meg. Elsőnek János keresztelt, aki a Jordánban vízzel öntötte le Krisztust. Innen szállt át az apostolokra, és ők maguk is vízzel kereszteltek. Az Úr világosan megparancsolta nekik, hogy hirdessék az evangéliumot, és kereszteljének az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében (Mt 28,19). A Cselekedetek könyvében Péter is ezt mondta a zsidóknak, amikor azt kérdezték, hogy mit cselekedjenek: *Keresztelkedjék meg közületek mindenki a Jézus Krisztus nevében, a bűnök bocsánatára, és veszitek a Szentlélek ajándékát* (ApCsel 2,37–38). Ezért a keresztséget egyesek Isten népe beavatási jelének is nevezték, amellyel tudniillik felavatták Isten választottait Istennek.

2. *Egy a keresztség.* Isten egyházában csak egy keresztség van, és elég is egyszer megkeresztelkedni vagy felavattatni Istennek. Az egyszer magunkra vett keresztség ugyanis egész életünkön át tart, és gyermekké fogadásunk örökre szóló pecsétje.

3. *Mi a keresztség?* Krisztus nevében megkeresztelkedni annyit jelent, hogy bejegyezznek, felavatnak és felvesznek Isten fiainak a szövetségébe, családjába és örökségébe, sőt, már most Isten nevét viseljük, vagyis Isten gyermekének neveztetünk; aztán megtisztulunk a bűnök szennyétől, és ajándékba megkapjuk Isten sokféle kegyelmét az új és tiszta életre. A keresztség tehát emlékezetünkben tartja és megújítja Istennek azt a hatalmas jótéteményét, amelyet a halandó emberi nemzet iránt tanúsított. Ugyanis mindnyájan a bűnök szennyében születünk, és a harag fiai vagyunk. Isten pedig, aki irgalomban gazdag, megtisztít minket a bűntől, ingyen, az ő Fiának vére által, és őbenne minket gyermekeivé fogad; sőt, szent szövetséggel magához kapcsol, és különféle gazdag ajándékokkal lát el, hogy képesek legyünk új életet élni. Mindezeket a keresztség pecsételi meg. Mert Isten belsőleg, a Szentlélek által újjászül, megtisztít és megújít, külsőleg pedig e legnagyobb ajándékokat pecsételi meg. Sőt, a vízzel meg is jeleníti és szemeink elé is helyezi azokat a nagy jótéteményeket.

Vízzel keresztelkedünk meg. Ezért keresztelnek meg, azaz öntenek le vagy hintenek meg látható vízzel. A víz ugyanis lemossa a szennyet, s az elbágyadt és felhevült testeket feléleszti és megfrissíti. Ezt teszi Isten kegyelme a lélekkel is, mégpedig láthatatlanul és lelkileg.

4. *A keresztség elkötelezés.* Ugyanakkor Isten a keresztség jelképével elkülönít minket minden más vallástól és néptől, és a maga tulajdonává szentel. Ezért amikor megkeresztelkedünk, megvalljuk hitünket, és elkötelezzük magunkat az Isten iránti engedelmességre, a test megöklésére és az új életre; s azért írjuk be magunkat Krisztus szent seregébe, hogy egész életünk során harcoljunk a világ, a Sátán és a saját testünk ellen. Ezenkívül azért keresztelnek az egyház egy testévé, hogy az egyház minden tagjával békésen egyetértsünk az egy és ugyanazon vallásban és a kölcsönös szeretetben.

5. *A keresztség formája.* Hisszük, hogy a keresztségnek az a legtökéletesebb formája, amellyel maga Krisztus keresztelkedett meg, és amellyel az apostolok kereszteltek. Tehát nem tartjuk szükségesnek azokat a dolgokat, amelyeket később, emberi találmányként tettek hozzá és gyakoroltak az egyházban, a keresztség tökéletesítésére. Ilyen az ördögűzés, az égő gyertya, olaj, só, nyál és hasonló dolgok, vagy az a szokás, hogy a keresztséget minden évben kétszer, különféle szertartásokkal szentelik meg. Hisszük ugyanis, hogy az egyház egyetlen keresztségét Isten az első szerzésekor megszentelte, és igéjével szentté tette, és Isten első áldása okán az még ma is hathatós.

6. *A keresztség kiszolgáltatója.* Tanítjuk, hogy az egyházban a keresztséget nők vagy bábák nem szolgáltatathatják ki. Pál ugyanis óvta a nőktől az egyházi szolgálatot, a keresztség pedig az egyházi szolgálatok közé tartozik.

7. *Anabaptisták.* Elítéljük az anabaptistákat, akik tagadják, hogy meg kell keresztelni a hívők újszülött gyermekeit. Minthogy az evangélium tanítása szerint ilyeneké a mennyek országa, és ők is benne vannak Isten szövetségében, miért ne adnánk nekik is Isten szövetségének jelét? Miért ne avatnánk be a szent keresztség által azokat, akik Isten tulajdonai, és az ő egyházában vannak? Elítéljük az anabaptistákat más hittételeik miatt is, amelyek mindenféle, Isten igéjével ellenkező dolgokat tartalmaznak. Nem vagyunk tehát anabaptisták, és velük egyetlen dologban sem vállalunk közösséget.

XXI. AZ ÚR SZENT VACSORÁJÁRÓL

1. *Az úrvacsora.* Az Úr vacsoráját, amelyet az Úr asztalának is, és eucharisztániának vagy hálaadásnak is hívnak, általában azért nevezzük vacsorának, mert azt Krisztus amaz utolsó vacsora alkalmával szerezte, s most is azt a vacsorát jeleníti meg, és benne a hívők lelkileg részesülnek az eledelben és az italban.

2. *Az úrvacsora szerzője és megszentelője.* Az úrvacsora szerzője ugyanis nem valamely angyal vagy ember, hanem maga Isten Fia, a mi Urunk, Jézus Krisztus, aki elsőnek szentelte meg azt egyháza számára. Ez a megszentelés vagy megáldás mostanra megmaradt mindazoknál, akik nem más vacsorával élnek, hanem azzal, amelyet az Úr szerzett, és amelyen felolvassák az úrvacsora szereztetési ígét, és igaz hittel, teljességgel az egy Krisztusra néznek, akinek mintegy a kezéből veszik azt, amit az egyházi szolgák szolgálata által kapnak.

3. *Emlékezés Isten jótéteményeire.* Ezzel a szent szertartással az Úr elevenen akarja tartani emlékezetünkben a halandó emberiségnek adott legnagyobb jótéteményét, azt tudniillik, hogy testének feláldozásával és vérének kiontásával minden bűnünket megbocsátotta, minket az örök halálból és az ördög hatalmából kiváltott, most is etet testével és itat vérével, amelyek az örök életre táplálnak minket, ha igaz hittel, lelkileg vesszük. Ez a nagy jótétemény pedig mindig megújul, valahányszor az Úr vacsoráját ünnepélyesen megülik. Az Úr ugyanis így szólt: *Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.* Ezzel a szent vacsorával megpecsételi, hogy az Úr teste érettünk valóban halálra adatott, és vére bűneink bocsánatára kiontatott, hogy hitünk soha meg ne inogjon.

4. *A jel és a jelzett dolog.* Ezzel a sákramentummal az egyház szolgálja külsőleg azt jeleníti meg és teszi szemmel láthatóvá, amit maga a Szentlélek láthatatlanul, belsőleg végez lelkünkben. Külsőképpen a szolga kínálja a kenyeret, és halljuk az Úr szavait: *Vegyétek, egyétek, ez az én testem; vegyétek és osszátok szét magatok között; igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem*, tehát a hívők azt veszik, amit az Úr szolgálja ad nekik: eszik az Úr kenyerét, és isznak az Úr poharából. Közben, belsőleg – Krisztus munkája révén, a Szentlélek által – magukhoz veszik az Úr testét és vérét is, és ez táplálja őket az örök életre. Mert csakugyan, a Krisztus teste és vére valóságos étel és valóságos ital az örök életre, és az úrvacsorában maga Krisztus a legfőbb dolog, hiszen ő adotta érettségünk halálra, és ő a mi megváltónk. Nem is tűrjük, hogy valami mást tegyenek az ő helyére.

5. *Testi evés.* Még néhány szót fűzünk az előbbiekhöz, hogy helyesebben és világosabban megérthessük, mi módon lehet Krisztus teste és vére a hívők étele és itala, s hogyan veszik azt magukhoz az örök életre. Nem csak egyféle evés van. Van ugyanis testi evés, amikor az ember a szájába veszi az eledelt, a fogaival megrágja, és a gyomra megemészti azt. Egykor a kapernaumiak úgy gondolták, hogy az evésnek ezzel a formájával kell enni az Úr testét, amit maga az Úr cáfol meg János evangéliuma 6. részének 63. versében. Mert Krisztus teste nem a gyomornak való eledel, mint ahogy gyalázat és iszonyat is volna azt testileg enni. Ezt mindenkinek el kell ismernie. Ezért elvetjük a pápai dekrétumok közül az „*En, Berengarius*” kezdetű kánonnak a megszentelésről szóló második szakaszát. A kegyes életű régiek ugyanis nem hitték el, és mi sem hisszük, hogy Krisztus testét enni lehetne testi szájjal, testileg vagy lényegileg.

6. *Lelkileg enni az Urat.* Lehet a Krisztus testét lelkileg is enni, de ez alatt nem azt kell érteni, hogy maga az étel változna át lélekké, hanem azt, hogy az Úr teste és vére, megtartva a maga lényegét és tulajdonságát, lelkiképpen közöltetik velünk; egyáltalán nem testi módon, hanem lelkileg, a Szentlélek által, aki ugyanis ránk szabja és nekünk adja mindazokat a javakat, amelyeket az Úr szerzett, érettségünk halálra adott teste és vére által, vagyis magát a bűnök bocsánatát, a megváltást és az örök életet, hogy Krisztus bennünk éljen, és mi őbenne; és azt cselekszi, hogy igaz hittel vegyük magunkhoz őt, aki lelki eledelünk és italunk, vagyis életünk.

7. *Krisztus mint eledel, életben tart bennünket.* Mert ahogyan a testi étel és az ital nemcsak újra felerősíti és megszilárdítja testünket, hanem életben is tartja, úgy Krisztus érettségünk halálra adott teste és kiontott vére is nemcsak felerősíti és megszilárdítja lelkünket, hanem élteni is; de nem úgy, hogy testileg esszük és isszuk, hanem úgy, hogy Isten Lelke lelkileg közli velünk azokat, amiképpen az Úr is mondotta: *És az a kenyér, amelyet én adok, az én testem, amelyet a világ életéért adok.* Továbbá: *A test (ha csak testileg eszünk) nem használ semmit, a Lélek az, amely megelevenít; a beszédek, amelyeket én szólok néktek, Lélek és élet.*

8. *Krisztust hit által vesszük vagy esszük.* Ahogyan az ételt evéssel kell magunkhoz vennünk, ha azt akarjuk, hogy bennünk hatni kezdjen, és erejét átadja, hiszen a testen kívül semmit sem használ, ugyanúgy Krisztust is hittel kell magunkhoz vennünk, ha azt akarjuk, hogy a miénk legyen, és bennünk éljen, és mi is őbenne. Ezt mondja ugyanis: *Én vagyok az életnek kenyere; aki hozzám jő, soha meg nem éhezik, és aki hisz bennem, soha meg nem szomjúhozik.* Hasonlóképpen: *Aki engem eszik, ő maga is él általam; az énbennem marad, és én is őbenne.*

9. *Lelki eledel.* Mindebből világos, hogy mi lelki eledelen semmiképpen nem valamiféle, tudom is én, milyen képzelt eledelt értünk, hanem az Úr testét magát, amelyet érettségünk halálra adott, amelyet viszont mégsem testileg, hanem lelkileg, hit által vesznek magukhoz a hívők. Ebben a kérdésben magának az üdvözítő Úr Krisztusnak a tanítását követjük minden tekintetben, János evangéliuma 6. részéből.

10. *Az evés szükséges az üdvösségre.* Az Úr testének ez az evése és vérének ez az ivása annyira szükséges az üdvösségre, hogy nélküle senki sem tartatik meg. Ez a lelki evés és ivás az úrvacsorán kívül is megtörténik amikor és ahol az emberek Krisztusban hisznek. Talán erre utal Augustinus mondása: „Mit készíted fogadat és gyomrodát? Higgy, és ettél.”

11. *Sákramentumi evés.* Az előbb említett lelki evésen kívül van az Úr testének sákramentumi evése is, amelynek során a hívő nemcsak lelkileg és belsőleg részesül az Úr valóságos testében és vérében, hanem külsőleg is, amikor az Úr asztalához járulva, magához veszi az Úr testének és vérének látható sákramentumát. Mivel hitt, a hívő ember bizonyára már ezt megelőzően is táplálót edelt kapott, és továbbra is élvezzi azt, de még egyebet is kap, amikor a sákramentumot is veszi. Mert fenntartja az Úr testével és vérével való folytonos közösséget, és így hite jobban és jobban fellángol, növekedik, és a lelki táplálékkal megerősödik. Ugyanis, amíg élünk, a hit folyton gyarapodik. És aki külsőleg igaz hittel veszi a sákramentumot, az nem csupán a jelet veszi, hanem – amint már mondtuk – magát a dolgot élvezi. Emellett engedelmeskedik az Úr rendelkezésének és parancsának, örvendező szívvel hálát ad a maga és az egész emberiség megváltásáért, hűségesen emlékezik az Úr halálára, és hitéről biztosságot tesz az egyház előtt, amelynek tagja; a sákramentum ugyanakkor biztosíték is azok számára, akik élnek vele, hogy az Úr teste az emberekért nemcsak általában adatott halálra, vére pedig nemcsak általában ontatott ki, hanem ez külön-külön mindegyik hívőért is történt, aki a sákramentumban részesül, hogy eledele és itala legyen az örök életre.

12. *A hitetlenek ítéletre veszik magukhoz a sákramentumot.* Különbözően aki hit nélkül járul az Úr szent asztalához, csak a sákramentumból részesül, de nem veszi a sákramentumi dolgot, amelyből az élet és az üdvösség van. Az ilyenek méltatlanul esznek az Úr asztaláról. *Akik pedig méltatlanul eszik a Úr kenyerét vagy isszák az ő poharát, vétkeznek az Úr teste és vére ellen, s ítéletet esznek és isznak maguknak.* Mert miután nem igaz hittel járulnak oda, meggyalázzák Krisztus halálát, és ezért kárhozzát esznek és isznak önmaguknak.

13. *Krisztus jelenléte az úrvacsorában.* Tehát az Úr testét és vérének nem úgy kapcsoljuk össze a kenyérral és a borral, hogy magát a kenyeret mondjuk Krisztus testének (hacsak nem sákramentumi értelemben mondjuk annak); sem úgy, hogy a kenyérben testileg rejtőzzék Krisztus teste, hogy a kenyér színe alatt is imádni kelljen őt; sem úgy, hogy bárki, aki magához veszi a jelet, egyúttal magában a dologban is részesül. Krisztus teste a mennyekben van, az Atya jobbán. Tehát oda kell felemelnünk szívünket, és nem a kenyérhez odaszegeznünk; az Urat nem a kenyérben kell imádni. Ám az Úr nincs távol az úrvacsorát ünneplő egyházától. A nap távol van tőlünk az égen, de sugarai által ereje mégis jelen van közöttünk – mennyivel inkább itt van Krisztus, az igazság Napja! Krisztus testileg távol van tőlünk a mennyben, mégis jelen van közöttünk, nem testileg, hanem lelkileg, az ő megelevenítő munkája által, minthogy az utolsó vacsora alkalmával ő maga ígérte meg, hogy velünk marad (Jn 14–16). Ebből következik, hogy vacsoránk nem Krisztus nélkül való, ám ugyanakkor vértelen és titokzatos vacsora ez, ahogyan az egész ősegyház nevezte.

14. *Az úrvacsora egyéb céljai.* Ezenkívül az úrvacsora megünneplése figyelmeztet is minket: ne feledjük el, hogy kinek a testének lettünk a tagjai, és ezért értsünk egyet minden testvérünkkel, éljünk szentül, és ne szennyezzük be magunkat bűnös cselekedetekkel és idegen vallásokkal, hanem maradjunk meg igaz hitben mindhalálig, és igyekezzünk kitűnni életünk szentségével.

15. *Felkészülés az úrvacsorára.* Úgy illik tehát, hogy mielőtt az úrvacsorához járulnánk, vizsgáljuk meg magunkat, az apostol utasítása szerint, főképpen arra nézve, hogy milyen a hitünk; hisszük-e, hogy Krisztus azért jött, hogy a bűnösöket megváltsa és bűnbánatra hívja; hiszi-e ki-ki, hogy azok sorába tartozik, akik Krisztus szabadítása által megtartatnak; elhatározta-e, hogy gonosz életét megváltoztatja, szentül él, az Úr segítségével mindvégig megmarad az igaz hitben és a testvérekkel való egyetértésben, és méltóképpen meghálálja Istennek a szabadítást stb.

16. *Az úrvacsora szertartása két szín alatt.* Úgy véljük, hogy az úrvacsora legegyszerűbb és legkiválóbb szertartása, módja vagy formája az, amely a legközelebb áll az Úr eredeti rendelkezéséhez és az apostoli tanításhoz, vagyis az, amelynek részei ezek: Isten ígéjének hirdetése, kegyes imádságok, az Úr szerzése és ennek megismétlése, az Úr testének evése és vérének ivása, illő emlékezés az Úr üdvözítő halálára, őszinte hálaadás és szent összekapcsolódás az anyaszentegyház testévé. Ezért helytelenítjük azok eljárását, akik az úrvacsora egyik látható elemét, vagyis az Úr

poharát visszatartották a hívóktól. Ezek ugyanis súlyosan vétkeznek az Úr rendelése ellen, aki így szólt: *Igyatok ebből mindnyájan* (Mt 26,27). Ezt a kenyérről ennyire világosan nem is mondta.

Azt most nem vitatjuk, hogy milyen volt egykor a régiak miséje, vagy hogy eltúrték-e vagy nem, de nyíltan kimondjuk: azt a misét, amelyet ma az egész római egyház gyakorol, a mi egyházainkban eltöröltük. Igen sok és igen nyomós okunk volt erre, amelyeket itt most külön-külön nem soroljuk fel, mert fejtegetésünket rövidre akarjuk fogni. Semmiképpen nem tudjuk helyeselni azt, hogy az üdvös cselekményből üres látvány lett, érdemszerzéssé tették, vagy fizetségért végzik, és azt mondják, hogy azon a pap magát az Úr testét állítja elő, és ezt valósággal megáldozza az élők és holtak bűnei bocsánatára, sőt, még a mennyben lakó szentek tiszteletére, magasztalására vagy emlékezetére is stb.

XXII. A SZENT ÉS EGYHÁZI ÖSSZEJÖVETELEKRŐL

1. *Mi történjék a szent összejöveteleken?* Bár mindenkinek lehet a Szentírást otthon magánosan is olvasni, és lehet egymást kölcsönösen tanítva is épülni az igaz vallásban, mégis nagy szükség van a szent összejövetelekre, vagyis a hívók egyházi gyülekezeteire azért, hogy Istennek ígéjét megfelelőképpen hirdessék a népnek, hogy nyilvános imádkozásokat és könyörgéseket tartsanak, hogy a sákramentumokat méltóképpen szolgáltassák ki, és hogy a gyülekezet adakozzon a szegények javára és az egyház minden szükséges kiadásának fedezésére vagy a társas együttlét fenntartásra. Biztosan tudjuk ugyanis, hogy az ősi apostoli egyházban az ilyen összejöveteleket minden hívő látogatta.

2. *Ne forduljanak el a szent összejövetelektől.* Aki pedig ezeket lenézi, és ezektől távol marad, az igaz vallást veti meg. Az ilyeneket a lelkészeknek és a kegyes hatóságoknak unszolniuk kell, hogy ne maradjanak távol csökönnyösen, és ne kerüljék a szent összejöveteleket.

3. *Az összejövetelek legyenek nyilvánosak.* Az egyházi összejövetelek pedig ne titkokban és elzárkózva történjenek, hanem legyenek nyilvánosak és gyakoriak, kivéve, ha Krisztus és az egyház ellenségei, üldözésükkel lehetetlenné teszik, hogy nyilvánosak legyenek. Tudjuk ugyanis, hogy milyenek voltak egykor az első egyház összejövetelei a rejtkehelyeken, a római császárok zsarnoksága alatt.

4. *Az összejövetelek helyszínei legyenek tisztességesek.* Azok a helyek pedig, ahová a hívők összegyűlnek, legyenek tisztességesek és minden tekintetben megfelelők Isten egyháza számára. Válasszanak tehát tágas épületeket vagy templomokat, ám takarítsanak ki onnan mindent, ami nem illik az egyházhhoz. Viszont lássák el mindennel, ami díszét szolgálja, amire szüksége van, és amit a kegyes illendőség megkövetel, nehogy bármi hiányozzék mindabból, ami a szertartásokhoz vagy az egyházi használathoz kell.

5. *Az összejöveteleken szerényen és alázatosan kell viselkedni.* Ahogyan hisszük, hogy Isten kézzel csinált templomokban nem lakik, éppúgy azt is tudjuk, hogy az Istennek szánt és az ő tiszteletére szentelt helyek, Isten ígéje és a szent használat okán, nem közönségesek, hanem szentek. Akik azokban megfordulnak, viselkedjenek tiszteletteljesen és szerényen, mint akik szent helyen állnak: Istennek és az ő szent angyalainak a színe előtt.

6. *A templomok igazi ékessége.* Ezért a keresztyének templomaitól és imaházaitól messze távol kell tartani minden fényűző öltözetet, minden fennhéjázást és mindazt, ami nem illik a keresztyén alázathoz, fegyelemhez és mértékletességhez. A templomok igaz ékességét nem az elefántcsont, az arany és a drágakő adja, hanem a templomba járó emberek igazlelkűsége, kegyessége és erényei. *Az egyházban mindenkinek ékesen és jó renddel legyenek, egyszóval, minden a hívők épülésére történjen.*

7. *Az összejöveteleken ne használjunk idegen nyelvet.* A szent összejöveteleken tehát hallgasson el minden idegen nyelv. Az összejöveteleken mindent a nép nyelvén kell előadni, hogy a helybeli emberek megértsék azt.

XXIII. AZ EGYHÁZI KÖNYÖRGÉSEKRŐL, AZ ÉNEKLÉSRŐL ÉS A KÁNONI ÓRÁKRŐL

1. *A nép nyelve.* Szabad ugyan magánosan bármelyik nyelven imádkozni, amelyen ért az ember, de a szent összejöveteleken a nyilvános könyörgéseket a nép nyelvén kell elmondani, vagyis olyan nyelven, amelyet mindenki ismer.

2. *Az imádság.* A hívők minden imádságot egyedül a Krisztus közbenjárásával, csak Isten elé vigyenek, hitből és szeretetből. Az Úr Krisztus főpapi tiszte és az igaz vallás megtiltja nekünk, hogy segítségül hívjuk a mennyei szenteket, vagy őket használjuk közbenjárók gyanánt. Imádkozni kell a hatóságért, a királyokért és mindazokért, akiknek valamilyen méltóságuk van, továbbá az egyházi szolgákért és az egyházak minden szükségéért. Nyomorúság idején pedig – kiváltképpen, ha az egyházat sújtja – szakadatlanul imádkozni kell, magánosan is, és nyilvánosan is.

3. *Az imádkozás szabadsága.* Jó szántunkból kell imádkozni, nem kényszerből, nem is fizetségért. Az sem illik, hogy az imádságot babonás módon helyhez kössük, mintha másutt nem lehetne imádkozni, csak a templomban. Az sem kötelező, hogy a nyilvános imádságok formája és kitűzött ideje ugyanaz legyen minden egyházban. Mindegyik egyház éljen a maga szabadságával. Szókratész ezt mondja egyháztörténetében: „Egyetlen vidéken sem lehet két olyan egyházat találni, amelyek imádság dolgában teljesen megegyeznének. Úgy gondolom, hogy az ilyen különbségek azoktól származnak, akik a különböző időkben az egyházak élén álltak.” Ha mégis egyeznek, akkor ezt nagyon kell ajánlani, hogy mások is kövessék.

4. *A nyilvános könyörgésekben mértéket kell tartani.* De a nyilvános könyörgésekben, mint bármely más dologban, illik mértéket is tartani, nehogy túlságosan hosszúk és fárasztók legyenek. A szent összejövetelek legfontosabb részeit az evangélium tanításának kell átengedni, és vigyázni kell arra, hogy a gyülekezet tagjait ne fárasztjuk ki túlságosan hosszú imádságokkal, nehogy kimerüljenek, és épp akkor kezdjenek el azon gondolkodni, hogy eltávoznak, vagy lenne bár vége az egésznek, amikor az evangélium hirdetését kellene hallgatni. Az ilyenek azt a prédikációt is túl hosszúnak fogják találni, ami különben megfelelőképpen tömör. Ezért az igehirdetőknek is illik mértéket tartani.

5. *Az éneklés.* Ugyanígy kell mérsékelni a gyülekezeti éneklést is, ahol ez gyakorlatban van. Az úgynevezett gregorián éneklésben sok az értelmetlenség, tehát méltán vetette el a mi egyházunk, és sok más egyház is. Ezért nem kell elítélni azokat az egyházakat, amelyek állhatatosan és szabályszerűen imádkoznak, de egyáltalán nem énekelnek. Nem mindegyik egyháznak van ugyanis módja az éneklésre. A régiek tanúságaiból is biztosra vehető, hogy míg a keleti egyházakban a legrégebbi idők óta gyakorolták az éneklést, addig a nyugatiak meglehetősen későn vették azt át.

6. *A kánoni órák.* A kánoni órákat, vagyis a nap bizonyos óráira összeállított imádságokat, amelyeket a pápisták énekelnek vagy mondanak fel, az ősi egyház nem ismerte; ez magukból a zsolozsmaolvasmányokból és sok más érveléssel bizonyítható. Sok képtelenség is van bennük, hogy egyebet ne mondjak; ezért jól tették az egyházak, hogy elhagyták, és olyan dolgokkal helyettesítették, amelyek hasznosak Isten egyetemleges egyházának.

XXIV. AZ ÜNNEPEKRŐL, A BÖJTÖKRŐL ÉS AZ ÉTELEK MEGVÁLOGATÁSÁRÓL

1. *A vallásgyakorlás időpontja.* Bár a vallási élet nincs időhöz kötve, azt mégsem lehet begyökereztetni és gyakorolni a megfelelő időpont kitűzése vagy elrendelése nélkül. Válasszon tehát mindegyik egyház magának megszabott időpontot a nyilvános könyörgésekre és az evangélium hirdetésére, nemkülönben a sákramentumok megünneplésére. Az egyháznak ezt a intézkedését senkinek sem szabad a maga kénye-kedve szerint megváltoztatni. Ha nem teszünk szabaddá megfelelő időt a vallás külső gyakorlására, az embereket biztosan elvonják ettől a maguk ügyes-bajos dolgai.

2. *Az Úr napja.* Látjuk, hogy a régi egyházakban ez okból nemcsak hét közben rendelték el pontos órákat az összejövetelekre, hanem az Úr napját is ezekre és a szent nyugalomra fordították, már az apostolok kora óta. Ugyanezt a napot tartják fenn, igen helyesen, manapság a mi egyházaink, Isten tiszteletére és a szeretet gyakorlására.

3. *A babonaság.* E tekintetben sem a zsidó szabálynak, sem a babonáknak nem engedünk semmit. Mert nem hisszük, hogy az egyik nap szentebb volna, mint a másik, és azt sem gondoljuk, hogy a pihenőnap önmagában volna kedves Isten előtt; ezért a szombat helyett a vasárnapot ünnepeljük, mégpedig szabad elkötelezéssel.

4. *Krisztus és a szentek ünnepei.* Ezenkívül igen helyesnek tartjuk, ha az egyházak, keresztyén szabadságukkal élve, lelkiismeretesen megünneplik az Úr születésének, körülmetélésének, szenvedésének, feltámadásának és mennybemenetelésének, valamint annak a napnak az emlékezetét, amelyen kitöltetett az apostolokra a Lélek. Viszont az emberek vagy a szentek tiszteletére elrendelt ünnepnapokat nem helyeseljük. Az ünnepek kétségtelenül a törvény első táblájához tartoznak, és egyedül Istent illetik meg; amúgy pedig a szenteknek rendelt, de az általunk eltörölt ünnepekben igen sok képtelen, haszontalan és teljesen tűrhetetlen dolog van. Mindazonáltal elismerjük, hogy igen hasznos, ha – a maga helyén és idején – az igehirdetésekből felidézzük a szentek emlékezetét, és a szentek szent példáit mindenkinek követésre ajánljuk.

5. *Böjt.* Minél keményebben ítéli el Krisztus egyháza a mámort, a részegeskedést, minden bujaságot és mértéktelenséget, annál nagyobb buzgósággal ajánlja nekünk a keresztyén böjtöt. A böjt ugyanis semmi más, mint a kegyesek önmegtartóztatása és mértékletessége, nemkülönben testünk fegyelmezése, féken tartása és megsanyargatása, amit a pillanatnyi szükség szerint vállalunk magunkra; ezzel megalázzuk magunkat Isten előtt, s a testtől elvonjuk a gyúanyagot, hogy annál könnyebben és szívesebben engedjen a léleknek. Éppen ezért, akik ezekkel a dolgokkal semmit sem törődnek, ám azt hiszik, hogy böjtöt végeznek, ha naponta csak egyszer tömnek meg hasukat, vagy a kiszabott időre bizonyos ételektől megtartóztatják magukat, azt gondolván, hogy pusztán ennek teljesítésével kedvében járnak Istennek, és jót cselekednek, nos, az ilyenek egyáltalán nem böjtölnek. A böjt segédeszköz a szentek számára az imádkozáshoz és minden erényhez. Istennek nem tetszett az a böjt, amelynek során az ételtől, és nem a vétectől tartóztatják meg magukat a zsidók (lásd a próféták könyveit).

6. *Közböjt és magános böjt.* Van közböjt és magános böjt. Közböjtöt régen a csapások idején és az egyház nyomorúságos állapotában tartottak. Ilyenkor senki sem evett semmit estig. Az egész napot pedig szent könyörgésekkel, istentisztelettel és bűnbánattartással töltötték el. Nem sokban különbözött ez a gyásztól, és gyakran emlegetik a próféták, különösen Jóel (2,12kk). Ilyen böjtöt ma is kell tartani az egyház nehéz helyzeteiben. Magános böjtöt bárki vállalhat közülünk, ha úgy érzi, hogy eltávolodott a lelki dolgoktól; a böjtölés közben ugyanis a testtől vonja meg a gyúanyagot.

7. *Milyen legyen a böjt?* Böjtölni mindig szabadon és önként, igazán alázatos lélekből kell; és nem azért kell tartani, hogy elnyerjük az emberek tetszését vagy kegyét, még kevésbé azért, hogy az ember kiérdemelje vele a megigazítást. Mindenki azért böjtöljön, hogy a testtől megvonja a gyúanyagot, hogy buzgóbban szolgálhasson Istennek.

8. *A negyvennapos böjt.* A negyvennapos böjtre vannak ugyan bizonyítékok a régi egyházban, de egy sincs az apostoli iratokban; ezért nem kell és nem lehet a hívőkre rákényszeríteni. Az biztos, hogy régen a böjtnek különféle formái vagy szokásai voltak. Ezért mondja az igen régi író, Irenaeus: „Egyesek úgy gondolják, hogy csak egy napig kell böjtölni, mások szerint kettőig, ismét mások szerint három napig, némelyek szerint pedig negyven napig is. A különféle böjti szokások nem a mi mostani időnkben kezdődtek, hanem jóval előttünk; s úgy vélem, azok kezdték el, akik egyszerűen nem tartották meg azt, amit kezdettől fogva eléjük adtak, hanem – vagy hanyagságból, vagy tudatlanságból – más szokásra tértek át.” Szókratész, a történetíró is ezt mondja: „Mivel erről nincs

semmiféle régi följegyzés, úgy gondolom, hogy az apostolok kinek-kinek a döntésére bízták, hogy mindenki bátran és kényszer nélkül cselekedje azt, ami jó.”

9. *Az ételek megválogatása.* Ami pedig az ételek megválogatását illeti, úgy gondoljuk, hogy a böjtben mindazt meg kell vonni a testtől, ami szilajabbá teszi, és amiben jobban kedvét leli, mert ezek tüzelik fel a testet, legyenek azok halak, húsfélék, fűszerek, csemegék, kiváló borok. Máskülönb tudjuk, hogy Isten az emberek használatára és szolgálatára rendelte minden teremtményét. *Minden, amit Isten teremtett, jó* (1Móz 2,15–16), és azokkal válogatás nélkül, istenfélelemmel és illő mértékletességgel kell élni. Az apostol ugyanis ezt mondja: *Minden tiszta a tisztáknak* (Tit 1,15). Hasonlóképpen: *Mindent, amit a mézárszékekben árulnak, megegyetek, semmit sem tudakozódván a lelkiismeret miatt* (1Kor 10,25). Ugyanő démonok tudományának nevezi azoknak a tanítását, akik megparancsolják az eledelektől való tartózkodást. Az ételeket ugyanis Isten azért teremtette, hogy hálaadással fogyasszák a hívők és azok, akik megismerték az igazságot: *Mindaz, amit Isten teremtett, jó, és semmit sem kell elutasítani, ha hálaadással élnek azzal* stb. (1Tim 4,1–5). Ugyanő a kolossébeliekhez írt levelében helyteleníti azok viselkedését, akik túlzó önmegtartóztatással akarják elérni, hogy szenteknek tekintsék őket (2,18–23).

10. *Szakadárok és eretnkségek.* Ezért mindenben elítéljük Tatianosz követőit és az enkratitákat, valamint Eustathius minden tanítványát, akik ellen zsinatot hívtak össze Gangrában.

XXV. A VALLÁSTANÍTÁSÉRŐL, A BETEGEK VIGASZTALÁSÁRÓL ÉS MEGLÁTOGATÁSÁRÓL

1. *Az ifjakat tanítani kell a hitre.* Az Úr kötelességévé tette ószövetségi népének, hogy a legnagyobb gonddal végezze az ifjúság helyes nevelését már kora gyermekkortól kezdve; sőt, törvényében világosan megparancsolta, hogy oktassák őket, és magyarázzák meg nekik a sákramentumok titkait. Miután pedig az evangéliumi és apostoli iratokból kitűnik, hogy Isten nem kevésbé törődik újszövetségi népe ifjaival, mert világosan tanúsítja és kijelenti: *Engedjétek hozzám jönni a gyermekeket, mert ilyeneké az Istennek országa* (Mk 10,14), nagyon jól teszik az egyházak lelkeszei, ha már korán elkezdik és szorgalmasan tanítják a fiatalokat, lerakva a hit alapjait és hűségesen tanítva vallásunk alapelemeit, mégpedig úgy, hogy megmagyarázzák a Tízparancsolatot, az Apostoli Hitvallást, az Úr imádságát és a sákramentumok értelmét, a más, ezekhez hasonló főtételekkel együtt. Az egyház pedig azzal mutassa meg a maga hűségét és buzgóságát, hogy a gyermekeket katekizációban részesíti, kívánva és örülve, hogy gyermekeit helyesen oktassa.

2. *A gyengélkedők meglátogatása.* Miután az emberek akkor vannak a legkomolyabb kísértéseknek kitéve, amikor gyengélkednek vagy betegeskednek, és a kór testüket-lelküket megtörte, az egyházak lelkeszeinek az ilyen betegeskedések és gyengélkedések idején kell a lehető leggondosabban örködniük nyájuk üdve-java fölött. Látogassák meg tehát minél hamarabb a betegeket, és a betegek is hívják el őket idejében, ha a dolog úgy kívánja; vigasztalják őket, és erősítsék az igaz hitben, egyszóval, vértessék fel őket a Sátán veszedelmes sugallatai ellen. Hasonlóképpen házi könyörgéseket is tartsanak a betegeknél, és ha szükséges, a gyülekezet istentiszteletén is imádkozzanak a beteg gyógyulásáért, és legyen gondjuk arra, hogy minél boldogabban költözzék el ebből a világból. Fentebb már elmondtuk, hogy az utolsó kenettel egybekapcsolt pápista beteglátogatást nem helyeseljük, mert sok képtelenség van benne, és a Szentírás sem helyesli.

XXVI. A HÍVŐK ELTEMETÉSÉRŐL, A HALOTTAKKAL KAPCSOLATOS ELJÁRÁSÉRŐL, A PURGATÓRIUMRÓL ÉS A SZELLEMJÁRÁSÉRŐL

1. *A holttesteket el kell temetni.* A Szentírás azt parancsolja, hogy a hívő testét – amely a Szentlélek temploma, és, amint helyesen valljuk, fel fog támadni az utolsó napon – tisztességesen és babonáság nélkül kell eltemetni; de azt is parancsolja, hogy tisztesen emlékezzünk meg mindazokról, akik az Úrban boldogul aludtak el; a hátramaradottaik, vagyis özvegyeik és árváik iránt pedig minden kegyeleti kötelességet teljesítenünk kell. Másféle gondoskodást a halottakról

nem tanítunk. Tehát határozottan elítéljük a cinikusokat, akik a halottak testével nem törődnek, és a legnagyobb közönnyel és megvetéssel vetik őket a földbe, az elhunytakról soha egyetlen jó szót nem ejtenek, a hátramaradottakról pedig egyáltalán nem gondoskodnak.

2. *Gondoskodás a halottakról.* Másrészt elítéljük azokat is, akik túlzóan és fonák módon kötelességtudók a halottak iránt; akik pogányok módjára siratják el halottaikat (a visszafogott gyászt, amelyet az apostol az 1Thessz 4-ben megenged, nem rójuk meg, mert embertelen dolognak tartjuk, ha valaki semmi fájdalmat nem érez); továbbá, áldozatot mutatnak be a holtakért, és, persze pénzért, bizonyos imádságokat mormolnak, mert úgy tartják, hogy az efféle szolgálattal és halotti siratókkal megszabadítják övéiket azoktól a gyötrelmekről, amelyekbe a halál rántotta őket, mintha lehetséges volna ily módon kiszabadítani őket.

3. *A testből elköltöző lélek állapota.* Hisszük ugyanis, hogy a hívők a testi halálból egyenesen Krisztushoz költöznek, és ezért a halottak egyáltalán nem szorulnak rá az élők segítségére vagy könyörgéseire, egyszóval azok bármiféle szolgálatára. Hisszük továbbá azt is, hogy a hitetlenek egyenesen a pokolra vettetnek, amelynek a kapuját nem nyitja meg előttük az élők semmiféle szolgálata.

4. *A purgatórium.* Az pedig, amit egyesek a tisztítóútról tanítanak, ellentmond a keresztyén hittételnek: „Hiszem a bűnök bocsánatát és az örök életet”, és ellentmond a Krisztus által szerzett tökéletes megtisztulásunknak is, nemkülönben az Úr Krisztus alábbi szavainak: *Bizony, bizony mondom néktek, hogy aki az én beszédemet hallja, és hisz annak, aki engem elbocsátott, örök élete van; és nem megy a kárhozatra, hanem általment a halálból az életre* (Jn 5,24). Hasonlóképpen: *Aki megfürdött, nincs másra szüksége, csak arra, hogy lábait megmossa, különben egészen tiszta; ti is tiszták vagytok* (Jn 13,10).

5. *A szellemjárás.* Amit pedig a szellemekről vagy a holtak lelkeiről állítanak, hogy, úgymond, néha megjelennek az élőknek, és tőlük szolgálatokat kérnek, hogy ezek révén megszabaduljanak, mi az ilyen megjelenéseket az ördög szemfényvesztései, mesterkedései és ámításai közé soroljuk; mert amiképpen a világosság angyalává tudja elváltoztatni magát (2Kor 11,14), éppúgy arra is törekszik, hogy az igaz hitet vagy felforgassa, vagy kétségbe döntse. Az Ótestamentumban az Úr megtiltotta, hogy az igazságot a halottaktól tudakoljuk, és hogy bármilyen kapcsolatot tartsunk fenn a szellemekkel (5Móz 18,11). A dőzsölő gazdag pedig, miután bűnhődésre vettetett, nem kapott engedélyt visszatérni testvéreihez, ahogyan az evangéliumi igazság elbeszéli, s egyúttal isteni jövendölésként kijelenti és mondja: *Van Mózesük és prófétáik, hallgassák azokat. Ha Mózesre és a prófétákra nem hallgatnak, akkor annak sem hisznek, aki a halottak közül feltámadt* (Lk 16,29–31).

XXVII. A SZERTARTÁSOKRÓL, A SZOKÁSOKRÓL ÉS A KÖZÖMBÖS DOLGOKRÓL

1. *Szertartások és vallási szokások.* Isten egykor nevelő eszköz gyanánt szertartásokat adott az Ószövetség népének, és a törvény alatt, mintegy tanítómester és gyám alatt, ezekkel gondoskodott róluk. De miután eljött a szabadító Krisztus, és eltörölte a törvényt, mi, hívők többé már nem vagyunk a törvény alatt (Róm 6,14), és eltűntek a szertartások is, amelyeket Krisztus egyházában az apostolok már nem akartak megtartani vagy megújítani, annyira nem, hogy világosan kijelentették: nem akarnak semmiféle terhet róni az egyházra (ApCsel 15,10.28). Ezért joggal tűnne úgy, hogy judaizmust vezetünk be vagy állítunk helyre, ha Krisztus egyházában, az ószövetségi egyház szokása szerint felszaporítanánk a szertartásokat és vallási szokásokat. Ennélfogva a legkevésbé sem helyeseljük azok felfogását, akik úgy gondolják, hogy Krisztus egyházát sokféle-fajta vallási szokással mint nevelőeszközökkel kell kordában tartani. Mert ha az apostolok még az Istentől adott szertartásokat és vallási szokásokat sem akarták rákényszeríteni a keresztyén népre, kérdem én, melyik józan értelmű ember fog rátukmálni emberek által kiagyalt koholmányokat? Minél jobban felszaporodnak a vallási szokások az egyházban, annál kevesebbre becsülik nemcsak a keresztyén szabadságot, hanem Krisztust és a belé vetett hitet is, mert a tömeg a vallási szokásokban keresi azt,

amit egyedül Isten Fiában, Jézus Krisztusban kellene keresnie hit által. Elég tehát a hívőknek néhány mérsékelt és egyszerű vallási szokás, amely nem idegen Isten igéjétől.

2. *Eltérő vallási szokások.* Ha az egyházak vallási szokásai különböznek, ebből ne gondolja senki, hogy az egyházak nem értenek egyet egymással. Szókratész ezt mondja: „Lehetetlen volt mindegyik városi és vidéki egyház vallási szokásait felsorolni. Egyetlen vallás sem őrzi ugyanazokat a szokásokat, még ha ugyanazt tanítja is róluk. Ezért, ha hitük egyezik is, vallási szokásaik különböznek egymástól.” Eddig Szókratész. Manapság mi is eltérő vallási szokásokat követünk egyházainkban az úrvacsora megünneplésében és néhány más dologban, ám a tanításban és a hitben mégsem különbözünk egymástól, s az eltérések miatt egyházainknak sem egysége, sem közössége nem bomlik fel. Az efféle vallásos szokásokban mint közömbös dolgokban, az egyházak mindig éltek a maguk szabadságával. Ezt tesszük mi is manapság.

3. *Közömbös dolgok.* De közben figyelmeztetünk mindenkit, hogy legyen elővigyázatos, és ne tekintse közömbös dolgoknak azokat, amik voltaképpen nem azok, ahogyan egyesek a misét és a képek templomi használatát is a közömbös dolgok közé szokták sorolni. „Az a közömbös dolog (mondta Hieronymus Augustinusnak), ami sem nem jó, sem nem rossz, amit akár megteszel, akár nem, attól sem igazságod nem lesz, sem jogtalanságot nem követtél el.” Ezért ha a közömbös dolgokat elhamarkodottan összekapcsoljuk a hit megvallásával, megszűnnek szabad dolgoknak lenni; mint ahogy Pál apostol is rámutatott: szabad húst enni, ha valaki nem figyelmeztet rá, hogy bálványáldozati hús, de ha figyelmeztet, akkor nem szabad, mert aki megeszi, úgy tűnik, hogy elfogyasztásával helyesli a bálványimádást (1Kor 8,9–13; 10,25–28).

XXVIII. AZ EGYHÁZI JAVAKRÓL

1. *Az egyházi javak és helyes használatuk.* Krisztus egyházának vagyona a fejedelmek jótékonyaságából és a hívők bőkezűségéből származik, akik javaikat az egyháznak adták. Az egyháznak ugyanis szüksége van vagyona, és már a kezdettől fogva volt vagyona, hogy szükségleteit fedezze. Az egyház javainak helyes felhasználása régen is ugyanaz volt, mint ma: fenntartjuk belőlük a tanítást az iskolákban és a szent összejöveteleken; fenntartunk minden isteni tiszteletet, vallási szokást, és a templomot; továbbá fenntartjuk a tanítókat, a tanulókat és a lelkészeket, más egyéb szükséges dolgokkal együtt; és elsősorban segítjük és tápláljuk a szegényeket.

2. *Gondnokok.* Ezért választani kell istenfélő, bölcs és a gazdálkodásban járatos férfiakat, hogy szabályszerűen kezeljék az egyház javait.

3. *Visszaélés a javakkal.* Ha pedig visszaélés történt az egyház javaival az idők gonoszsága, egyesek merészsége, tudatlansága vagy kapzsisága miatt, akkor a kegyes és bölcs férfiak fordítsák vissza azokat szent rendeltetésükre. Mert nem szabad szemet hunyni a nagyon is szentségtörő visszaélés fölött. Ezért azt tanítjuk, hogy helyre kell állítani az iskolák és a kollégiumok megromlott tanítását, istentiszteletét és erkölcsét, és kegyesen, jóhiszeműen és bölcsen kell intézni a szegények megsegítését.

XXIX. A CÖLIBÁTUSRÓL, A HÁZASSÁGRÓL ÉS A HÁZTARTÁSRÓL

1. *Akik cölibátust vállalnak.* Akik megkapták a cölibátus mennyei ajándékát úgy, hogy teljes szívvel-lélekkel tiszták és önmegtartóztatók, s nem égnek hevesen, szolgáljanak ebben a hivatásban az Úrnak, amíg úgy érzik, hogy Isten megtartja őket ebben; és ne tartsák magukat különbeknek másoknál, hanem szolgáljanak az Úrnak állhatatosan, egyszerűségben és alázattal (1Kor 7,7–9). Az ilyenek ugyanis alkalmasabbak gondoskodni az isteni dolgokról, mint azok, akiket saját családi ügyeik elvonnak ezektől. Ha viszont ez az ajándék elvétetik tőlük, és folyton gerjedelmet éreznének, jusson eszükbe az apostoli szó: *Jobb házasságban élni, mint égni* (1Kor 7,9).

2. *A házasság.* A házasságot ugyanis (amely orvosság az önmegtartóztatás hiányára, és maga az önmegtartóztatás) maga az Úristen rendelte, bőségesen meg is áldotta, és azt akarta, hogy a férfi és a nő elválhatatlanul ragaszkodjon egymáshoz, és a legnagyobb szeretetben és egyetértésben éljen együtt (Mt 19,4–8). Tudjuk, hogy ezért mondja az apostol: *Tisztességes minden tekintetben a házasság és a szeplőtelen házasság* (Zsid 13,4). Hasonlóképpen: *Ha férjhez megy a hajadon, nem vétkezik* (1Kor 7,28).

Szakadárak és eretnokségek. Elítéljük tehát a többnejűséget és azokat, akik kárhozzátják a második házasságot.

3. *Hogyan kell házasságot kötni? A házassági törvényt.* Tanítjuk, hogy a házasságot törvényesen, Isten félelmében kell megkötni, és nem a törvények ellenére, amelyek tiltják a házasságot bizonyos rokonsági fokozatok esetében, hogy ne legyen vérfertőző a házasságkötés. A házasságot a szülők vagy a gyámok beleegyezésével kössék, és mindenképpen arra a célra, amelyre az Úr szerezte, és erősítsék meg nyilvánosan a templomban könyörgéssel és áldással. Egyszóval, a házastársak éljenek szentül, a legnagyobb hitvesi hűségben, kegyesen, szeretetben, nem kevésbé tisztaságban. Ezért kerüljék a civakodást, a széthúzást, a bujaságot és a házasságtörést. Állítsanak fel az egyházban törvényes bíróságokat, istenfélő bírákkal, hogy örködjenek a házasságok felett, zabolázzanak meg mindenféle fajtalanságot és szemérmertlenséget, és hogy előttük történjenek a házassági perek.

4. *A gyermekek nevelése.* A szülők gyermekeiket istenfélelemben neveljék, és gondoskodjanak róluk, megemlékezvén az apostol mondásáról: *Ha valaki az övéiről gondot nem visel, az a hitet megtagadta, és rosszabb a hitetlennél* (1Tim 5,8). Elsősorban tanítsák meg gyermekeiket tisztességes mesterségre, hogy eltarthassák magukat; ne engedjék őket lustálkodni, és oltsák beléjük az Istenbe vetett erős bizodalmat, nehogy a kishitűség, vagy a túlságos önbizalom, vagy a rút fősvénység miatt elzúlljenek, és egyetlen jó gyümölcsöt se teremjenek. Egészen biztos, hogy azok a cselekedetek, amelyeket a szülők igaz hittel visznek véghez házassági kötelességből és a család fenntartása során, Isten színe előtt szent és valóban jó cselekedetek, s éppúgy tetszenek Istennek, mint a könyörgés, a böjt és a jótékonykodás. Így tanítja ugyanis ezt Pál apostol is leveleiben, kiváltképpen azokban, amelyeket Timóteushoz és Tituszhoz írt. Ugyanezzel az apostollal együtt mi is a sátáni dogmák közé soroljuk azoknak a tanítását, akik tiltják a házasságot, vagy nyíltan akadályozzák, vagy alattomban lekicsinylik, mintha nem volna szent és tiszta dolog. Kárhozzátjuk a tisztátalan cölibátust, a képmutatók titkos vagy nyílt bujálkodását és paráználkodását, akik önmegtartóztatást színlelnek, holott mindenek közt ők tartóztatják meg a legkevésbé magukat. Mindezeket megítéli majd Isten. A gazdagságot és a gazdagokat, ha kegyesek, és gazdagságukkal helyesen élnek, nem ítéljük el. Elítéljük azonban az apostolikusok szektáját stb.

XXX. A POLGÁRI HATÓSÁGRÓL

1. *A hatóság Istentől van.* Isten maga rendelt mindenféle hatóságot az emberiség békességének és nyugalmanak megőrzésére, és pedig úgy, hogy a világon az első helyre állította. Ha a hatóság ellensége az egyháznak, nagyon tudja akadályozni is, és zavarni is azt. De ha barátja, sőt, tagja az egyháznak, akkor annak a leghasznosabb és legkiválóbb része, mert igen sokat használhat, és így a legnagyobb segítsége lehet.

2. *A hatóság kötelessége.* Legfőbb kötelessége, hogy biztosítsa és fenntartsa a békét és a köznyugalmat. Ezt pedig akkor teszi sikeresebben, ha igazán istenfélő és vallásos, ha tudniillik az Úr népe fölött uralkodó szent királyok és fejedelmek példájára, az igazság hirdetését és a tiszta hitet előmozdítja, mindenféle hazugságot, babonát, hitetlenséget és bálványimádást kiirt, és Isten egyházát megvédi. Bizony, azt tanítjuk, hogy a szent hatóság elsőrendű feladata a vallásról gondoskodni. Óvja meg hát Isten ígését, és legyen gondja, hogy azzal ellentétes dolgot senki se tanítson; aztán az Istentől gondjaira bízott népet Isten ígéséhez szabott jó törvényekkel kormányozza; tartsa meg közöttük a fegyelmet, a szolgálatkészséget és az engedelmisséget. A

bíráskodást igazságos ítélkezéssel gyakorolja; ne legyen személyválogató, ne fogadjon el ajándékot; az özvegyeket, az árvákat és a bajban levőket oltalmazza; a gonosztevőket, csalókat és erőszakoskodókat tartsa féken, sőt, irtsa ki. Mert nem fölöslegesen kapta Istentől a fegyvert (Róm 13,4). Vonja ki tehát ezt az Istentől kapott kardot minden gonosztevő, pártütő, rabló, gyilkos, jogtíró, istenkáromló, hamisan esküvő és mindazok ellen, akikre nézve Isten megparancsolta, hogy büntetéssel vagy épp halállal lakoljanak. A javíthatatlan eretnekeket is fékezze meg (ha igazán eretnekek), amiért szüntelenül káromolják Isten felségét, és háborgatják, sőt, tönkreteszik Isten egyházát.

3. *A háború.* Ha pedig még háborúra is szükség volna ahhoz, hogy megőrizze a nép jólétét, Isten nevében indítson háborút, de csak úgy, ha előtte minden lehető módon békét keresett, s a népet másképpen már nem óvhatja meg, csak háború árán. Amíg a hatóság ezeket hitteli teszi, ezekkel az igazán jó cselekedetekkel Istennek szolgál, és áldást kap az Úrtól. Elítéljük az anabaptistákat, akik tagadják, hogy a keresztyén ember közhivatalt viselhet, és tagadják azt is, hogy a hatóság bárkit jogosan kivégeztethet, háborút viselhet, vagy hogy a hatóság előtt esküt kellene tenni stb.

4. *Az alattvalók kötelessége.* Miután Isten az ő népe jólétét a hatóság által akarja munkálni, amelyet azért adott a világnak, hogy mintegy atyja legyen annak, minden alattvalónak kötelessége elismerni a hatóságban Istennek ezt a jótéteményét. Tiszteljük tehát és becsüljük a hatóságot mint Isten szolgáját; szeressék, támogassák és imádkozzanak érte mint atyjukért; engedelmeskedjenek minden jogszerű és méltányos rendelkezésének; végül hűségesen és készséggel fizessék meg a vámot, az adót és más hasonló tartozásokat. Ha a haza közös java és az igazság megköveteli, és ha a hatóság kényszerűségből háborút indít, életüket is áldozzák fel és vérüket is ontsák a közjóért és a hatóságért, mégpedig Isten nevében, készséggel, bátran és elszántan. Aki pedig ellene szegül a hatóságnak, Isten súlyos haragját hívja ki maga ellen.

5. *Eretnekségek és pártoskodások.* Ezért elítéljük azokat, akik a hatóságot megvetik, elítéljük a lázadókat, a haza ellenségeit, a lázadó gazembereket, a semmirekellőket és mindazokat, akik kötelességeik teljesítése alól magukat nyíltan vagy ravaszsággal kivonják.

*Kérjük Istent, a mi kegyelmes mennyei Atyánkat, hogy áldja meg népének fejedelmeit,
áldjon meg minket és az ő egész népét a mi egyetlen Megváltónk,
az Úr Jézus Krisztus által, akinek legyen dicséret,
dicsőség és hálaadás örökkön-örökké. Amen.*